

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Helis Uus

**ISTANBULI KONVENTSIOONI ÕIGUSKORDA TRANSFEREERIMISEST
EESTI, SOOME JA ROOTSI VÕRDLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
Dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ISTANBULI KONVENTSIOONI LOOMISEST JA VÄLJASPOOL KONVENTSIOONI MATERIAALÕIGUSE PEATÜKKI KÄSITLETAVAD ÕIGUSSÜSTEEMI PUUDUTAVAD NÕUDED.....	7
1.1. Istanbuli konventsiooni loomisest.....	7
1.2. Väljaspool konventsiooni materiaaõiguse peatükki käsitletavat õigussüsteemi puudutavad nõuded.....	10
2. KONVENTSIOONIST TULENEVATE MATERIAALÕIGUST PUUDUTAVATE NÕUETE TÄITMISEST EESTIS, SOOMES JA ROOTSIS	22
2.1. Lähenemiskeeld.....	22
2.1.1. Lähenemiskeeld Eesti õiguses	23
2.1.2. Lähenemiskeeld Soome õiguses	25
2.1.3. Lähenemiskeeld Rootsi õiguses.....	26
2.2. Tsiviilhagi esitamise võimalused	27
2.2.1. Tsiviilhagi esitamise võimalused Eesti õiguses.....	28
2.2.2. Tsiviilhagi esitamise võimalused Soome õiguses.....	30
2.2.3. Tsiviilhagi esitamise võimalused Rootsi õiguses	31
2.3. Eestkoste ja külastamisõigus.....	31
2.3.1. Eestkoste ja külastamisõigus Eesti õiguses	32
2.3.2. Eestkoste ja külastamisõigus Soome õiguses	34
2.3.3. Eestkoste ja külastamisõigus Rootsi õiguses	35
2.4. Sundabielu.....	37
2.4.1. Sundabielu Eesti õiguses	37
2.4.2. Sundabielu Soome õiguses	39
2.4.3. Sundabielu Rootsi õiguses	40
2.5. Psüühiline vägivald	41
2.5.1. Psüühiline vägivald Eesti õiguses.....	42
2.5.2. Psüühiline vägivald Soome õiguses.....	42

2.5.3. Psüühiline vägivald Rootsi õiguses	43
2.6. Jälitamine	44
2.6.1. Jälitamine Eesti õiguses	44
2.6.2. Jälitamine Soome õiguses	45
2.6.3. Jälitamine Rootsi õiguses.....	46
2.7. Füüsiline vägivald	47
2.7.1. Füüsiline vägivald Eesti õiguses.....	47
2.7.2. Füüsiline vägivald Soome õiguses.....	48
2.7.3. Füüsiline vägivald Rootsi õiguses	49
2.8. Naiste suguelundite moonutamine	50
2.8.1. Naise suguelundite moonutamine Eesti õiguses	51
2.8.2. Naiste suguelundite moonutamine Soome õiguses.....	51
2.8.3. Naiste suguelundite moonutamine Rootsi õiguses	52
2.9. Seksuaalne ahistamine.....	52
2.9.1. Seksuaalne ahistamine Eesti õiguses	53
2.9.2. Seksuaalne ahistamine Soome õiguses	54
2.9.3. Seksuaalne ahistamine Rootsi õiguses.....	54
2.10. Seksuaalvägivald	55
2.10.1. Seksuaalvägivald Eesti õiguses.....	56
2.10.2. Seksuaalvägivald Soome õiguses.....	59
2.10.3. Seksuaalvägivald Rootsi õiguses	61
KOKKUVÕTE	63
TRANSFERRING THE ISTANBUL CONVENTION INTO LEGISLATION: A COMPARISON BETWEEN ESTONIAN, FINNISH, AND SWEDISH LEGISLATION Summary.....	68
KASUTATUD KIRJANDUS	75
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	80
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	81

SISSEJUHATUS

Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsiooni (edaspidi: Istanbuli konventsioon)¹ avati allkirjastamiseks 2011. aasta mais ning see jõustus 2014. aasta 1. augustil. Konventsioon loodi selle osalisriikidele naistevastase- ja lähisuhtevägivalla osas selle kindlate kohustuste sätestamiseks. Varasemalt loodud samateemalised rahvusvahelise õiguse aktid ei sisalda kindlaid kohustusi riikidele.²

Käesolev magistritöö käsitleb Istanbuli konventsiooni materiaalõigust käsitlevate nõuete ülekandmist Eesti, Soome ja Rootsi seadusandlusesse. Töö põhirõhk on suunatud eelkõige Eesti õigusele. Töö eesmärk on saada teada, kas see, mis määral Eesti õiguskord konventsiooni nõuetele vastab, on sarnane võrdlusriikide õiguskordadega ja pakkuda lahendusi Eesti õiguses esinevate võimalike vajakajäämistele lahendamiseks.

Töö uurimisküsimusteks on:

1. Kas võrdlusriikide riikide õiguskorrad täidavad täiel määral konventsioonis sätestatud nõudeid materiaalõigusele?;
2. Milliseid aspekte saaks Eesti vajadusel üle võtta teiste võrdlusriikide õiguskordadest?

Töös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Kolme eelmainitud riigi seadusandluste ning konventsiooni sisu võrdlemisel ehk esimesele uurimisküsimusele vastates on töös kasutatud võrdlevat uurimismeetodit. Võrdluse käigus leitud on seejärel tulemuste tõlgendamise meetodi kaudu sünteesitud, et vastata ka teisele uurimisküsimusele.

Eesti, Soome ja Rootsi võrdlusriikideks valimisel oli mitmeid põhjuseid. Üheks nendest on konventsioonieelse ajal antud riikides esinenud naistevastase vägivalla statistika sarnasus. 2014. aastal avaldatud ja 2012. aasta andmete põhjal koostatud Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti naistevastase vägivalla teemalisest uuringust nähtub, et 2012. aastal olid Eestis, Soomes ja Rootsis naistevastase vägivalla statistilised näitajad sarnased.³ Sarnased on ka riikide õigussüsteemid. Lisaks jõustus riikides konventsioon üsna sarnastel aegadel: Eestis

¹ Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.

² Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V. (koost). International law and violence against women: Europe and the Istanbul Convention. New York: Routledge 2020, lk 1–6.

³ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. European Union Agency for Fundamental Rights. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (08.03.2022), lk 19–20.

2018. aasta 1. veebruaril,⁴ Soomes 2015. aasta 1. augustil,⁵ Rootsis 2014. aasta 1. novembril.⁶ Ajaliselt on kõigil võrdlusalustel riikidel olnud peaaegu võrdselt aega oma õiguskorda muutuste sisseviimiseks.

Käesolev töö on jagatud kaheks peatükiks. Esimene peatükk keskendub Istanbuli konventsioonile. Esmalt on selgitatud konventsiooni olulisust naistevastast ja lähisuhtevägivalda käsitlevate rahvusvaheliste normide kontekstis, avatud üldiselt konventsiooni sisu ning antud ülevaade selle ülesehitusest. Esimeses peatükis on peatutud ka nendel konventsiooni sätetel, mis väljaspool materiaaloõiguse peatükki mainivad nõudeid osalisriikide seadusandlusele. Lühidalt on toodud ka mõned näited selle kohta, kuidas käesoleva töö võrdlusalustes riikides mõningaid neid nõudeid täidetud on.

Teine peatükk keskendub konventsiooni materiaaloõiguse peatükile ning selles sätestatud nõuete täitmisele Eesti, Soome ja Rootsi seadusandluse poolt. Seejuures ei ole eraldi käsitletud iga materiaaloõiguse peatükis sätestatud nõude täitmist. Mõnel juhul ei olnud kõigi võrdlusaluste riikide seadusandluse kohta piisavalt infot, kuid mõne sätte käsitlemine oleks muutnud töö ka liialt mahukaks. Teine peatükk koosneb alapeatükkidest, millest igaüks käsitleb erinevaid konventsiooni materiaaloõiguse peatükis sätestatud nõudeid. Igas alapeatükis on esmalt selgitatud, millised on konventsioonis sätestatud nõuded, kas neid on konventsiooni seletuskirjas või muul viisil avatud. Seejärel on kirjeldatud Eesti, Soome ja Rootsi vastava valdkonna seadusandlust, hinnatud selle vastavust konventsioonile ning kohati riike põgusalt omavahel võrreldud.

Allikatenä on käesolevas töös kasutatud Eesti, Soome ja Rootsi seadusandlust, samuti õiguskirjandust. Istanbuli konventsiooni materiaaloõiguse peatükk katab väga mitmeid õigusvaldkondi, mistõttu on töö koostamisel kasutatud mitmeid erinevaid allikaid. Muuhulgas on kasutatud Istanbuli konventsiooni seletuskirja⁷, Euroopa Nõukogu naistevastasevägivallaga ja perevägivallaga võitlemise ekspertrühma (ingl k: *Group of Experts on Action against*

⁴ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210. Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=0> (22.10.2021).

⁵ Wittenius, M. Violence against Women: On the implementation of the Istanbul Convention in Finland. Observatory for Sociopolitical Developments in Europe, July 2020. – <https://beobachtungsstelle-gesellschaftspolitik.de/f/962c660e40.pdf> (28.09.2021), lk 1–2.

⁶ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210.

⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series – No. 210. Istanbul, 11.05.2011. – <https://rm.coe.int/16800d383a> (28.09.2021).

Violence against Women and Domestic Violence; edaspidi: GREVIO) koostatud variraporteid Soome⁸ ja Rootsi seadusandluse kohta.⁹ Meie riigi osas sellist variraportit koostatud ei ole, seega on meie riigi osas toetunud seadusandlusele, kohtupraktikale ning õiguskirjandusele.

Märksõnad: õigusloome, rahvusvaheline õigus, naistevastane vägivald, perevägivald.

⁸ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). – <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (16.03.2022).

⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686> (17.02.2022).

1. ISTANBULI KONVENTSIOONI LOOMISEST JA VÄLJASPOOL KONVENTSIOONI MATERIAALÕIGUSE PEATÜKKI KÄSITLETAVAD ÕIGUSSÜSTEEMI PUUDUTAVAD NÕUDED

1.1. Istanbuli konventsiooni loomisest

Istanbuli konventsioon avati allkirjastamiseks 2011. aasta mais. Konventsioon jõustus 2014. aasta 1. augustil.¹⁰ Käesoleva magistritöö koostamise ajaks on selle allkirjastanud nii Euroopa Liit (edaspidi: EL) kui ka 45 riiki. Ratifikatsiooni pole allkirjastamisele järgnenud kümne riigi puhul. Nendeks riikideks on Armeenia, Bulgaaria, Tšehhi Vabariik, Ungari, Läti, Leedu, Moldova, Slovakkia, Ukraina ja Ühendkuningriigid. Samuti pole konventsiooni ratifitseerinud EL.¹¹ See võib tuleneda asjaolust, et kuus riikidest, mis pole konventsiooni ratifitseerinud, on ELi liikmesriigid.¹² Konventsioonis sisaldub osalisriikide võimalus esitada reservatsioone, kuid reservatsioonide kasutamine konventsiooni ratifitseerimisel on piiratud. Nimelt ei luba konventsioon reservatsioone konventsiooni põhisisu osas.¹³ Reservatsioone on siiski esitanud 23 riiki,¹⁴ kaks nendest on Soome ja Rootsi.

Soome on sätestanud, et kohaldab konventsiooni art 55 lg-s 1 sätestatud kerge kallaletungi puhul, mis on toimepandud noorema kui 18-aastase isiku, toimepanijaga lähisuhtes oleva või kunagi olnud isiku suhtes. Samuti sellise kerge kallaletungi puhul, mis on toime pandud isiku suhtes tema tööülesannete tõttu, kui toimepanija ei ole töökoha personali liige.¹⁵ Art 55 lg 1 kohustab konventsiooniosalised tagama, et konventsioonis mainitud süütegude uurimine ja nende eest vastutusele võtmine ei sõltuks täielikult ohvri poolt teost teavitamisest ega kaebuse esitamisest juhul, kui süütegu pandi täielikult või osaliselt toime osalisriigi territooriumil, ning menetlus võib jätkuda ka siis, kui ohver võtab oma avalduse või kaebuse tagasi.

¹⁰ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 1–6.

¹¹ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210.

¹² Countries. European Union. – https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#the-27-member-countries-of-the-eu (28.07.2021).

¹³ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 7.

¹⁴ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210.

¹⁵ Reservations and Declarations for Treaty No.210 - Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210). Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=2&codePays=FIN> (07.04.2022).

Rootsi reservatsioonis seisab, et Rootsi ei kohalda konventsiooni art 44 lg-s 3 ja art-s 58 sätestatut.¹⁶ Art 44 lg 3 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad konventsiooni art-des 36, 37, 38 ja 39 sätestatud süütegude (s.o seksuaalvägivald, sundabielu, naiste suguelundite moonutamine, sundabort ja sundsteriliseerimine) eest vastutusele võtmiseks vajalikke meetmeid tagamaks, et nende jurisdiktsioon ei oleks allutatud tingimusele, et need teod peavad olema kriminaliseeritud territooriumil, kus need toime pandi. Art 58 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid tagamaks, et tähtaeg, mil konventsiooni artiklites 36, 37, 38 ja 39 sätestatud süütegude osas võib kohtumenetlust algatada, jätkuks aja jooksul, mis on piisava pikkusega ning vastab käsitletava süüteo raskusele, et võimaldada menetluse alustamist pärast ohvri täisealiseks saamist.

Konventsioon koostati ajavahemikul 2009–2010.¹⁷ Juba 2008. aastal lõi Euroopa Nõukogu (edaspidi: EN) Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise *ad hoc* komisjoni (ingl k: *the Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence*; edaspidi: CAHVIO).¹⁸ CAHVIO koosnes EN liikmesriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide, sh valitsusväliste organisatsioonide, esindajatest.¹⁹ CAHVIO kohtus konventsiooni koostamise eesmärgil üheksa korda.²⁰ Konventsiooni loomisel tugineti EN varasemalt koostatule ning täpne nimekiri aktidest, millele tugineti ning mida arvestati on kirjas konventsiooni preambulis. Muuhulgas on toodud välja näiteks Ministrite Komitee soovitusel EN liikmesriikidele naiste kaitsmise kohta vägivalla eest (2002) 5, soovitus soolise võrdõiguslikkuse standardite ja mehhanismide kohta (2007) 17, soovitus naiste ja meeste rolli kohta konfliktide ennetamisel ja lahendamisel ning rahu tagamisel (2010) 10. Konventsiooni algse teksti koostas EN Sekretariaat koostöös ekspertidega, misjärel oli liikmesriikide delegatsioonidel võimalus teha sõnastuse osas muutmissetepanekuid.²¹

¹⁶ Reservations and Declarations for Treaty No.210 - Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210). Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&#St=210&codeNature=2&codePays=SWE> (07.04.2022).

¹⁷ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 6.

¹⁸ The Negotiations. Istanbul Convention Action against violence against women and domestic violence. Council of Europe Portal. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/cahvio#:~:text=In%20December%202008%2C%20the%20Council,Council%20of%20Europe%20m ember%20states> (06.03.2022).

¹⁹ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 6.

²⁰ The Negotiations.

²¹ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 6.

Konventsiooni kohaldamisala osas ilmnes CAHVIO liikmete seas kaks erinevat seisukohta.²² Ühed EN liikmesriikide esindajad leidsid, et konventsiooni kohaldamisalaks peaks olema igasugune naistevastane vägivald. Teised aga, et konventsiooni alla peaks kuuluma ka lähisuhtevägivald, olenemata ohvri soost.²³ Kuldse keskteena nende kahe nõudmise vahel ongi konventsiooniga kaetud nii naistevastane vägivald kui ka lähisuhtevägivald.²⁴ Viimase puhul mainib konventsiooni art 2 lg 2, et konventsiooniosalisi julgustatakse kohaldama konventsiooni perevägivalla kõigi ohvrite suhtes. Sama sätte teine lause paneb rõhu tagasi naistevastasele vägivallale, sätestades, et konventsiooniosalised pööravad konventsiooni rakendamisel erilist tähelepanu soolise vägivalla naisohvritele. Eelmainitud kuldse keskteeni jõudmise nimel on paljud materiaa lõiguse peatükis kriminaliseerimist nõudvaid tegusid kätkevad sätted sõnastatud sooneutraalselt.²⁵ Erandiks on näiteks naiste suguelundite moonutamist ning sundaborti ja sundsteriliseerimist puudutavad artiklid.

Konventsioon on oluline, sest tegemist on esimene naistevastase ja lähisuhtevägivalla teemalise õigusliku vahendiga Euroopa rahvusvahelises õiguses, mis paneb selle osalisriikidele kindlad kohustused.²⁶ Selgitamaks, kui kaua on antud valdkonnaga tegeletud, saab välja tuua, et ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta²⁷ võeti vastu 1979. aastal ning lapse õiguste konventsiooni²⁸ 1991. aastal. Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika naistevastase vägivalla osas ulatub juba 1985. aastasse, leiti, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni liikmesriikidel on kohustus tagada, et nende õiguskorras oleks piisavalt hästi tagatud isikute kaitse seksuaalkuritegude eest.²⁹

Istanbuli konventsioon on olnud toeks ka uute regulatsioonide loomisel – Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni 2019. aasta vägivalla ja ahistamise vastu võitlemise konventsioon sisaldab oma sõnastuses viiteid Istanbuli konventsioonile.³⁰ Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon, sarnaselt Istanbuli konventsioonile, rõhutab, et sooline vägivald ja ahistamine mõjutab ebaproportsionaalselt naisi ja tüdrukuid, mistõttu on soolise vägivalla ja ahistamise

²² Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 7.

²³ REPORT OF THE 2nd MEETING. AD HOC COMMITTEE ON PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE (CAHVIO). – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805938a3> (06.03.2022), lk 5.

²⁴ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 7.

²⁵ REPORT OF THE 2nd MEETING, lk 5–6.

²⁶ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 3.

²⁷ Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.

²⁸ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

²⁹ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 5.

³⁰ *Ibid.*

esinemine seotud soolise ebavõrdsusega. Samuti sarnaselt Istanbuli konventsioonile on suunatud ka Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon vägivalla ja ahistamise ennetamisele ning tõkestamisele seadusandlike või muude meetmete kehtestamise kaudu. Ka ettepanek EN otsuseks, millega antakse liikmesriikidele luba ratifitseerida eelmainitud Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon, viitab asjaolule, et antud konventsioon ning Istanbuli konventsioon katavad vähemalt osaliselt samu õigusvaldkondi.³¹

1.2. Väljaspool konventsiooni materiaalõiguse peatükki käsitletavad õigussüsteemi puudutavad nõuded

Konventsioon on jagatud kaheteistkümneks peatükiks. Sarnaselt teistele kaasaegsetele EN konventsioonidele järgib Istanbuli konventsioon „kolme P struktuuri“. Antud konventsiooni puhul on lisatud ka neljas „P“. „Kolme P“ struktuur“ koosneb järgnevatest osadest: ennetamine (ingl k: *prevention*), kaitse (ingl k: *protection*) ja kohtulikult vastutusele võtmine (ingl k: *prosecution*). Sellele lisati Istanbuli konventsiooni puhul ka „tervikliku poliitika“ (ingl k: *integrated policies*) märksõna.³²

Konventsiooni kolmandas artiklis sisustakse olulised mõisted. Naistevastane vägivald tähendab art 3 p a kohaselt naiste inimõiguste rikkumist ja tegemist on naiste diskrimineerimise vormiga. Samas sättes on selgitatud, et naistevastane vägivald on kõik soolise vägivalla aktid, mille tulemuse või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psüühilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi. Samuti kuulub naistevastase vägivalla alla eelmainitud aktidega ähvardamine, sund või omavoliline vabadusest ilmajätmine, olenemata, kas see toimub avalikult või eraelus. Naistevastane sooline vägivald on vägivald, mis on suunatud naise vastu tema soo tõttu või mis mõjutab naisi ebaproportsionaalselt (art 3 p d).

Perevägivald on igasugused füüsilise, seksuaalse, psüühilise ja majandusliku vägivalla aktid, mis leiavad aset perekonnas, koduseinte vahel, endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivallaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas (art 3 p b). Perevägivalla mõiste katab nii endiste ja praeguste partnerite vahelise

³¹ Proposal for a COUNCIL DECISION authorising Member States to ratify, in the interest of the European Union, the Violence and Harassment Convention, 2019 (No. 190) of the International Labour Organization. European Commission. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0024&from=ET> (10.04.2022).

³² Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence., lk 12.

vägivalla kui ka põlvkondade vahelise vägivalla, s.o vägivalla, mis tavaliselt leiab aset vanema ja lapse vahel. Art 2 teine alapunkt julgustab konventsiooniosalisi kohaldama konventsiooni kõigi perevägivalla ohvrite suhtes, pöörates erilist tähelepanu naisohvritele.³³ Käesolevas töös on kasutatud terminit lähisuhtevägivald perevägivalla sünonüümina.

Sugupool tähistab sotsiaalselt konstrueeritud rolle, käitumist, tegevusi või omadusi, mida antud ühiskond naistele ja meestele sobivaks peab (art 3 p c). Ohver on iga füüsiline isik, kelle suhtes rakendatakse art 3 p-s a ja b nimetatud käitumist, ehk iga füüsiline isik, kelle suhtes rakendatakse naistevastast või lähisuhtevägivalda (art 3 p e). Naistevastase vägivalla ohver saab olla vaid naine või alaealine tütarlaps, kuid perevägivalla ohvriteks võivad konventsiooni kontekstis olla nii mehed, naised kui ka lapsed. Mõiste „lapsed“ all peetakse silmas kõiki alla 18-aastaseid isikud. Termin naised hõlmab art 3 p f järgi täisealisi naisi ja alla 18-aastaseid tütarlapsi.³⁴

Konventsiooni art-s 1 sõnastatud eesmärkidest saab tuletada, et naistevastase vägivallaga võitlemiseks ei piisa vaid ühes valdkonnas lahenduste otsmisest. Naistevastase vägivalla kui probleemi lahendamiseks tuleb tegeleda kogu sotsiaalpoliitika valdkonnaga laiemalt.³⁵ Sellele põhimõttele tuginedes käsitletakse konventsioonis laia teemade ringi. Eelmainitu nähtub selgelt materiaa lõigust käsitlevast peatükist, mis katab mitmeid õigusvaldkondi.

Järgnevalt on välja toodud need sätted, mis väljaspool konventsiooni materiaa lõiguse peatükki käsitlevad õigussüsteemi puudutavaid nõudeid.

- 1) Juba konventsioonis 1. peatükis on rõhutatud seadusandlike meetmete kasutamist. Art 4 lg 1 kohustab osalisriike võtma vajalikke seadusandlike või muid meetmeid, et edendada ja kaitsta kõigi inimeste, eriti naiste, õigust elada vägivallavaba elu. Tegemist on üldise kohustusega, mida täpsustavad konventsioonis järgnevalt toodud nõuded.
- 2) Art 5 lg 2 mainib vajalike seadusandlike või muude meetmete võtmist, et ennetada, uurida, karistada ja hüvitada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivallaakte, mille toimepanijaks on välistusvälised osalejad.
- 3) Art 7 lg 1 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlike ja muid meetmeid, et võtta vastu ja rakendada üleriigilisi tõhusaid, terviklikke ja koordineeritud

³³ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 7.

³⁴ *Ibid*, lk 8–9.

³⁵ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 8.

poliitikaid, mis hõlmavad kõiki vajalikke meetmeid konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide ennetamiseks ja tõkestamiseks ning pakuvad naistevastasele vägivallala reageerimiseks terviklikke lahendusi. Nende meetmete võtmisesse kaasatakse art 7 lg 3 järgi mh valitsusasutused, ametiasutused, inimõigustega tegelevad institutsioonid ja kodanikuühiskonna organisatsioonid. Tegemist on viitega asjaolule, et konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormidega võitlemiseks tuleb tegelda sotsiaalpoliitika valdkonnaga tervikuna.

- 4) Art 8 kohustab osalisriigike eraldama asjakohased rahalised vahendid ja inimressursid art-s 7 toodud meetmete, poliitikate ja programmide rakendamiseks. Tegemist pole sõnaselgelt seadusandlike meetmete kasutusele võtmisele suunatud sättega. Samas on antud kohustus seotud riigieelarvega ning näiteks Eestis võetakse riigieelarve vastu seadusena riigieelarve seaduse³⁶ § 41 kohaselt.
- 5) Art 12 lg 2 paneb osalisriikidele kohustuse võtta vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid hoidmaks ära konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvad vägivallavormid, mida võivad toime panna füüsilised või juriidilised isikud. Tegemist on taaskord üldise kohustusega, mida täpsustab konventsiooni materiaalõiguse peatükk. Art 12 lg-s 3 on sätestatud meetmete võtmisel haavatavass seisundisse sattunud inimeste spetsiifilistele vajadustele tähelepanu pööramine. Haavatavas seisundis inimesteks on mh rasedad ja noorte lastega emad, puuetega inimesed, maapiirkondades elavad inimesed, aga ka näiteks seksuaalvähemused, HIV-positiivsed ja vähemusrahvusesse kuuluvad inimesed. Art 12 lg-s 5 on selgitatud, et konventsiooniosalised peavad tagama, et nende seadusandluses poleks seaduseauke, mis pakuvad naistevastase vägivalla või perevägivalla toimepanijale võimalust õigustada vägivalda oma kultuuriliste, religioossete või muudel tavadel põhinevate ettekäänetega.³⁷
- 6) Art 16 lg-tega 1–2 on kohustatud osalisriike võtma vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid käivitamiseks või toetamiseks programme, mille eesmärgiks on õpetada lähisuhtevägivalla toimepanijaid vägivallast loobuma. Samad sätted kohustavad osalisriike võtma meetmeid käivitamiseks ja toetamiseks teraapiaprogramme, mille eesmärgiks on takistada süüteo toimepanijail, eriti seksuaalkurjategijatel, uute süütegude sooritamist. Programmid peaksid julgustama toimepanijaid võtma vastutust oma tegude eest ja andma hinnangut sellele, kuidas nad suhtuvad naistesse. Rõhutatud on programmide ning naiste

³⁶ Riigieelarve seadus. – RT I, 10.03.2022, 12.

³⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 16–17.

tugiteenuste, õiguskaitse organite, kohtusüsteemi ning muude seotud asutuste koostööd, et programmide loomisel ja pakkumisel tagada ohvrite turvalisus.³⁸

- 7) Art 18 lg 1 sisaldab konventsiooniosaliste kohustust võtta vajalikke meetmeid, et kaitsta kõiki konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormide ohvrid edasiste vägivallaaktide eest. Sätte teine lõige selgitab, et tuleb võtta seadusandlikke või muid meetmeid, et tagada vajalike mehhanismide olemasolu, mis kindlustaksid tõhusa koostöö kõigi asjassepuutuvate riigiasutuste, valitsusväliste organisatsioonide ja muude asjaomaste organisatsioonide ja asutuste vahel konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate kõigi vägivalla vormide ohvrite ja tunnistajate kaitsmisel ja toetamisel. Kohustus laieneb art 18 p 5 kohaselt nii osalisriigi enda kodanikele kui ka teistele ohvritele, kellel on õigus sellisele kaitsele rahvusvahelisest õigusest tulenevalt.
- 8) Art 19 näeb ette, et osalisriigid võtavad meetmeid tagamaks, et ohvrid saavad piisavat ja õigeaegset teavet olemasolevate tugiteenuste ja õiguslike meetmete kohta neile mõistetavas keeles. „Piisav teave“ tähendab siinkohal, et ohvrile antud teave rahuldab ohvri vajaduse saada informatsiooni. „Mõistetav keel“ on siinkohal mõiste, mille sisu varieerub olenevalt, mis konventsiooniosalist vaadelda. Nimelt peab teave olema kättesaadav nendest keeltes, mida osalisriigis laialdaselt kasutatakse, sh ka keeltes, mis ei ole osalisriigi ametlikuks keeleks.³⁹ Taaskord pole tegemist sättega, mis otsesõnu nõuaks seadusandlike meetmete kasutamist, kuid ohvritele õiguslike meetmete kohta teabe edastamise alla võib kuuluda ka seadusandluse tõlkimine.

Eesti poolt ilmnevad selle kohustuse täitmisel teatavad vajakajäämised. Näiteks Eesti Naiste Varjupaikade Liidu kodulehe avalehel on eesti keeles järgmised lingid: naiste tugikeskuste kontaktid, naiste tugikeskuste teenused, naiste tugikeskuste statistika, naiste tugikeskuste rahastamine, naiste tugikeskuste lühiajalugu Eestis, naiste tugikeskuste teenuse arendus 2017.⁴⁰ Venekeelsel avalehel on näha lingid naiste tugikeskuste kontaktidele ja teenustele⁴¹ ning inglisekeelsel avalehel on olemas vaid link tugikeskuste kontaktidele.⁴² Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna veebilehel on teave kättesaadav ainult eesti keeles.⁴³ Sotsiaalkindlustusameti kodulehel on naiste tugikeskuste

³⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 19–20.

³⁹ *Ibid*, lk 21.

⁴⁰ Avaleht. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=1> (10.11.2021).

⁴¹ Главная. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=3> (10.11.2021).

⁴² Home. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=2> (10.11.2021).

⁴³ Naiste varjupaik. Kriminaalpoliitika.ee. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivalla-vorgustik/naiste-varjupaik> (09.11.2021).

kontaktandmed ning teenuste kirjeldused olemas nii eesti,⁴⁴ vene⁴⁵ kui ka inglise keeles,⁴⁶ kuid link tagasiside küsitlusele on vaid eestikeelsel lehel.⁴⁷ Samas on positiivne, et paljud Eesti seadusandlikud aktid on Riigi Teataja leheküljel kättesaadavad nii eesti, vene kui ka inglise keeles. Nii on näiteks karistusseadustik kättesaadav kõigis kolmes keeles.⁴⁸

Ohvritele piisava ja õigeaegse teabe neile mõistetavas keeles tagamise kohustuse täitmist Soomes on GREVIO oma raportis hinnanud positiivselt. Raportis on viidatud leheküljele Infopankki.fi.⁴⁹ Antud aadress suunab käesolevalt ümber infoFinland.fi leheküljele, mis sisaldab informatsiooni üldiselt Soome elama siirdumise osas. Antud lehekülj ei olnud enamuse antud töö koostamise ajast kättesaadav. Leht on ka nüüd, kui see on kättesaadav, uuendamisel,⁵⁰ mistõttu ei saa seda kasutada art-s 19 mainitud kohustuse täitmise hindamisel. Spetsiifiliselt lähisuhtevägivalla või naistevägivalla ohvritele suunatud rubriiki lehel käesolevalt pole. Samas on leht kättesaadav kaheteistkümnes keeles, sh eesti keeles.⁵¹ Art-s 19 sätestatud kohustuse täitmise hindamisel on seetõttu kasutatud Soome Tervise ja Heaolu Instituudi kodulehte, millelt nähtusid Eesti veebilehtedega sarnased trendid. Võttes näiteks varjupaikadega seonduvat kirjeldava veebilehe osa nähtus, et inglise keeles on informatsiooni minimaalselt ning ka varjupaikade kontakt andmed on inglisekeelsel lehe versioonil kättesaadavad ka vaid soome keeles.⁵² Soomekeelsel lehel on üldise varjupaikade kirjelduse kõrval väljatoodud mh varjupaigas viibijate tagasiside,⁵³

⁴⁴ Naiste tugikeskused. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused> (10.11.2021).

⁴⁵ Услуга женского опорного центра. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/ru/usluga-zhenskogo-opornogo-centra> (10.11.2021).

⁴⁶ Women's support centres. Social Insurance Board. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/victim-support/womens-support-centres> (10.11.2021).

⁴⁷ Naiste tugikeskused.

⁴⁸ Eesti keeles: Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.

Vene keeles: ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ КОДЕКС. – RT I, 21.05.2021, 9. – <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2031.05.2021.pdf> (10.04.2022).

Inglise keeles: Penal Code. – 02.06.2021. – <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502062021003/consolide> (10.04.2022).

⁴⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 29.

⁵⁰ Your guide for living in Finland. infoFinland.fi. – <https://www.infofinland.fi/en> (26.04.2022).

⁵¹ Teejuht Soome elama asujale. infoFinland.fi – <https://www.infofinland.fi/et> (26.04.2022).

⁵² Shelters for victims of domestic violence. Finnish institute for health and welfare. – <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/services/special-government-services-in-social-welfare-and-health-care/shelters-for-victims-of-domestic-violence> (29.03.2022).

⁵³ Tilastot ja asiakaspalaute. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/tilastot> (30.03.2022).

varjupaikadega seotud seadusandlus,⁵⁴ informatsioon varjupaikade rahastamise kohta.⁵⁵ Soomekeelse lehega võrdselt on informatsiooni rootsikeelsel lehe versioonil.⁵⁶ Soome seadusandlikke aktegi tõlgitakse rootsi keelde, näiteks Soome karistusseadustik on kättesaadav nii soome kui ka rootsi keeles.⁵⁷

Rootsi puhul nähtuvad Naiste Kaitse Liini kodulehel sarnased probleemid, kuid need on, võrreldes Eesti ja Soomega, kergemakujulised. Nii rootsi-⁵⁸ kui ka inglisekeelsel lehe versioonil on kättesaadav sama informatsioon.⁵⁹ Ainsaks erinevuseks on, et rootsikeelsel lehel versioonil on rohkem informatsiooni, kuidas Naiste Kaitse Liin töötab,⁶⁰ ning vaid rootsi keeles on kättesaadav materjal, mida saab kasutada, et tõsta teadlikkust Naiste Kaitse Liini olemasolu kohta. Antud materjal on suuremal osal rootsikeelne, kuid on mõned mitmekeelsed plakatid ning erinevates keeltest visiitkaardid informatsiooniga Naiste Kaitse Liini kohta.⁶¹ Lühikirjeldus peamise infoga Naiste Kaitse Liini kohta on veebilehel kättesaadav aga 33 keeles, sh ka eesti keeles.⁶²

Eelnevalt sai Eesti ja Soome puhul mainitud, et teatud tagasiside küsimustikud olid kättesaadavad vaid vastavalt eesti ja soome keeles. Selline küsitluse vaid teatud keelt kõnelevatele teenusekasutajatele suunamine ei aita hinnata, mis keeli peaksid oskama teenust pakkuvad spetsialistid ega kas ohvritele on tagatud piisav ja õigeaegne teave neile mõistetavas keeles. Eeltoodu toob kaasa, et konventsiooniosaline ei saa edukalt täita art 11 lg-s 1 sätestatud statistiliste andmete kogumise kohustust.

⁵⁴ Laki ja asetukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/laki-ja-asetukset> (30.03.2022).

⁵⁵ Rahoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/rahoitus> (30.03.2022).

⁵⁶ Skyddshemstjänster. Institutet för hälsa och välfärd. – <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/skyddshemstjanster> (30.03.2022).

⁵⁷ Soome keeles: Rikoslaki. – 19.12.1889/39. Finlex. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> (14.02.2022).

Rootsi keeles: Strafflag. – 19.12.1889/39. – <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001> (22.04.2022).

⁵⁸ Kvinnofridslinjen – en nationell stödtelefon. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/> (06.04.2022).

⁵⁹ Kvinnofridslinjen – Sweden's National Women's Helpline. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/en/#> (06.04.2022).

⁶⁰ Att arbeta med frågorna, Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/yrkesverksam/#> (06.04.2022).

⁶¹ Beställ material. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/yrkesverksam/bestall-material/#> (06.04.2022).

⁶² Estniska – Eesti keel. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/telefonkort/estniska-eesti-keel/> (10.04.2022).

9) Art 23 kohustab konventsiooniosalisi võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et tagada piisaval arvul sobivate ja kergesti kättesaadavate varjupaikade rajamine. Varjupaikade rajamine on vajalik turvalise majutusvõimaluse pakkumiseks ohvritele ning neile ennetava abi osutamiseks. Piisavaks ei saa pidada näiteks kodututele mõeldud varjupaikade loomist. Sätte eesmärgiks on konventsiooni kohaldumisaslasse jäävate vägivalla vormide ohvrite abistamine, mis hõlmab endas ohvritele ajutise elukoha pakkumise kõrval ka näiteks vägivaldsest suhtest lahkumise ajal toe pakkumist. Art-s 23 ei sisaldu kindlaid parameetreid, mis defineeriks, milline on piisav arv varjupaiku. EN naistevastase vägivalla, sealhulgas perevägivalla vastu võitlemise töörühma lõplikus tegevusaruandes (edaspidi: EN naistevastase vägivalla töörühma lõplik aruanne) on aga piisavaks peetud üht naiste varjupaiga kohta 10 000 elanikku kohta.⁶³ On aga nenditud, et varjupaiga kohtade tegelik arv peab eelkõige vastama tegelikule vajadusele.⁶⁴ Varjupaiga koht tähendab antud kontekstis kohta nii ohvrile kui ka tema lastele.⁶⁵

Eesti rahvaarvu järgi oleks piisav umbes 133 naiste varjupaiga kohta.⁶⁶ Eestis on käesolevalt 13 naiste varjupaika, mis pakuvad oma teenuseid vägivalda kogenud naistele ja nende lastele. Kui igas varjupaigas on vähemalt kümme kohta naistele ning nende lastele, siis on piisav arv juba peaaegu saavutatud. Varjupaikade aadresse ei ole justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna veebilehel⁶⁷ ega ka Naiste Varjupaikade Liidu kodulehel avaldatud vägivalda kogenud naiste ohutuse tagamiseks.⁶⁸ Samas nähtub, et varjupaik on olemas kõigis Eesti maakondades.⁶⁹ Eelnevale tuginedes on Eestis küll tõenäoliselt täidetud varjupaiga kohtade arvuline nõue, kuid puudub informatsioon, kas on kaetud varjupaigakohtade tegelik nõudlus. Soome rahvaarvu kohaselt oleks piisav umbes 555 varjupaiga kohta.⁷⁰ 2020. aasta andmetel on Soomes 29 varjupaika lähisuhtevägivalla

⁶³ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 24–25.

⁶⁴ Final Activity Report. Council of Europe Task Force to Combat Violence against Women, including Domestic Violence (EG-TFV). – https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/Final_Activity_Report.pdf (04.11.2021), lk 51.

⁶⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 25.

⁶⁶ RV021: RAHVASTIK SOO JA VANUSERÜHMA JÄRGI, 1. JAANUAR. Statistikaamet: Statistika andmebaas. – https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2 (09.11.2021).

⁶⁷ Naiste varjupaik. Kriminaalpoliitika.ee. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivalla-vorgustik/naiste-varjupaik> (09.11.2021).

⁶⁸ Naiste tugikestuste kontaktid. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?id=167> (10.11.2021).

⁶⁹ Naiste tugikeskused.

⁷⁰ Finland's preliminary population figure 5,550,066 at the end of February. Statistics Finland. – https://www.stat.fi/til/vamuu/2022/02/vamuu_2022_02_2022-03-22_tie_001_en.html (27.03.2022).

ohvritele ning kokku 211 varjupaiga kohta. Seega on Soomes olemas vähem kui pool piisavast varjupaiga kohtade arvust.⁷¹ Rootsi puhul saab rahvaarvu kohaselt pidada piisavaks umbes 1 045 varjupaiga kohta.⁷² 2018. aastal kirjutas GREVIO oma raportis, et Rootsis on umbes 200 varjupaika lähisuhtevägivalla ning auga seotud vägivalla ohvritele. Varjupaigakohtade osas ajakohane täpne teave puudub, kuid 2012. aastal oli Rootsis 1100 varjupaigakohta. Varjupaikade esindajad on tunnistanud, et varjupaigakohtadest on Rootsis siiski puudus.⁷³ Eeltoodu põhjal on ka Rootsis tõenäoliselt vajalik luua juurde varjupaiga kohtasid.

- 10) Art 25 kohustab konventsiooni osalisriike rajama piisaval arvul sobivaid ja kergesti kättesaadavaid vägistamisohvrite keskusi või seksuaalvägivallaga tegelevaid suunamiskeskusi. Selliste keskuste eesmärgiks on ohvrite arstliku ja kohtumeditiinilise läbivaatuse tagamine, traumaolukorras toetuse pakkumine ja ohvrite nõustamine. Vägistamisohvrite keskuste all on silmas peetud keskusi, mis pakuvad pikaajalist abi, s.o nõustamist, teraapiat, aga ka ohvrite toetamist kohtumenetluse ajal. Seksuaalvägivallaga tegelevate suunamiskeskuste all on mõeldud keskusi, mis spetsialiseeruvad arstlikule abile, kohtumeditiinilistele läbivaatustele ja kriisisekkumisele. Taaskord ei sisalda säte ise reegleid selle kohta, kui palju selliseid keskusi peaks rajama. EN naistevastase vägivalla töörühma lõplikus aruandes on peetud piisavaks üht keskust iga 200 000 elaniku kohta.⁷⁴ Tuleb silmas pidada, et keskuseid oleks piisavalt nii maa- kui ka linnapiirkondades,⁷⁵ et tagada juurdepääs keskustes pakutavatele teenustele kõigi ohvrite jaoks olenemata nende elu- või viibimiskohast.

Eesti rahvaarvu järgi oleks piisav umbes kuus kriisiabikeskust,⁷⁶ kuid seksuaalvägivalla kriisiabikeskusi on Eestis kokku vaid neli. Seksuaalvägivalla kriisiabikeskused on kohad, kuhu saab pöörduda seksuaalse rünnaku järgselt, et saada abi, mis seisneb ärakuulamises, toetuses ja esmases nõustamises, läbivaatuses ja tõendite kogumises, abis raseduse

⁷¹ Lobnikar, B., Vogt, C., Kersten, J. (toim). Improving Frontline Responses to Domestic Violence in Europe. University Press: Maribor 2021, lk 153.

⁷² Sveriges befolkning. Statistikmyndigheten. – <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/sveriges-befolkning/> (02.04.2022).

⁷³ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 38.

⁷⁴ Final Activity Report, lk 51.

⁷⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 26.

⁷⁶ RV021: RAHVASTIK SOO JA VANUSERÜHMA JÄRGI, 1. JAANUAR.

ärähoidmisel, suguhaiguste testimises ja HIV kontaktijärgses ravis, psühholoogilises nõustamises ja toes politseisse pöördumises. Seksuaalvähivalla kriisiabikeskused on ööpäevaringselt avatud nii naistele, meestele kui ka lastele ning seal pakutakse abi tasuta. Seejuures kriisiabikeskusesse pöördumiseks ei ole vaja eelnevalt saada saatekirja ega pöörduda politseisse.⁷⁷

Soome osas on GREVIO raportis selgitatud, et konventsiooniga liitumise järel loodi Soomes 2017. aastal SERI Tugikeskus kui seksuaalvähivalla kriisiabikeskus Helsinki naistehaigla juurde. Plaaniks oli luua sarnaseid kriisiabikeskuseid ka muudesse suurematesse linnadesse ning väiksemaid kriisiabikeskusi igasse provintsi.⁷⁸ Käesoleva töö koostamise ajal on kättesaadav informatsioon SERI Tugikeskuste kohta vaid Helsinkis⁷⁹ ning Turus.⁸⁰ SERI Tugikeskuste kõrval eksisteeris GREVIO raporti koostamise ajal vaid Vähivastase Kriisiabikeskus Tukinainen,⁸¹ mis tegeleb ka käesolevalt seksuaalvähivalla ohvritele oma teenuste pakkumisega.⁸² Arvestades EN naistevastase vähivalla töörühma lõplikus aruandes toodut oleks Soome rahvaarvu järgi piisav umbes 27 kriisiabikeskust, mistõttu ei ole Soomes piisavalt kriisiabikeskusi.

Rootsi kontekstis oleks piisav umbes 52 seksuaalvähivalla kriisiabikeskust. Nii palju seksuaalvähivalla kriisiabikeskusi aga Rootsis ei ole. Osade haiglate juures on küll vastavad keskused, kuid Rootsi ei nähtu pidavat kriisiabikeskuste loomist prioriteediks. Rootsis eksisteerib näiteks Uppsala ülikooli meeste naistevastase vähivalla riiklik teadmiste keskus, mille juures on polikliinik, mis kujutab endas kriisiabikeskust.⁸³ Käesoleva töö koostamise ajal ei olnud võimalik leida täpset infot teiste Rootsis eksisteerivate seksuaalvähivalla kriisiabikeskuste osas. Ebatõenäoline on, et piisava arvu kriisiabikeskuste olemasolu korral

⁷⁷ Seksuaalvähivalla kriisiabikeskused. Ohvriabi. – http://media.voog.com/0000/0043/9719/files/Ohvriabi%20SAK%20voldik%20EST_VIIMANE.pdf (25.01.2022), lk 2.

⁷⁸ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 35.

⁷⁹ Seri Support Center for Victims of Sexual Assault. HUS. – <https://www.hus.fi/en/patient/hospitals-and-other-units/womens-hospital/seri-support-center-victims-sexual-assault> (30.03.2022).

⁸⁰ Help and support for the victims of sexual violence. Turku University Hospital. – <https://www.vsshp.fi/en/toimipaikat/tyks/to7/Seri-keskus/Pages/default.aspx> (30.03.2022).

⁸¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 35.

⁸² Home. Raiskaus-kriisikeskus Tukinainen. – <https://tukinainen.fi/en/> (30.03.2022).

⁸³ Learn more about NCK. The National Centre for Knowledge on Men's Violence Against Women (NCK). – <https://nck.uu.se/en/about-nck/more-about-nck-> (03.04.2022).

ei leiduks rohkem kui ühe kriisiabikeskuse kohta vabalt kättesaadavat informatsiooni. Tuleb järeldada, et Rootsis ei ole piisavalt seksuaalvägivalla kriisiabikeskusi.

- 11) Art 24 paneb konventsioon osalisriikidele kohustuse sisse seada üleriigiline ööpäevaringne tasuta tugitefon, et nõustada helistajaid konfidentsiaalselt või nende anonüümsust nõuetekohaselt arvestades konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide osas. Justnimelt tasuta tugitefon on vajalik mitmetel põhjustel, mh seetõttu, et tasulised kõned on nähtavad telefoniarvetel. See võib anda toimepanijale märku, et ohver otsib abi ja lõppastmes seada ohvri suuremasse ohtu.⁸⁴ EN naistevastase vägivalla töörühma lõplikus aruandeski sisaldub soovitus, et seataks sisse vähemalt üks tasuta üleriigiline tugitefon, mis pakub ööpäevaringset nõustamist kõigi naistevastase vägivalla vormide osas kõigis asjakohastes keeltes.⁸⁵ Lõplikus aruandes pole täpsustatud, mida kätkeb endas termin „kõigis asjakohastes keeltes“, kuid seda saab pidada analoogseks art 19 mõttes ohvritele teabe tagamisega neile mõistetavas keeles.⁸⁶ Seega on asjakohasteks keelteks keeled, mida konventsiooni osalisriigis laialdaselt kõneletakse.

Eestis loodi 2019. aastal ohvriabi kriisitefon 116006,⁸⁷ mis on mõeldud isikutele, kes on langenud süüteo, hooletuse või halva kohtlemise ohvriks või siis kogenud füüsilist, vaimset, majanduslikku või seksuaalset vägivalda. Kriisitefon pole suunatud spetsiaalselt konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormide ohvritele. Siiski mainivad konventsiooni art 3 p-des a ja b toodud naistevastase ja perevägivalla definitsioonid füüsilist, vaimset, majanduslikku ja seksuaalset vägivalda. Samas vastab kriisitefon konventsiooni nõuetele seekaudu, et see on ööpäevaringselt kättesaadav, tasuta ning anonüümne. Abi pakutakse eesti, vene ja inglise keeles. Kriisitelefoni kõrval on olemas ka palunabi.ee veebileht, mille kaudu on ohvril võimalik saada abi veebivestluse teel.⁸⁸ Abivajavatele lastele on loodud lasteabi telefon 116111. Ka antud telefoniliin on ööpäevaringselt kättesaadav, tasuta ning anonüümne. Abivajav on laps, kellele pole tagatud heaolu ja turvatunne, kes on jäetud hooletusse, kes on kogenud väärkohtlemist (sh füüsilist,

⁸⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 25.

⁸⁵ Final Activity Report, lk 51.

⁸⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 23.

⁸⁷ Ohvriabise pöördujate arv kasvab. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/ohvriabise-poordujate-arv-kasvab> (25.01.2022).

⁸⁸ 116 006 – Ohvriabi kriisitefon. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/116-006-ohvriabi-kriisitefon> (25.01.2022).

emotsionaalsed või seksuaalsed) või kelle käitumine ohustab teda ennast või teisi. Taaskord pole tugitelefoni suunatud vaid konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormide ohvriteks osutuvatele isikutele.⁸⁹

Soomes loodi konventsioonis sätestatu ajendusel lähisuhtevägivalla ja naistevastase vägivalla ohvritele keskenduv tugitelefoni nimega Nollalinja 2016. a detsembris.⁹⁰ Tegemist on ööpäevaringselt töötava anonüümse ja tasuta tugitelefoni, mis pakub abi soome, rootsi ja inglise keeles.⁹¹ Lähisuhtevägivalla ohvritele pakub abi ka Naiste Liini (soome k: *Naisten Linja*) nimeline tugitelefoni, mis töötab vaid neli tundi päevas ja pakub ühel päeval nädalas tuge inglise keeles. Naiste Liin kompenseerib oma limiteeritud tööaega pakkudes ka veebis suhtlemise võimalust.⁹²

Rootsis on olemas eraldi tugitelefoni naistevastase vägivalla ohvritele nimega Naiste Kaitse Liin (rootsi k: *Kvinnofridslinjen*). Tegemist on ööpäevaringse, tasuta, anonüümse ja konfidentsiaalse tugitelefoni.⁹³ Naiste Kaitse Liin on kättesaadav rootsi ja inglise keeles ning helistajatel on võimalik ka kasutada tõlgi abi. Seejuures pole selgitatud, kuidas tõlgi tugitelefoni kasutamisel toimub ega kas tõlgid on mõeldud vaid inglise või ka muud keelt kõnelevatele helistajatele.⁹⁴

- 12) Art 26 lg 1 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et ohvrite kaitsmisel ja tugiteenuste osutamisel arvestatakse konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide tunnistajaks olnud laste õigusi ja vajadusi, ning lg 2 täpsustab, et meetmed peavad arvestama lapse parimate huvidega ning meetmete alla kuulub lastele eakohane psühholoogiline nõustamine. „Vägivalla tunnistajaks olnud laps“ on mõiste, mis hõlmab lapsed, kes on vägivallaakti

⁸⁹ Lasteabi. Lasteabi.ee. – <https://www.lasteabi.ee/index.html> (25.01.2022).

⁹⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 34.

⁹¹ About Nollalinja. Nollalinja. – <https://nollalinja.fi/en/about-nollalinja/> (30.03.2022).

⁹² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 34.

⁹³ Kvinnofridslinjen – Sweden's National Women's Helpline.

⁹⁴ National helpline for women – Kvinnofridslinjen. The National Centre for Knowledge on Men's Violence Against Women (NCK). – <https://nck.uu.se/en/national-helpline-for-women---kvinnofridslinjen/national-helpline-for-women> (03.04.2022).

toimumise juures, lapsed, kes olid vägivalda tunnistajaks olles kusagil lähedal peidus, ning lapsed, kes on tunnistajaks sellise pikaajalise vägivalda tagajärgedele.⁹⁵

- 13) Art-d 27 ja 28 kohustavad konventsiooniosalisi võtma vajalikke meetmeid konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivaldaaktide teavitamise osas. Art 28 paneb osalisriikidele kohustuse võtta meetmeid tagamaks, et spetsialistidele riigisisese õigusega kehtestatud konfidentsiaalsusnõuded ei takistaks neid asjakohastel tingimustel pädevaid organisatsioone või asutusi teavitamast, kui neil on piisav alus uskuda, et toime on pandud konventsiooni kohaldumisalasse jääv tõsine vägivaldaakt ning võib eeldada uute selliste vägivaldaaktide toimepanekut. Sisuliselt tähendab art-s 28 sätestatud kohustus suure tõenäosusega riigisiseses õiguses sätestatud konfidentsiaalsusnõuetesse teatud erandite lisamist, mille alusel on spetsialistidel võimalik konventsiooni kohaldumisalasse jäävatest vägivaldaaktidest pädevaid organisatsioone või asutusi teavitada.

⁹⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 26.

2. KONVENTSIOONIST TULENEVATE MATERIAALÕIGUST PUUDUTAVATE NÕUETE TÄITMISEST EESTIS, SOOMES JA ROOTSIS

Istanbuli konventsiooni art-s 1 sätestatud eesmärkideni jõudmiseks paneb konventsioon osalisriikidele eelmistes alapeatükkides mainitud kohustuste kõrval kohustuse luua era- ja avalikõiguslikke meetmeid.⁹⁶ Neid meetmeid käsitleb konventsiooni 5. peatükk. Eraõiguslikud meetmed seonduvad näiteks sunniviisiliselt sõlmitud abielude lõpetamise, aga ka lapse ja vanema vaheliste õiguste kindlaksmääramisega. Avalikõiguslike meetmete all on konventsiooni kontekstis silmas peetud karistusõiguse valdkonda jäävaid seadusandlikke meetmeid.⁹⁷

Konventsioon kohustab osalisriike kriminaliseerima konventsioonis kirjeldatud teatud tegusid, kuid see ei eelda osalisriikide poolt ilmtingimata uute seadusesätete loomist. Lubatud on olemasolevaid sätteid täiendada. Konventsioonis sätestatu on n-ö miinimum nõuded, st konventsiooniosalistel on lubatud luua konventsioonis sätestatust rangemaid, kuid mitte leebemaid norme. Konventsiooni alusel loodavate õigusnormide sõnastused peaksid olema sooneutraalsed, kuid see ei tohi takistada osalisriike soospetsiifilisi sätteid loomast.⁹⁸

2.1. Lähenemiskeeld

Art 29 lg-d 1 ja 2 panevad osalisriikidele kohustuse pakkuda ohvritele piisavaid tsiviilõiguskaitsevahendeid nii süüteo toimepanijate kui ka ennetavate ja kaitsemeetmete rakendamises edutuks jäänud riigiasutuste vastu. Toimepanijate vastu pakutavateks tsiviilõiguskaitsevahenditeks on lähenemiskeelud, millegi tegemiseks, tegemisest hoidumisest või midagi lõpetama kohustavad kohtuotsused ning laimu ja au teotamise vastased meetmed. Viimaseid peaks pakkuma kaitse ohvritele selliste jälitamise ja seksuaalse ahistamise juhtumite korral, mil toimepandud teod pole osalisriigi karistusõigusega kaetud.⁹⁹

Konventsiooni 52. artiklis seisab, et konventsiooniosalistel peavad võtma vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et pädevatele asutustele antakse volitused nõuda

⁹⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 10.

⁹⁷ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 10.

⁹⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 28.

⁹⁹ *Ibid*, lk 28–29.

otsese ohu olukorras lähisuhtevägivalla toimepanijalt, et ta lahkuks ohvri või ohustatud isiku elukohast piisavalt pikaks ajaperioodiks. Samuti peab osalisriik andma pädevatele asutustele volitused keelata lähisuhtevägivalla toimepanijal ohvri või ohustatud isiku elukohta siseneda või temaga ühendust võtta. Nõudeid lähenemiskeelu institutsioonile täpsustab konventsiooni art 53. Art 53 lg 1 sätestab, et osalisriigid võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvate vägivalla vormide ohvritele tagatakse asjakohase lähenemiskeelu kättesaadavus. Täiendavad nõuded lähenemiskeelule on sätestatud lg-s 2, mh peab lähenemiskeeld olema ohvrile saadaval viivitamatuks kaitseks ilma talle liigsete haldus- või rahaliste kohustuste loomiseta ning olema saadaval sõltumatult teistest õiguslikest meetmetest või neid täiendavalt.

Art 53 lg 3 sätestab lisaks, et osalisriikidel on kohustus võtta vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et lähenemiskeelu rikkumisel korral rakendatakse tõhusaid, proportsionaalseid ja hoiatavaid kriminaal- ja õiguslikke sanktsioone. Antud lõikes esineb tõlkeviga, mis nähtub, kui võrrelda konventsiooni inglisekeelset teksti eestikeelsega. Inglisekeelses konventsiooni ametlikus tõlkes seisab „*criminal or other legal sanctions*“¹⁰⁰ (eesti k: „kriminaalõiguslikke või muid õiguslikke sanktsioone“). Nagu eelnevalt sai mainitud, siis eestikeelses konventsioonis seisab „kriminaal- ja õiguslikke sanktsioone“. Tegemist pole suure tõlkeveaga, kuid eestikeelse konventsiooni grammatiline tõlgendamine võib viia järelduseni, et vaid kriminaalõiguslikud sanktsioonid ei ole piisavad. Selline järeldus oleks ebaõige. Konventsioon võimaldab osalisriikidel valida kriminaalõiguslike või muude õiguslike sanktsioonide kehtestamise vahel, et vältida riikide olemasoleva seadusandluse segipaiskamist.

2.1.1. Lähenemiskeeld Eesti õiguses

Eesti õiguskorras on kohtul lähenemiskeelu määramise üle otsustamise õigus nii kriminaal- kui ka tsiviilmenetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku¹⁰¹ (edaspidi: KrMS) § 141¹ lg 1 järgi võib prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toimepandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, isikutele lähenemise ja nende suhtlemise kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks. Sama sätte lg 1² võimaldab edasilükkamatul juhul lähenemiskeelu kehtestamist ka prokuratuuri määrusega ja sõltumata kannatanu nõusolekust.

¹⁰⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe. – <https://rm.coe.int/168008482e> (31.03.2022), lk 15.

¹⁰¹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹⁰² (edaspidi: TsMS) § 544 lg 1 sätestab sarnaselt, et kohus võib isiku eraelu või muu isikuõiguse kaitseks kohaldada võlaõigusseaduse¹⁰³ (edaspidi: VÕS) § 1055 alusel lähenemiskeeldu või muid abinõusid.

VÕS § 1055 lg 1 sätestab lähenemiskeeldu osas, et kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui sellega isikut ähvardatakse, siis kannatanu või isik, keda ähvardati, võib nõuda kahju tekitava käitumise või sellega ähvardamise lõpetamist. Sätte teine lause täpsustab, et kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamine, s.o lähenemiskeeld, tuleb kõne alla kehavigastuste tekitamise, tervisekahjustamise, eraelu puutumatuse või muu isikuõiguse rikkumise puhul. Tsiviilkohtumenetluses eeldab lähenemiskeeldu kohaldamine vastava nõude esitamist, aga kriminaalmenetluses seda edasilükkamatu olukorra puhul vaja ei ole. Lähenemiskeeldu kohaldamise tähtajaks on KrMS § 310¹ lg 1 ning TsMS § 544 lg 1 järgi kolm aastat. Sanktsiooniks lähenemiskeeldu rikkumisele, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või kui rikkumine on korduv sätestab karistusseadustiku¹⁰⁴ (edaspidi: KarS) § 331² rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistuse.

TsMS 55. peatükis, mis käsitleb lähenemiskeeldu ja muude sarnaste abinõude rakendamist isikuõiguste kaitseks, ei ole otseselt viidatud lähisuhtevägivallale. Ka VÕS § 1055, millele viitab TsMS § 544 lg 1, sellist viidet ei sisalda. VÕS § 1055 lg-s 2 on kirjas, et kahju tekitava käitumise lõpetamist ei ole isikul õigus nõuda, kui sellist käitumist tuleb mõistliku arusaama järgi taluda inimestevahelises kooselus või olulise avaliku huvi tõttu. Võib tekkida küsimus, kas sellise sättega ei teki ohtu, et normaliseeritakse lähisuhtevägivalla esinemine ning kohustatakse ohver seda kannatama. Riigikohtu praktikas on aga selgitatud, et VÕS § 1055 lg 2 järgi ei ole isikul kohustust taluda suhtlemist, mis ületab igasuguse mõistlikkuse piiri, sh ei ole kohustust taluda korduvat vägivalda koos agressiivsete, ähvardavate ja alandavate tekstsõnumitega.¹⁰⁵

Eeltoodule tuginedes eksisteerib Eesti õiguses konventsiooni nõuetele peamiselt vastav lähenemiskeeldu regulatsioon. Nii tsiviil- kui ka kriminaalmenetluses on võimalik antud instrumenti kasutada, selle rikkumine on karistatav ning lähenemiskeeldu kohaldamine lähisuhtevägivalla korral on kohtupraktikas kasutust leidnud. Prokuratuuri määrusega

¹⁰² Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.

¹⁰³ Võlaõigusseadus. – RT I, 15.03.2022, 14.

¹⁰⁴ Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.

¹⁰⁵ RKTKm 2-18-1221, p-d 1 ja 25.

lähenemiskeelu kohaldamise alternatiiv loob võimaluse ka lähenemiskeelu viivitamatuks kohaldamiseks art 53 lg 2 mõttes.

2.1.2. Lähemiskeeld Soome õiguses

Lähemiskeeld jaguneb Soome õiguses kaheks: tavaline lähemiskeeld, mis keelab ühel isikul teisega suhtlemise, k.a suhtlemiskatsed, ning laiendatud lähemiskeeld, mis keelab isikul suhtlemise kõrval ka teatud piirkonnas viibimise. Selleks piirkonnaks võib olla teise isiku elukoht, töökoht või muu sarnane koht.¹⁰⁶ Soome õiguses saab, sarnaselt Eesti õigusele, liigitada lähemiskeeldusid ka selle alusel, kes nende kohaldamise määrab. Lähemiskeelu võib määrata kohus, kui selleks on esitatud avaldus. Ajutise lähemiskeelu kohaldamise võib määrata ka ametnik, kellel on õigus isikuid vahi alla võtta, s.o politseiametnik või prokurör.¹⁰⁷

Lähemiskeelu kohaldamise tähtjaks on Soome õiguses maksimaalselt üks aasta, kuid seejärel on võimalik lähemiskeeldu uuendada ning kohaldada seda veel kaheks aastaks. Peresisese lähemiskeelu kohaldamiseks on teistsugused tähtjad. Viimast saab kohaldada maksimaalselt kolmeks kuuks ning uuendada seejärel samuti vaid kolmeks kuuks. Sanktsioon lähemiskeelu rikkumise eest on Soome õiguses rahaträhv või kuni aasta pikkune vangistus.¹⁰⁸ Soome õigussüsteemi on kritiseeritud lähemiskeelu kontekstis. Kui üks vanem on teise suhtes lähemiskeelu saanud seoses vanematevahelise lähtisuhtevägivallaga ei mõjuta see lähemiskeeld vägivaldse vanema lapsega suhtlemise õigust, v.a kui lähemiskeeld on välja antud ka lapse enda kaitsmiseks.¹⁰⁹ Lapse ja vanema vahelisest suhtlusõigust on täpsemalt aga käsitletud allpool.

Soome lähemiskeelu regulatsioon on sarnane Eesti omale ning üldjoontes on täidetud konventsioonis sätestatud nõuded. Peresisese lähemiskeelu tähtaegade pikkus võrreldes tavalise lähemiskeeluga võib aga olla konventsiooni kontekstis problemaatiline, sest kolm kuud ei ole tõenäoliselt piisav aeg, et tagada ohvri turvalisus.

¹⁰⁶ RESTRAINING ORDER. RIIKU. – <https://www.riku.fi/en/guides-and-instructions/restraining-order/> (24.03.2022).

¹⁰⁷ HOW IS A RESTRAINING ORDER APPLIED FOR AND HOW QUICKLY CAN IT BE ORDERED? RIIKU. – <https://www.riku.fi/en/various-crimes/frequently-asked-questions/how-is-a-restraining-order-applied-for-and-how-quickly-can-it-be-ordered/> (11.04.2022).

¹⁰⁸ RESTRAINING ORDER. RIIKU.

¹⁰⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 39.

2.1.3. Lähenediskeeld Rootsi õiguses

Rootsi õiguses on lähenediskeeld kohaldatav tsiviil- ja kriminaalmenetluses. Kriminaalmenetluses on prokurööril võimalik väljastada lähenediskeeld nelja kuni seitsme päeva jooksul alates kannatanu vastavasisulisest avaldusest. Selline lähenediskeeld keelab toimepanijal kannatanuga kontakteerumise, tema jälitamise ning külastamise. Kui eeltoodud kaitse ei ole piisav, saab laiendada lähenediskeeldu ohvri töökohale, muudele kindlatele kohtadele või piirkondadele, mida ohver tihti külastab.¹¹⁰

Lähenediskeeldu kohaldamiseks on Rootsi õiguses vajalik tõendada, et isikul, kellel keelatakse lähenediskeelduga teisele läheneda, on tahe toime panna kuritegu, jälitada või muul viisil tõsiselt ahistada teist isikut. Lähisuhtevägivalla korral saab lähenediskeelduga toimepanijal keelata ka tema ja kannatanu ühisesse elamisse sisenemise, kui on piisavalt tõendatud, et toimepanijal on ühisesse elamisse sisenemisel tahe panna toime kuritegu teise isiku elu, tervise või vabaduse vastu. Tegemist on võrdlemisi kõrge tõendamisnõudega, mis võib tuua kaasa raskusi lähenediskeeldu kohaldamisega lähisuhtevägivalla korral.¹¹¹

Lähenediskeeldu rikkumine on Rootsi õiguses karistatav rahatrahvi või vabadusekaotusega. Samas võib lähenediskeeldu rikkumine kvalifitseeruda ka ebaseaduslikuks tagakiusamiseks Rootsi karisutsseadustiku 4. ptk § 4b kohaselt, mille karistuseks on kuni ühe aasta pikkune vangistus.¹¹² Eeltoodu põhjal on Rootsis täidetud art 53 lg-s 3 sätestatud nõue lähenediskeeldude rikkumise karistatavusele. Samas pole Rootsi lähenediskeeldu institutsioon täiuslik. Rootsi õiguses pole täidetud lähenediskeeldu viivitamatu kohaldamise nõue. Samuti ei vasta konventsiooni nõuetele asjaolu, et Rootsi õiguses on lähenediskeeldu kohaldamiseks vajalik ohvri avaldus. Sarnaselt Soomega on ka Rootsi puhul kritiseeritud asjaolu, et Rootsis ei ole peetud vanema ja lapse suhtlemise vältimise kohustamiseks piisavaks ühe vanema vägivaldsust teise suhtes.¹¹³

¹¹⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 53.

¹¹¹ *Ibid*, lk 53–54.

¹¹² The Swedish Criminal Code. Government Offices of Sweden. – <https://www.government.se/4b0103/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf> (14.02.2022), lk 52–53.

¹¹³ Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 53–54.

Eeltoodu põhjal ei ole Rootsi lähenemiskeelu regulatsioon konventsiooni nõuetele täiel määral vastav. Siingi nähtuvad samad probleemid, mis teistes võrdlusalustes riikides. Esineb vajakajäämisi lähenemiskeelu viivitamatu kohaldamise ning lähenemiskeelu mõju lapse ja vanema vahelise suhtlemisõiguse mõistmise osas.

2.2. Tsiviilhagi esitamise võimalused

Ohvri õigusest nõuda konventsioonis sätestatud süütegude eest hüvitist räägib art 30, mille lg 1 kohustab osalisriike võtma vastu meetmeid tagamaks, et ohvritel oleks toimepanijatelt võimalik süütegude eest hüvitist nõuda. Teine lõige mainib riikliku hüvitist, mis määratakse neile ohvritele, kes kannatavad tõsiste kehavigastuste ja tervisekahjustuste all, ning ulatuses, mis pole kaetud teistest allikatest saadava hüvitisega.¹¹⁴ Teise lõike sõnastuse juures tuleb mainida, et esineb tõlkeviga. Konventsiooni eestikeelses tõlkes on kirjas „tõsiste kehavigastuste ja tervisekahjustuste“. See jätab mulje, et mõlemad tingimused peavad esinema, et ohver kvalifitseeruks riiklikku hüvitist saama. Inglisekeelses versioonis on aga kirjas „*those who have sustained serious bodily injury or impairment of health*“¹¹⁵ (eesti k: „need, kes kannatavad tõsiste kehavigastuste või tervisekahjustuste all“). Inglisekeelne versioon loob kaks alternatiivi, mille puhul tekib isikul õigus saada hüvitist.

Riikliku hüvitise kohta on konventsiooni seletuskirjas täpsustatud järgmist. Riikliku hüvitise määramise korral on osalisriigil õigus esitada toimepanija vastu regressinõue, et temalt määratud hüvitis tagasi nõuda. Riikliku hüvitise saamine tuleks võimaldada nii osalisriigi kodanikele kui ka mittekodanikele. Hüvitise saamise täpsed tingimused võib osalisriik sätestada kohaliku õigusega, kuid silmas tuleb pidada konventsiooni seletuskirjas toodud termineid „kehavigastused“ ja „tervisekahjustused“ definitsioone. Termin „kehavigastused“ hõlmab ka vigastusi, millega on põhjustatud ohvri surm. „Tervisekahjustused“ võivad konventsiooni seletuskirja kohaselt olla nii füüsilised kui ka tõsised psühholoogilised tervisekahjustused.¹¹⁶

¹¹⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 29.

¹¹⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 9.

¹¹⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 29–30.

2.2.1. Tsiviilhagi esitamise võimalused Eesti õiguses

Tsiviilhagi esitamise võimalus on kannatanul nii tsiviilkohtu- kui ka kriminaalmenetluses. KrMS § 38 lg 1 p 2 järgi on kannatanul õigus esitada kriminaalmenetluses tsiviilhagi uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu. Kriminaalmenetluses tsiviilhagi esitamise eeldused on sätestatud KrMS § 38¹ lg-s 1. Antud sätte esimene punkt selgitab, et kannatanu võib esitada nõude, kui selle eesmärk on kriminaalmenetluse esemeks oleva teoga rikutud kannatanud hüveolukorra taastamine või heastamine, kui selle nõude aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad olulises osas menetletava kuriteo tehjoludega ja kui sellist nõuet oleks võimalik läbi vaadata ka tsiviilkohtumenetluses. Sätte teises punktis on sätestatud, et kannatanu võib lisaks tsiviilhagis esitada nõude, kui tegemist on kahjuhüvitisnõudega avaliku võimukandja vastu, mida oleks saanud esitada halduskohtumenetluses.

Isiku kriminaalmenetluses õigeks mõistmine ei välista tema vastutust tsiviilõiguslikkus mõttes vastavalt delikti üldkoosseisule,¹¹⁷ kuid KrMS § 310 lg 2 kohaselt õigeksmõistva kohtuotsuse või kriminaalmenetluse lõpetamise korral jäetakse tsiviilhagi läbi vaatamata. TsMS § 426 lg 1 selgitab hagi läbivaatamata jätmise tagajärgi, andes teada, et sel juhul loetakse, et hagi ei ole kohtu menetluses olnud ja hageja võib pöörduda sama kostja vastu samal alusel vaidluses sama hagi eseme üle kohtusse. Seega on kriminaalmenetluses õigeksmõistetud kahjutekitaja suhtes võimalik kannatanul esitada hagi tsiviilkohtumenetluse korras.

Nagu eelnevalt viidatud, on konventsioonis mainitud nõuete puhul tegemist lepinguväliste võlasuhete valdkonda jääva nõudega. Eelkõige on tegemist kahju õigusvastase tekitamisega. VÕS § 1043 sätestab, et teisele isikule, s.o kannatanule, õigusvastaselt kahju tekitanud isik peab kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele. Kahju tekitamise õigusvastasust käsitleb VÕS § 1045, mille esimene lõige toob loetelu olukordadest, millal kahju tekitamine on õigusvastane, ning teine lõige selgitab, millal kahju tekitamine ei ole õigusvastane. Konventsiooni kohaldamisalaks on naistevastane vägivald ning lähisuhtevägivald, seega kõne alla tulevad VÕS § 1045 lg 1 p-d 1–3, s.o kannatanu surma põhjustamine, kannatanule kehavigastuste või tervisekahjustuste tekitamine ning kannatanult vabaduse võtmine.

¹¹⁷ Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. Juura: Tallinn 2012, lk 206.

Ohvriabi seadus¹¹⁸ (edaspidi: OAS) sätestab § 7 lg-s 1, et Eesti Vabariigi territooriumil toimepandud vägivalda kuriteo ohvritele makstakse riikliku hüvitist. Inimkaubanduse ohvrile või seksuaalselt väärkoheldud alaealisele makstakse antud hüvitist sõltumata sellest, kas tal on Eesti Vabariigis viibimiseks seaduslik alus (OAS § 9 lg 2 p 5). Muudel juhtudel on hüvitise saamiseks eelkõige vajalik seaduslik alus Eesti Vabariigis viibimiseks (OAS § 9 lg 1 p-d 1–4, § 7 lg 1). Vägivallakuriteoks on OAS § 8 lg 1 järgi otseselt isiku elu või tervise vastu toimepandud kriminaalkorras karistatavat tegu, mille tagajärg on kannatanu surm, raske tervisekahjustus või vähemalt neli kuud kestev tervisehäire. Seega on vägivallakuriteo ohvri riikliku hüvitise saajate ring piiratud olukordadega, mil esineb raske tagajärg. OAS sätestab ka psühholoogilise abi kulu hüvitise, kuid see ei kohaldu näiteks, kui tegemist on naiste tugikeskuse teenuse raames psühholoogilise abi osutamisega inimkaubanduse ohvrile, naistevastase vägivalda ohvrile või seksuaalselt väärkoheldud alaealisele (OAS § 6¹ lg 2¹).

OAS § 31 lg 1 sätestab riigi regressiõiguse. Antud sättes seisab, et pärast käesoleva seaduse alusel hüvitise maksmist läheb hüvitise saaja õigus nõuda kahju hüvitamist kuriteoga tekitatud kahju eest vastutavalt isikult hüvitisena makstud summa ulatuses üle riigile. Ohvriabi kontekstis on väljapakutud ka variant n-ö ohvriabi fondi loomiseks. Fond tagaks täiendava hüvitise neile kannatanutele, kellele on kuriteoga tekitatud kahju katteks tsiviilhagis nõutud kahjuhüvitis väljamõistetud.¹¹⁹ Seda fondi käesoleva töö koostamise ajaks veel loodud ei ole.

Diskrimineerimise korral, mis võib esineda näiteks mõne sotsiaalteenuse pakkumisel, on Eesti õiguses võimalik pöörduda õiguskantsleri poole lepitusmenetluse läbiviimiseks. Samuti on võimalik igapäev pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole taotlusega kontrollida, kas riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus või organ, avalik-õiguslik juriidiline isik, avalikke ülesandeid täitev füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik järgib põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ning hea halduse tava. Antud võimalused sätestavad õiguskantsleri seaduse¹²⁰ § 19 lg-d 1 ja 2.

¹¹⁸ Ohvriabi seadus. – RT I, 06.05.2020, 22.

¹¹⁹ Luht, K. Uue ohvriabi seaduse poole. Tervise Arengu Instituut. – <https://www.tai.ee/en/node/11652> (12.04.2022).

¹²⁰ Õiguskantsleri seadus. – RT I, 26.05.2020, 11.

2.2.2. Tsiviilhagi esitamise võimalused Soome õiguses

Soome õiguses on deliktivastutuse seadus, mis sätestab, et konventsiooni kohaldamisalasse jääva vägivallaakti toimepanija on see, kelle vastu kannatanul on võimalik esitada deliktivastutusel põhinev kahju hüvitamise nõue. Tegemist on lepinguväliste võlasuhete valdkonna jääva nõudega. Sellise nõude esitamine on võimalik nii tsiviil- kui ka kriminaalmenetluse käigus. Nõue esitatakse toimepanija vastu, kuid kui toimepanijalt ega kindlustuselt ei ole võimalik hüvitist kätte saada, kompenseerib süüteo hüvitamise seaduse kohaselt kahju Soome riigikassa.¹²¹ Süüteo hüvitamise seaduse § 19 kohaselt, kui kannatanu nõue hüvitatakse riigikassast, saab Soome riik esitada nõude ise hüvitise toimepanijalt nõudmiseks.¹²² Seega on Soomes olemas konventsioonis mainitud regressiõigus ning konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivallavormide ohvritele suunatud hüvitis.

Kui avaliku võimu kandja on rikkunud oma kohustusi naistevastase vägivalla ennetamisel, selle juhtumi uurimisel või muus sarnases olukorras, on Soomes võimalik võtta avaliku võimu kandja kriminaalkorras vastutusele. Selle asutuse, mille töötaja või ametnik eeltoodud teoga või tegevusetuga kahju tekitas, vastu on võimalik esitada tsiviilhagi Soome deliktivastutuse seaduse alusel. Ohvril on võimalik lisaks pöörduda Soome õiguskantsleri ja parlamendi ombudsmani poole. Praktikas aga pole nende poole seoses eelmainituga palju pöördutud.

Õiguskantsleril on Soomes ka teatav õigus uurida avalike asutuste tegevust, kui see on vajalik nende vastutusele võtmiseks. Seda õigust on lähisuhtevägivalla kontekstist kasutatud näiteks uurimaks, miks Soome politseil on olnud harjumus jätta uurimata vägivalla juhtumid, mille puhul informatsioon lähisuhtevägivalla kohta on tulnud ohvriabi organisatsioonilt. Olukorras, kus esineb diskrimineerimist sotsiaalteenuste või tervishoiu sektori teenuste pakkumisel, on võimalik Soomes pöörduda mittediskrimineerimise ombudsmani poole.¹²³

¹²¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 38–39.

¹²² Laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista. – 935/1973. Finlex. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730935> (03.04.2022).

¹²³ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 38.

2.2.3. Tsiviilhagi esitamise võimalused Rootsi õiguses

Rootsi õiguse kohaselt on ohvriks võimalik hüvitise saamiseks seda nõuda nii kriminaalmenetluse ajal kui ka eraldi tsiviilhagi esitades. Hüvitise saamiseks on kannatanul võimalus pöörduda ka võrdõiguslikkuse ombudsmani poole Rootsi diskrimineerimisevastase seaduse alusel. Kui hüvitist pole võimalik saada toimepanijalt ega kindlustuselt, siis on ohvritele loodud Rootsi õiguskorras Ohvrihüvitise ja -toe asutus. Antud hüvitist on võimalik saada nii füüsiliste kui ka vaimsete kannatuste kompenseerimiseks. Aastas pöördub antud asutuse poole ca 500–700 naist. Rootsi riigilt hüvitise saamiseks kvalifitseeruvad ka lähisuhtevägivalla tunnistajateks olnud lapsed. Riik on kohustatud hüvitise maksmiseks, kui lähisuhtevägivalla tunnistajaks olemine vähendas lapse usaldust sellise isiku suhtes, kellega lapsel oli eelnevalt lähedane suhe.¹²⁴

Sarnaselt Eesti ja Soomega on ka Rootsi seadusandlus vastav konventsiooni nõuetele ohvrite poolt tsiviilhagide esitamise osas. On väga positiivne, et Rootsis on kogutud andmeid Ohvrihüvitise ja -toe asutuse poole hüvitise saamise sooviga pöörduvate isikute osas. See võimaldab hinnata, kuid palju isikuid teab sellisest hüvitise saamise võimalusest ning rõhutab sellise asutuse eksisteerimise vajadust.

2.3. Eestkoste ja külastamisõigus

Art 31 lg 1 sätestab osalisriikide kohustuse võtta meetmeid, et laste eestkoste- ja külastamisõiguste kindlaksmääramisel arvestataks konventsiooni kohaldamisalasse jäävaid vägivallajuhtumeid. Seejuures tuleb arvestada ühe vanema poolt lapse või teise vanema suhtes toimepandud vägivallajuhtumeid.¹²⁵ Art 31 lg 2 kohustab osalisriike võtma meetmeid tagamaks ka, et külastus- ja eestkosteõiguse kasutamine ei ohustaks ohvri ja laste õigusi ja turvalisust.

Siinkohal esineb ühesõnaline erinevus eesti- ja inglisekeelses versioonis. Eestikeelses konventsioonis on teine lõige kirjas nii nagu ülal toodud, inglisekeelses seisab aga „*the rights and safety of the victim or children*“ (eesti k: „ohvri või laste õigused ja ohutus“).¹²⁶ Lähitudes

¹²⁴ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 42.

¹²⁵ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 29.

¹²⁶ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 9.

nii konventsiooni seletuskirjast kui ka grammatilise tõlgendamise võtetest, on konventsioonis peetud silmas, et ei laste ega ohvri õigusi ega ohutust ei tohi külastus- ja eestkosteõiguse kasutamine ohtu panna. Eestikeelne tõlge ei ole siinkohal küll vale, kuid sõnastus „ei ohustaks ohvri ega laste õigusi ja turvalisust“ oleks keeleliselt üheselt arusaadavam.

2.3.1. Eestkoste ja külastamisõigus Eesti õiguses

Eestkoste ja külastamisõigus on Eesti õiguses tsiviilõiguse, täpsemalt perekonnaõiguse, valdkonnad. Neid reguleerib perekonnaseadus¹²⁷ (edaspidi: PKS). Eesti õiguses koosneb lapse ja tema vanema suhe hooldusõigusest (PKS § 116), suhtlusõigusest (PKS § 143) ja ülalpidamisest (PKS § 96). Termin, mida on konventsioonis tähistatud sõnaga „eestkoste“, on Eesti õiguses tähistatud sõnaga „hooldusõigus“. Seda järeldust toetab asjaolu, et konventsiooni inglisekeelses versioonis kasutatakse sõna „custody“.¹²⁸ Sama termin vastab Eesti perekonnaseaduse inglisekeelses tõlkes eestikeelsele sõnale „hooldusõigus“.¹²⁹ Eelneva tõttu on edaspidi kasutatud töös konventsiooni 31. artikli mõttes „eestkoste“ viidates terminit „hooldusõigus“. Selguse mõttes tuleks tulevikus ehk kaaluda ka konventsioon eestikeelses tõlkes termini „hooldusõigus“ kasutamist.

PKS § 116 lg 2 kohaselt tähendab vanema hooldusõigus, et vanemal on kohustus ja õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest. Sama sätte selgitab, et vanema hooldusõiguse alla kuulub nii lapse isiku- kui ka varahooldusõigus. Kui vanemad on omavahel abielus, siis PKS § 117 lg 1 järgi on neil oma lapse suhtes ühine hooldusõigus. Ühine hooldusõigus on ka sellistel vanematel, kes ei ole küll omavahel lapse sünni hetkel abielus, kuid nad pole isaduse omaksvõtu tahteavaldusi esitades väljendanud soovi jätta vanema hooldusõigus vaid ühele vanematest (PKS § 117 lg 2). Vanemate ühist hooldusõigust on võimalik lõpetada PKS § 137 lg 1 järgi vanema avaldusel hagita menetluses. PKS § 123 lg 1 kohaselt teeb kohust otsuse ühise hooldusõiguse lõpetamise osas lähtudes lapse huvidest. Viimase põhimõtte kohaldumisaala on kohtupraktikas laiendatud kõigile kohtuvaidlustele, milles on küsimuse all lapse õigused.¹³⁰

Vanema hooldusõigust on võimalik seadusest tulenevatel alustel piirata või täielikult ära võtta. PKS § 134 lg 1 sätestab olukorrad, mispuhul tuleb kõne alla vanema hooldusõiguse piiramine:

¹²⁷ Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15.

¹²⁸ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 9–10.

¹²⁹ Family Law Act. Riigi Teataja. – <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/505012022007/consolide> (23.02.2022).

¹³⁰ RKTko 3-2-1-18-13, p 17.

lapse kehalise, vaimse või hingelise heaolu või tema vara ohustamine vanema hooldusõiguse kuritarvitamise kaudu, lapse hooletusse jätmine, vanemate suutmatuse täita oma kohustusi, kolmanda isiku käitumine ja vanemate soovimatus või võimetus ohtu ära hoida. Eeltoodud variantide esinemisel on kohtul PKS § 134 lg 3 kohaselt võimalik vanema asemel lapse kohta otsuseid teha, vanematele hoiatusi ja ettekirjutusi teha, vanematele keeldusid kehtestada ning ka vanemaid kohustada kohtu määratud asutuse hooldusjuhiste järgimiseks. PKS § 135 lg 1 võimaldab kohtul ka lapse vanematest eraldada, kuid seda vaid juhul, kui lapse huvide kahjustamist ei ole võimalik ära hoida muude abinõude kaudu. Muud abinõud on eelkõige PKS § 134 lg-s 3 loetletud.

Hooldusõiguse äravõtmine tuleb kõne alla, kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks (PKS § 135 lg 2). Kohtupraktikas on selgitatud, et vanema poolt varasemalt toime pandud kuritegu ei ole hooldusõiguse äravõtmiseks piisav. Kuritegelik eluviis, vangla karistuste kandmine ning vabaduses viibides lapse eest hoolitsemise vältimine võivad koosmõjus aga viia lapse hooldusõiguse ära võtmiseni.¹³¹ Lapse eest hoolitsemise vältimine on seega asjaolu, mida peetakse silmas hooldusõiguse üle otsustamisel ning see võib viia hooldusõiguse piiramiseni. Lapse vastu toimepandud vägivalda on võimalik tõlgendada kui väga äärmuslikul viisil lapse eest hoolitsemise vältimist. Arvestades lähisuhtevägivalla tunnistajaks olemise vaimseid tagajärgi¹³² on võimalik ka teise vanema suhtes vägivaldset käitumist tõlgendada kui lapse eest hoolitsemise vältimist või lapse ohustamist. Seega võivad mõlemad eelmainitud olukorrad viia hooldusõiguse piiramiseni või ära võtmiseni.

Konventsioonis kasutatud sõna „külastamisõigus“ vastab Eesti õiguses terminile „suhtlusõigus.“ Eesti perekonnaseadus ei tunne terminit külastamisõigus. Perekonnaseaduse ingliskeelses tõlkes on suhtlusõigus tõlgitud kui „*right of access to child*“. Konventsiooni seletuskirjas on eestikeelse termini „külastamisõigus“ tõlge „*visiting rights*“ või „*visitation rights*“. Konventsiooni seletuskirjas on külastamisõigust käsitletud lapse ning vanema vahelise kontakti kontekstis.¹³³ Suhtlusõigus on defineeritud PKS § 143 lg-s 1 kui lapse õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga ning vanemate antud õigusele vastav õigus ja kohustus suhelda

¹³¹ RKTkm 3-2-1-142-13, p 18.

¹³² Shulamit, R. Vakalopoulou, A., Lloyd, M., Rolle, L., Roszcynskya-Michta, J., Vimdšek, P. Understanding the connections between intimate partner domestic violence and mental health within the European context: implications for innovative practice. – Dialogue in Praxis: A Social Work International Journal 2015/4, lk 4–5.

¹³³ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 30.

lapsega isiklikult. Seega on külastamisõigus konventsiooni mõttes samatähenduslik suhtlusõigusega Eesti õiguse mõttes. Ka edaspidi on arusaadavuse mõttes eelistatud töös terminit suhtlusõigus. Lapse huvides võib kohus piirata suhtlusõigust või selle kohta tehtud varasemate lahendite täitmist, aga ka lõpetada suhtlusõiguse teostamise või selle kohta tehtud varasemate lahendite täitmise (PKS § 143 lg 2). Lapse huvides on kohtul pädevus ka lubada, keelata või piirata kolmandal isikul lapse suhtlemist (PKS § 143 lg 4). Samuti võib kohus määrata, et laps suhtleb vanemaga sobiva kolmanda isiku juuresolekul (PKS § 143 lg 3¹).

Hinnates eeltoodut on Eesti perekonnaõiguses võimaldatud hooldus- ja suhtlusõiguse asjades arvestada lähisuhtevägivallaga. Hooldusõiguse kontekstis on Riigikohus selgesõnaliselt rõhutanud, et kuigi mõlemad vanemad võiksid osaleda lapse elu korraldamises, siis selle välistab vastuolu lapse huvidega ning oht lapse turvalisusele.¹³⁴ Analoogselt peab lapse huvidest lähtuma ka suhtlemisõiguse küsimustes, seega lapse suhtes vägivaldsel vanemal lapsega suhtlemise lubamine on samuti lapse huvidega vastuolus. Lapse huvidega ei saa olla kooskõlas ka, et tema eest hoolitseks vanem, kes on olnud teise vanema suhtes vägivaldne. Ka ühe vanema vägivaldsus teise vastu viitab ohule lapse turvalisuse suhtes ning mõjutab teda vaimselt.

2.3.2. Eestkoste ja külastamisõigus Soome õiguses

Järgnevas alapeatükis on arusaadavuse eesmärgil kasutatud samu termineid, mida kasutab ka Eesti õigus. Nõnda on tagatud, et õiguskordade võrdlemine on lihtsam ning ei takerdu terminoloogiliste erinevuste taha. Soome õiguses on hooldusõigus mõlemal vanemal, kui lapse vanemad on lapse sünni ajal abielus. Kui vanemad ei ole abielus, siis on hooldusõigus emal. Juhul, kui isa tunnistab oma isadust enne lapse sündi, saab ka tema hooldusõiguse. Tavapärane on, et mõlemal vanemal on hooldusõigus. Hooldusõiguse üle saab otsustada nii vanemate omavahelise kokkuleppe kui ka kohtu vastavasisulise otsusega.¹³⁵

Sarnaselt Eesti perekonnaõigusele on ka Soome perekonnaõiguses lapse parimad huvid see, mille alusel tehakse kohtuotsuseid hooldus- ja suhtlusõiguse osas.¹³⁶ Soome perekonnaõiguse

¹³⁴ RKTKm 2-17-507/51, p 16.

¹³⁵ Salmenkylä, H. Family law in Finland: overview. – [https://content.next.westlaw.com/8-576-1745?__lrTS=20201207131349718&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://content.next.westlaw.com/8-576-1745?__lrTS=20201207131349718&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (21.03.2022).

¹³⁶ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 39.

aluseks olevad seadusandlikud aktid muid juhiseid hooldusõiguse ega suhtlusõiguse üle otsustamise osas ei anna. Peamine on, et oleks võimaldatud lapse heaolu ning tema igakülgne areng vastavalt tema individuaalsetele vajadustele ja soovidele, võimaldades lapsel olla vanematega lähedases suhtes. Kui lapse hooldus-, külastamisõiguse või näiteks elukoha osas on vajalik teha otsus, siis küsib kohus aruande kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnalt. Viimane suhtleb lapsega otse. Kohus Soomes lapsega otse enamasti ei suhtle, kuid kohtul on see õigus.¹³⁷

Ka Soome perekonnaõiguses mahub lapse huvidega arvestamise alla pea lugematul arvul erinevaid aspekte. Seetõttu on kohtul võimalik arvestada ka ühe vanema vägivaldsusega. Samas kohtupraktikast nähtub, et alati ei pea kohtud ühe vanema vägivaldset käitumist teise suhtes piisavaks, et piirata vägivaldse vanema suhtlusõigust. Eelmainitud tendentsi põhjuseks on peetud eelmainitud kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonnalt saadavat aruannet. Sellele aruandele toetub kohus oma otsust tehes. Nendes aruannetes pole aga tihti peale mainitud vanemate vahel aset leidnud vägivalda või pole piisavalt täpselt kirjeldatud vägivalda, mille tunnistajaks on laps olnud.¹³⁸

Eelnevast tulenevalt on Soome perekonnaõiguses olemas võimalus arvestada ühe vanema poolt nii lapse enda kui ka teise vanema suhtes toimepandud vägivallaga. Võimaluse edukaks kasutamiseks tuleb vaid kohtupraktikas juurutada, et lapse huvidega on vastuolus olukord, kus lähisuhtevägivallaakti toimepannud vanemal on hooldus- või suhtlusõigus. Ülal mainitud probleeme, mis esinevad kohalike omavalitsuste sotsiaalosakondade aruannete osas, saaks lahendada kahel viisil. Antud aruannete kvaliteeti saab tõsta aruannetele täpsemate nõuete kehtestamisega, kuid kohtul on võimalik ka hakata rohkem lapse ning tema vanematega otse suhtlema.

2.3.3. Eestkoste ja külastamisõigus Rootsi õiguses

Järgnevas alapeatükis on arusaadavuse ja õigussüsteemide lihtsama võrdlemise eesmärgil samuti kasutatud Eesti õigusega samu termineid. Hooldusõigus kujutab Rootsi õiguses endas lapse vanemate või ühe vanema õigusi ja kohustusi otsustada lapse isiklike asjade osas. Rootsis

¹³⁷ Salmenkylä, H.

¹³⁸ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 39.

on tavapäraseks vanemate ühine hooldusõigus. Vanematel on lapse isikuhoolduse õiguse kõrval ka lapse varahooldusõigus.¹³⁹

Vanema hooldusõigus ei ole seotud suhtlusõigusega. Suhtlusõiguse osas on lapsel Rootsi õiguse kohaselt õigus suhelda nii selle vanemaga, kelle juures ta elab, kui ka selle vanemaga, kelle juures ta ei ela. Mõlemal vanemal on kohustus tagada, et lapse suhtlusvajadus oleks rahuldatud. Suhtlusõiguse üle otsustamisel on kohtul kohustus arvestada lapse parimate huvidega. Kohtul on võimalik erandlikes olukordades piirata vanema suhtlusõigust näiteks nii, et lapsega saab vanem suhelda vaid telefoni- või kirjateel.¹⁴⁰ Viimane võib olla olukorras, kus vanem on olnud teise vanema või lapse suhtes vägivaldne, hea alternatiiv füüsilisele kohtumisele.

GREVIO 2019. aasta variraporti kohaselt ei hinnata Rootsi kohtupraktikas piisavalt, kuidas perekonnaõiguse küsimustes tehtud otsused võivad mõjutada lähisuhtevägivalla ohvreid ja nende lapsi. Äärmuslikemate näidetena sellistest mõjudest on kirjeldatud, kuidas suhtlusõiguse teostamine võib vägivaldse vanema käes muutuda vahendiks, mille kaudu saada teada, kus laps ning teine vanem viibivad. Kui laps teise vanemaga viibib näiteks varjupaigas, siis teiste varjupaigas viibijate ohutuse tagamiseks, võib olukord pöörduda sellega, et laps ja vanem peavad varjupaigast lahkuma. Lahkumise eesmärgiks on vältida vägivaldse vanema poolt varjupaiga täpse aadressi teada saamist.¹⁴¹

Rootsi õiguses on võimalus arvestada lähisuhtevägivalla esinemist lapse ja vanema vahelise suhte teemaliste küsimuste otsustamisel. Praktikas seda aga ei tehta. Probleemi lahendamiseks on eelkõige vajalik harida kõiki lapse ja vanema vahelise suhte osas otsuseid tegevaid isikuid konventsiooni kohaldamisalasse jäävate vägivalla vormide ning nende tunnistajaks olemise mõjust. Lapse enda või teise vanema suhtes toimepandava lähisuhtevägivalla kogemine või pealt nägemine ei saa olla lapse huvides. Lapse huvides on kasvada turvalises keskkonnas, kus ei kasutata tema suhtes vägivalda ning kus ei normaliseerita lähisuhtevägivalda. Lähisuhtevägivalla normaliseerimine on ka olukord, kus lapse arvates on tavaline, et üks vanem kasutab teise suhtes või mõlemad vanemad üksteise suhtes vägivalda.

¹³⁹

Family

Law.

Regeringskansliet.

—

<https://www.government.se/4a767e/contentassets/1e0263a0318e47b4b8515b535925941b/family-law.pdf> (27.02.2022), lk 34–40.

¹⁴⁰ *Ibid*, lk 37–40.

¹⁴¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 43.

2.4. Sundabielu

Art 32 kohustab konventsiooniosalisi võtma meetmeid, mis tagavad, et sunniviisiliselt sõlmitud abielusid saaks kehtetuks tunnistada, tühistada või lahutada nii, et ohvrile ei tekitata põhjendamatuid rahalisi või halduskohustusi. Taaskord tuleb mainida, et esineb erinevusi inglisekeelse ja eestikeelse konventsiooni vahel. Eestikeelses on kirjas: „kehtetuks tunnistada, tühistada või lahutada“. Inglisekeelses seevastu seisab: „*be voidable, annulled or dissolved*“¹⁴² (eesti k: „kehtetuks tunnistav, tühine või tühistatav olemine“).

Probleemne on viimane alternatiiv, mille eestikeelne tõlge oleks tõenäoliselt „tühistatav“. Viide lahutusele sättes endas pole ebaõige, sest konventsiooni seletuskirja kohaselt viimase alternatiivi tagajärjed sarnanevad lahutuse omadele. Kehtetuks tunnistatav tähendab konventsiooni kontekstis, et abielu on kehtiv ja seaduslik kuni üks pool nõuab selle kehtetuks tunnistamist. Konventsiooni mõttes tühisel abielul aga ei ole õiguslikke tagajärgi, olenemata sellest, kas üks pool abielu vaidlustab.¹⁴³

Sundabielu kriminaliseerimist käsitleb art 37, mille lg 1 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et täiskasvanu või lapse tahtlik abielluma sundimine oleks kriminaliseeritud. Sama sätte teine lõige sätestab, et kriminaliseeritud peab olema ka täiskasvanu või lapse tahtlik meelitamine konventsiooniosalise territooriumile või riigi territooriumile, kus ta ei ela, nimetatud täiskasvanu või lapse abielluma sundimiseks.

2.4.1. Sundabielu Eesti õiguses

Sundabielude tsiviilõiguslikke tagajärgi käsitleb Eesti õiguses PKS. PKS § 9 lg 1 p 5 sätestab, et kohus võib hagimenetluses abielu kehtetuks tunnistada, kui abielu on sõlmitud pettuse, ähvarduse või vägivalla mõjul. Abielu kehtetuks tunnistamise hagi võib esitada abikaasa, kes on sõlminud abielu pettuse, ähvarduse või vägivalla mõjul (PKS § 12 lg 1 p 2). Seega on sundabielu ohvril võimalik Eestis õiguskorras esitada hagi sundabielu kehtetuks

¹⁴² Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 10.

¹⁴³ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 31.

tunnistamiseks. Abielu kehtetuks tunnistamise tagajärjeks on abielu tühisus algusest peale (PKS § 14 lg 1).

Konventsiooni 37. artikli lg-s 1 toodud täiskasvanu või lapse abielluma sundimise kriminaliseerimise kohustus on Eesti õiguses täidetud. KarS § 133 lg 1 kriminaliseerib mh isiku asetamise olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, ja isiku sellises olukorras hoidmise, kui tegu on toimepandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamise ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu või haavatava seisundi ärakasutamisega. Noorema kui 18-aastase isiku suhtes sellise teo toimepanemisega kaasneb KarS § 133 lg 2 p 2 järgi kõrgema karistumäära kohaldumine.

Art 37 lg 2 mõttes isiku meelitamine teise riigi territooriumile tema abiellu sundimiseks võib Eesti õiguse kontekstis jääda samuti KarS § 133 lg 1 koosseisu alla. Isiku meelitamine teise riigi territooriumile tema abielluma sundimiseks võib olla käsitletav kui isiku pettusega hoidmine olukorras, kus ta on sunnitud abielluma. Eelkõige on küsimus selles, kuidas näha Eesti õiguses isiku tahtlikku meelitamist. Pettus KarS § 133 kontekstis on tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomine suulise, kirjaliku või konkludentse väite kaudu.¹⁴⁴ Meelitamine sundabielu kontekstis on eelduslikult suuline või kirjalik väide, mis mahub pettuse mõiste alla. Seega mahuvad kõik teod, mille kriminaliseerimist nõuab konventsiooni art 37, Eesti õiguses KarS §-i 133 alla.

Õigusselguse kaalutlustel, arvestades KarS §-i 133 laiahaardelist koosseisu, oleks Eesti karistusõiguses kasulik luua eraldi norm, mis kriminaliseerib isiku abielluma sundimise ja selle eesmärgil isiku teise riiki meelitamise. Põhiseaduse¹⁴⁵ §-st 10 tulenev õiguskindluse põhimõtegi nõuab selgust kehtivate õigusnormide sisu osas.¹⁴⁶ Antud töö koostamise ajal kehtiv KarS §-i 133 koosseisu sõnastus kätkeb endas palju erinevaid tegusid, mistõttu pole tegemist eriti selgesisulise õigusnormiga. Paslik oleks see alternatiivaktiline koosseis lahutada mitmeteks väiksemateks erinevateks koosseisudeks. Selles osas oleks konventsiooni art 37 mõttes sundabielu kriminaliseeriva koosseisu lahutamine KarS §-st 133 hea algus.

¹⁴⁴ Sootak, J. KarSK § 209/5. – Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj 5. vlj. – <https://karistusseadustik.juuraveeb.ee/> (09.02.2022).

¹⁴⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

¹⁴⁶ Albi, K. PSK § 13/38. – Madise, M., Kalmo, H., Kask, O. Pruks, P. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. – <https://pohiseadus.ee/> (18.02.2022).

2.4.2. Sundabielu Soome õiguses

Soome Justiitsministeerium avaldas 2017. aastal memorandum, mille kohaselt on Soome õiguskorras vajalik luua võimalus sundabielude kehtetuks tunnistamiseks.¹⁴⁷ Nimelt ei sisaldu kehtivas Soome abieluseaduses võimalus abielusid kehtetuks tunnistada või tühistada. Soome abieluseaduse § 3 kohaselt lõpeb abielu, kui üks abikaasa sureb, tunnistatakse surnuks või kui abielu lahutatakse.¹⁴⁸ Abielu lahutamise eelduseks on kuue kuu pikkuse järelemõtlemisaja möödumine või kaks järjestikust lahus elatud aastat. Järelemõtlemisaja variandi kasutamiseks peab abielu lahutamise avalduse esitama ühe aasta jooksul järelemõtlemisaja algusest.¹⁴⁹ Sellised abielu lõpetamise variandid ei ühti konventsioonis nõutuga ning selline regulatsioon ei kaitse kuidagi abielluma sunnitud isikuid.

Sundabielud on aga siiski Soome õiguskorras kriminaliseeritud. Sarnaselt Eesti õiguskorrale pole selle jaoks Soome karistusõiguses eraldi sätet. Sundabielu jääb Soome karistusseadustiku 25. peatüki §-de 3, 3a ning 8 kohaldamisalasse.¹⁵⁰ 25. peatüki § 3 sätestab inimkaubanduse koosseisu ning § 3a on selle kvalifitseeriv koosseis. Inimkaubandus on Soome karistusseadustiku kohaselt teise isiku enda kontrolli alla võtmine, tema värbamine või transportimine, vastuvõtmine või majutamine eesmärgiga teda 20. peatüki § 9 lg 1 p 1 mõttes seksuaalselt ära kasutada, töötama sundida või inimväärlikust kahjustavates tingimustes hoida, samuti eesmärgiga tema organeid või kudesid eemaldada. Eeltoodu peab olema saavutatud kannatanu ja toimepanija vahelist sõltuvussuhet või kannatanu ebakindlust ära kasutades või temale survet avaldades (p 1), kannatanut eksitusse viies või tema eksituses olekut ära kasutades (p 2), hüvitise maksmisega isikule, kelle kontrolli all kannatanu on, (p 3) või sellist hüvitist saades (p 4).

Kui kannatanu on alaealine, siis § 3 kohaselt ei pea inimkaubanduse koosseisus kohaldumiseks esinema eeltoodud p-des 1–4 sätestatud alternatiive. 25. peatüki § 3 sätestab nimekirja inimkaubanduse koosseisu raskendavatest asjaoludest, mis toovad kaasa raskema karistuse, sh

¹⁴⁷ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 40.

¹⁴⁸ Avioliittolaki. – 13.6.1929/234. Finlex. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234#O1L2> (23.03.2022).

¹⁴⁹ Salmenkylä, H.

¹⁵⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 44.

kohaldub raskem karistus, kui kannatanuks on noorem kui 18-aastane laps või isik, kelle võime ennast kaitsta on oluliselt piiratud (p 3).¹⁵¹ Seega on lapse abielluma sundimine karistatav raskema sanktsiooniga.

Soome karistusõiguses eksisteeriva inimkaubanduse koosseisu näol on tegemist mitmeid erinevaid alternatiivseid koosseise sisaldava sättega. GREVIO poolt on antud sätte osas etteheidetud, et sundabielu ja inimkaubanduse samastamine ei ole terminoloogiliselt korrektne. Sundabielu võib aga ei pea olema tihedalt seotud isikute seksuaalse või tööalase ärakasutamise või ka kannatanu perele rahaliste või muude hüvede pakkumisega.¹⁵² Seetõttu on ka terminoloogilistel kaalutlustel vajalik sundabielu eraldi kriminaliseerimine. Arvestades Eesti karistusõiguses sarnase inimkaubanduse koosseisu eksisteerimist, käib eelmainitud kriitika ka Eesti seadusandluse kohta.

Sundabielude kriminaliseerimise kontekstis on positiivne, et Soome karistusseadustik sisaldab oma 1. peatüki § 11 p-d 8 otsest viidet konventsioonile. Samuti on positiivne, et isiku abielluma sundimine on Soome õiguses kriminaliseeritud, kuigi mitte kõige õigusselgemal viisil. Isiku välisriiki meelitamine eesmärgil ta seal abielluma sundida pole aga Soome õiguses kriminaliseeritud.¹⁵³ See koosmõjus eespool mainitud abielu lõpetamise võimaluste vähesusega Soome perekonnaõiguses viib järelduseni, et Soome õigus ei ole sundabielu osas konventsiooni nõuetele vastav.

2.4.3. Sundabielu Rootsi õiguses

Rootsi õiguses ei eksisteeri sätteid, mis käsitleks abielu kehtetuks tunnistamist või tühistamist. Samas on Rootsi õiguses erandlikel juhtudel võimalik abielu lahutada ilma järelemõtlemisajata või ootamata, seejuures peavad aga abikaasad olema elanud lahus vähemalt kaks järjestikust aastat. Vaid ühe abikaasa soovil on võimalik järelemõtlemisajata lahutada abielu ka siis, kui on tõenäoline, et lahustust sooviv abikaasa sunniti abielluma. Erandlike juhtude alla, mil ei ole vaja järelemõtlemisaega, lähevad veel näiteks olukord, mil üks abikaasa oli juba varasemalt

¹⁵¹ Rikoslaki. – 19.12.1889/39. Finlex. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> (14.02.2022).

¹⁵² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

¹⁵³ *Ibid.*

abielus või kui selgub, et abikaasad on omavahel sugulased.¹⁵⁴ Eeltoodust nähtub, et sundabielu ohvriks langenul on võimalik lõpetada Rootsis abielu lahutuse kaudu. See täidab konventsiooni nõuded.

Rootsi karistusõiguses on sundabielu kriminaliseeritud karisusseadustiku 4. peatüki §-dega 4c ja 4d.¹⁵⁵ Esimeses neist on kriminaliseeritud sunniga või isiku haavatavat seisundit ära kasutades teise isiku, sh täisealise isiku või lapse, abielluma mõjutamine. 4. peatüki §-s 4d on kriminaliseeritud pettusega teise isiku mõjutamine reisima teise riiki, et isiku suhtes toimepanna §-s 4c sätestatud tegu.¹⁵⁶ Tegemist on konventsiooni nõuetele vastavate süüteo koosseisudega. Vaatamata antud koosseisude eksisteerimisele ning sundabielude osas ühiskondliku teadmise tõstmisele võetakse Rootsis väga vähe potentsiaalseid abielluma sundimise juhtumeid menetlusse ning veelgi vähem nendest lõpevad Rootsis süüdimõistva otsusega.¹⁵⁷

2.5. Psüühiline vägivald

Art 33 kohustab osalisriike kriminaliseerima psüühilist vägivalda ehk inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustavat tegu, mis pannakse toime sundi või ähvardusi kasutades. Artiklis kasutatud sõna „tõsiselt“ pole defineeritud, seega jääb selle sisustamine osalisriikide seadusandluse ja kohtupraktika pärusmaaks. Seletuskirjas kohaselt on aga antud sätte puhul on silmas peetud ka korduvat käitumist, mitte vaid ühekordset sündmust. Kuigi art 33 ise kohustab osalisriike psüühilist vägivalda kriminaliseerima, siis art 78 lg 3 jätab osalisriikidele võimaluse näha kriminaalkaristuse asemel ette mittekriminaalseid karistusi. See-eest peab karistus siiski olema efektiivne, proportsionaalne ning hoiatav.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Divorce and legal separation: Sweden. E-justice. – https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-se-en.do?member=1#tocHeader7 (11.04.2022).

¹⁵⁵ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 46.

¹⁵⁶ The Swedish Criminal Code, lk 54– 55.

¹⁵⁷ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 46.

¹⁵⁸ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 31.

2.5.1. Psüühiline vägivald Eesti õiguses

Konventsiooni art-s 33 mainitud tegu jääb Eesti karistusõiguses vähemalt otsaliselt KarS § 120, s.o ähvardamise, koosseisu kohaldumisaslasse. KarS § 120 puhul küll ei ole koosseisu elemendiks teise isiku psüühilise terviklikkuse kahjustamine, kuid ähvardamisega rünnatavaks õigushüveks on inimese kehaline ja vaimne heaolu, st inimese tervis.¹⁵⁹ Kui tegu, millega isikut ähvardatakse tegelikult toime pannakse, vastutab toimepanija toimepandud teo, s.o näiteks KarS § 121 mõttes kehalise väärkohtlemise või § 113 mõttes tapmise, eest.¹⁶⁰

KarS § 121 lg 1 tervisekahjustamise alternatiiv tuleb samuti psüühilise vägivalla kriminaliseerimise juures kõne alla. On jaatatud võimalust, et tegu, millega teisele inimese tervisekahjustus tekitatakse, võib olla ka psüühiline mõjutamine.¹⁶¹ Tervisekahjustuseks on tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise korra¹⁶² § 1 lg 2 kohaselt organismi elundite ja kudede anatoomilise terviklikkuse või nende füsioloogiliste funktsioonide häire, samuti haigus või muu patoloogiline seisund, mis tekib mehaanilise, füüsikalise, keemilise, bioloogilise, psüühilise või muu teguri toimetel. Seega kuulub psüühilise vägivallaga põhjustatud tervisekahjustus KarS § 121 lg 1 kohaldamisalasse. Tervisekahjustusteks, mida nõnda tekitada saab, on õiguskirjanduses peetud näiteks kõnehäiret ja neurootilist foobiat.¹⁶³ Eeltoodu kohaselt on Eesti õiguses kriminaliseeritud psüühiline vägivald konventsiooni nõuetele vastavalt.

2.5.2. Psüühiline vägivald Soome õiguses

Soome karistusõiguses ei ole eraldi koosseisu, mis kriminaliseeriks psüühilist vägivalda, kuid on rida koosseise, mis katavad teatud psüühilise vägivalla teod. Nendeks koosseisudeks on kehaline väärkohtlemine, raske kehaline väärkohtlemine, kerge väärkohtlemine, ning sundimise ja ähvardamise koosseisud, mis on sätestatud vastavalt karistusseadustiku 21. peatüki §-des 5–7 ning 25. peatüki §-des 8 ja 7.¹⁶⁴

Soome õiguses on võimalik kehalist väärkohtlemist toime panne ilma füüsilise vägivalla kasutamiseta. Seega kohaldub kehalise väärkohtlemise säte, kui psüühilise vägivallale järgneb

¹⁵⁹ Kurm, M. KarSK § 120/1.

¹⁶⁰ Kurm, M. KarSK § 120/6.

¹⁶¹ Kurm, M. KarSK § 121/3.1.

¹⁶² Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. – RT I, 29.12.2014, 12.

¹⁶³ Kurm, M. KarSK § 121/3.1.

¹⁶⁴ Rikoslaki.

tervisekahjustus või valu või muu koosseisupärane tagajärg. Sundimise koosseis on täidetud, kui üks isik sunnib teist midagi tegema, tegemata jätma või kannatama vägivalla või ähvardamisega. Ähvardamise koosseis aga, kui üks isik relvaga või muul viisil ähvardab teist ning ähvardataval on õigustatud alus karta enda või oma vara ohutuse pärast.¹⁶⁵

Soome karistusõigusele on ette heidetud, et eelmainitud sätetega ei ole kaetud psüühilise vägivalla vähemintensiivsed juhtumid. Samas saab väita, et Soome õiguses ei peeta korduvaid vähemintensiivseid psüühilise vägivallaakte inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustavateks. On aga kohatu unustada, et just mitmed väikesemad ja kergemad psüühilise vägivalla aktid on iseloomulikud lähisuhtevägivallale. Samuti on sageli psüühiline vägivald n-ö esimene samm lähisuhtevägivallas, mis võib esmalt intensiivistuda ning seejärel muunduda füüsiliseks vägivallaks.¹⁶⁶ Eeltoodu põhjal esineb Soome õiguses probleeme vähemintensiivse psüühilise vägivalla kriminaliseerimisel.

2.5.3. Psüühiline vägivald Rootsi õiguses

Psüühilise vägivalla osas tulevad Rootsi karistusõiguses kõne alla mitmed karistusseadustikus kirjas olevad koosseisud. 4. peatüki § 4 kriminaliseerib ebaseadusliku sunni. Koosseisupäraseks teoks on eelmainitud sätte puhul teise isiku vägivallaga või sellega ähvardades millegi tegemiseks või tegemata jätmiseks sundimine.¹⁶⁷ Alternatiivselt eksisteerib Rootsi karistusseadustiku 4. peatükis ka § 5, mis sisaldab ähvardamise koosseisu.¹⁶⁸ Koosseisupärane on § 5 mõttes ähvardamistegu, millega üks isik ähvardab teist ebaseaduslikul viisil nii, et kannatanu kardab tõsiselt enda või kellegi teise ohutuse, vara, vabaduse või rahu pärast.¹⁶⁹ Mõlemat eelnevalt kirjeldatud tegu saab toimepanna ka ilma füüsilist vägivalda tegelikult kasutamata, seega on tegemist psüühilist vägivalda kriminaliseerivate koosseisudega.

Olenevalt toimepandud teo faktilistest asjaoludest võivad kohalduda ka ahistamise või laimamise ja solvava käitumise koosseisud, mis on sätestatud vastavalt Rootsi

¹⁶⁵ Rikoslaki.

¹⁶⁶ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 41–42.

¹⁶⁷ The Swedish Criminal Code, lk 48.

¹⁶⁸ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 44–45.

¹⁶⁹ The Swedish Criminal Code, lk 56.

karistusseadustiku 4. peatüki §-s 7 ja 5. peatüki §-des 1 ning 3. Kõne alla tuleb ka 4. peatüki § 4a, mis kujutab endas lähisuhtes või abielus toimepandud süütegude, sh psüühilise vägivalla tegude, koosseisu. Eelmainitu põhjal on Rootsi seadusandluses kriminaliseeritud psüühiline vägivald. Samas on Rootsil etteheidetud, et vaatamata sätete olemasolule ei kasutata neid psüühilise vägivalla eest karistamiseks piisavalt.¹⁷⁰

2.6. Jälitamine

Jälitamise kriminaliseerimiseks kohustab osalisriike art 34. Selles on jälitamine defineeritud kui teise isiku vastu suunatud tahtlik tegu, mille puhul teist isikut korduvalt ähvardatakse ning mis paneb teise isiku oma turvalisuse pärast muret tundma. See jälitamise definitsioon hõlmab nii füüsiliselt näiteks ohvri töökohta või õppeasutusse ilmumist kui ka küberruumis ohvri jälitamist näiteks jututubades või sotsiaalmeedia kaudu. Jälitamise all on silmas peetud just ohvrile suunatud tegevust, kuid konventsiooni osalisriikidele on jäetud võimalus laiendada jälitamise definitsiooni ka ohvrit ümbritsevas sotsiaalkeskkonnas olevatele inimestele nagu ohvri perekond, sõbrad ja kolleegid. Ka jälitamise puhul on art 78 lg-ga 3 jäetud osalisriikidele võimalus rakendada mittekriminaalseid sanktsioone.¹⁷¹

2.6.1. Jälitamine Eesti õiguses

Jälitamine on Eesti õiguses kriminaliseeritud kolme sätte kaudu: KarS § 120 (ähvardamine), KarS § 137 (eraviisiline jälitustegevus) ning KarS § 157³ (ahistav jälitamine).¹⁷² KarS § 120 lg-t 1 on käsitletud ülalpool. KarS § 137 lg 1 kriminaliseerib jälitustegevuseks seadusliku õiguseta isiku poolt teise isiku jälgimise tema kohta andmete kogumise eesmärgil. KarS § 157³ lg 1 kriminaliseerib teise isikuga korduva või järjepideva kontakti otsimise, tema jälgimise või muul viisil teise isiku tahte vastaselt tema eraellu sekkumise, kui selle eesmärk või tagajärg on teise isiku hirmutamine, alandamine või muul viisil oluliselt häirimine, kui puudub KarS §-s 137 sätesatud süüteokoosseis.

¹⁷⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 45.

¹⁷¹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 32.

¹⁷² Karistusseadustiku ja välismaalaste seaduse muutmise seaduse (millega viiakse Eesti õigus kooskõlla Istanbuli konventsiooniga) eelnõu seletuskiri. – <https://eelvoud.valitsus.ee/main#7JQ01TRq> (24.01.2022), lk 11–12.

Nende normide omavaheliste suhete ja konkurentsi käsitlemiseks on sobiv pöörduda selle karistusseadustiku muutmise eelnõu seletuskirja poole, millega lisati karistusseadustikku § 157³. Seletuskirjas kohaselt lisati § 157³ KarSi konventsiooni art-s 34 sätestatud kohustuse täitmise eesmärgil. Enne antud sätte lisamist tuli KarS § 157³ lg-s 1 kirjeldatud teo eest kõne alla vastutus KarS § 120 või § 137 järgi. Viimasele viitab ka § 157³ lg 1 sõnastus. Seletuskirjas nenditi aga, et KarS §-des 120 ja 137 sätestatu ei kata täielikult konventsioonis toodud jälitamise koosseisu, mistõttu oli vajalik uue koosseisu loomine. Kui võrrelda KarS § 157³ lg-s 1 sätestatud koosseisu konventsiooni art-s 34 tooduga, siis nähtub, et antud KarSi sätte puhul pole mainitud ähvardamist. Sellist valikut põhjendati seletuskirjas Eesti õiguses eraldi ähvardamise koosseisu eksisteerimisega.¹⁷³ Eelmainitu kohaselt on Eesti õiguses jälitamine konventsiooni mõttes edukalt kriminaliseeritud. On positiivne, et antud konventsiooni nõuet on peetud piisavalt oluliseks, et selle täitmiseks on loodud uus kuriteokoosseis.

KarS § 157³ lg 1 kätkeb endast mitmeid erinevaid alternatiivseid teokirjeldusi, millega on võimalik täita antud kuriteokoosseis: kontakti otsimine, jälgimine, muul viisil eraellu sekkumine. Seejuures sisaldavad need alternatiivid nii kannatanuga näost näkku suhtlemise taotlemist kui ka selleks kommunikatsioonivahendite kasutamist, st helistamist, sõnumite saatmist jms.¹⁷⁴ Samuti aga kannatanu tegevuse jälgimist vahetult, tehnilisi vahendeid või ka teist isikut kasutades.¹⁷⁵ Tegemist on avatud nimekirjaga, sest muul viisil kannatanu eraellu sekkumise saab toime panna mistahes kannatanu privaatsfääri tungimise iseloomuga teoga.¹⁷⁶

2.6.2. Jälitamine Soome õiguses

Soome õiguskorras on eraldi jälitamist kriminaliseeriv koosseis, mis on sätestatud karistusseadustiku 25. peatüki §-s 7a. 25. peatüki § 7a on eksisteerinud Soome õiguskorras 2014. aastast alates.¹⁷⁷ Arvestades selle Soome karistusõigusesse lisandumise aega, on see lisatud konventsiooni nõuete täitmise eesmärgil. Sättega on kriminaliseeritud teise isiku korduv ähvardamine, jälitamine, jälgimine, kontakteerumine või muul viisil ebaseaduslikult

¹⁷³ Karistusseadustiku ja välismaalaste seaduse muutmise seaduse (millega viiakse Eesti õigus kooskõlla Istanbuli konventsiooniga) eelnõu seletuskiri, lk 11–12

¹⁷⁴ Tehver, J. KarSK § 157³/4.1.

¹⁷⁵ Tehver, J. KarSK § 157³/4.2.

¹⁷⁶ Tehver, J. KarSK § 157³/4.3.

¹⁷⁷ Stalking. Poliisi. – <https://poliisi.fi/en/stalking> (27.03.2022).

tagakiusamine, kui see tekitab hirmu.¹⁷⁸ Statistika kohaselt suuremal osal jälitamise juhtumitest, mis on kohtusse jõudnud, on Soomes karistuseks mõistetud vaid trahv, mitte vangistus.¹⁷⁹

Jälitamine konventsiooni mõttes võib Soome õiguses jääda ka järgnevate karistusseadustikus sätestatud süüteo koosseisude alla: ähvardamine (25. ptk § 7), kehaline väärkohtlemine (21. ptk § 5), lähenemiskeelu rikkumine (16. ptk § 9a), võõra asja kahjustamine (35. ptk § 1), sissetung (24. ptk § 1), eraelu puutumatust rikkuva teabe levitamine (24. ptk § 8) või laim (24. ptk § 9) ning eeltoodud koosseisude kvalifitseerivad koosseisud.¹⁸⁰ Soome õigussüsteemis on jälitamine küll kriminaliseeritud, kuid esineb probleeme jälitamise juhtumite kohtusse jõudmisega ning jälitamise toimepannud isikute karistamisega.

2.6.3. Jälitamine Rootsi õiguses

Rootsi õiguses on jälitamine kriminaliseeritud karistusseadustiku 4. peatüki §-s 4b on sätestatud ebaseadusliku tagakiusamise süüteo koosseisuga.¹⁸¹ Tegemist on alternatiivaktiivse koosseisuga, mille sisuks on nimekiri erinevad ahistavaid tegevusi nagu ähvardamine (p 3), ebaseaduslikult kellegi koju sisenemine (p 4), pealetükkiv isiku fotografeerimine (p 5), seksuaalne ahistamine (p 10), varalise kahju tekitamine või selle katse (p-d 11 ja 12), lähenemiskeelu rikkumine (p 14). Seejuures peab tegu olema toimepandud osana korduvast isiku õiguste rikkumisest.¹⁸²

Rootsi karistusseadustiku 4. peatükis on ka § 7, mis sisaldab ahistamise süüteo koosseisu.¹⁸³ Antud normi alla kuulub füüsiline ahistamine,¹⁸⁴ kuid samuti muu häiriv või ähvardav tegevus nagu telefonikõned ja e-kirjad.¹⁸⁵ Rootsi õiguses on eelmainitud sätetega edukalt kaetud väga

¹⁷⁸ Rikoslaki.

¹⁷⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 43.

¹⁸⁰ Rikoslaki

¹⁸¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 45.

¹⁸² The Swedish Criminal Code, lk 52–53.

¹⁸³ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 45.

¹⁸⁴ The Swedish Criminal Code, lk 59.

¹⁸⁵ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 45.

mitmed konventsioonis nimetatud füüsilised jälitamise võimalused. Seekaudu vastab Rootsi seadusandlus konventsiooni nõuetele.

2.7. Füüsiline vägivald

Art 35 kohustab konventsiooni osalisriike võtma vajalikke meetmeid, et tagada teise isiku suhtes füüsilise vägivalla tahtliku kasutamise karistatavus. Art 35 kohaldamisalasse kuulub ka füüsiline vägivald, mille tagajärjel kannatanu sureb. Sätte eesmärgiks on kohustada füüsilise vägivalla kriminaliseerimine olenemata kontekstist, milles vägivald toime pannakse.¹⁸⁶

2.7.1. Füüsiline vägivald Eesti õiguses

Eesti karistusõiguses on füüsiline vägivald kriminaliseeritud KarSi 9. peatüki sätetega. Tegemist on isikuvastaste süütegude peatükiga, mis hõlmab nii surmaga kulmineeruvaid kui ka vähemohtlike tagajärgedega koosseise. Eelkõige vastavad konventsiooni art-s 35 kirjeldatule Eesti õiguses KarS §-d 121 ja 118.

Esimene neist kriminaliseerib teise inimese tervise kahjustamise ja valu tekitava kehalise väärkohtlemise. Tervisekahjustamine on suvalise teokirjeldusega tegu, mille tagajärjel tekib isikule tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise korra § 1 lg 2 mõttes tervisekahjustus. Tervisekahjustuseks on, nagu eespool mainitud sai, organismi elundite ja kudede anatoomilise terviklikkuse või nende füsioloogiliste funktsioonide häire, samuti haigus või muu patoloogiline seisund, mis tekib mehaanilise, füüsikalise, keemilise, bioloogilise, psüühilise või muu teguri toimele. Valu tekitav kehaline väärkohtlemine on suvalise teokirjeldusega tegu, mille sisuks on inimese keha mõjutamine sotsiaalselt mitteaktsepteeritaval viisil, kuid ilma tervisekahjustust tekitamata.¹⁸⁷ Valu tekitav kehaline väärkohtlemine on näiteks löömine või hammustamine.¹⁸⁸

KarS § 121 lg 2 punktid sätestavad esimese löike enamohtlikud koosseisud: tervisekahjustus, mis kestab vähemalt neli nädalat, süüteo toimepanemine lähi- või sõltuvussuhtes, sama süüteo korduv toimepanek. KarS § 121 lg 1 enamohtliku koosseisu sätestab ka KarS § 118 lg 1.

¹⁸⁶ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 32.

¹⁸⁷ Kurm, M. KarSK § 121/4.1.

¹⁸⁸ RKKKo 3-1-1-48-08, p 8.

Tegemist on aga vaid tervisekahjustamise kui KarS § 121 lg 1 esimese alternatiivi kvalifitseeriva koosseisuga. KarS § 118 lg 1 koosseis näeb ette tervisekahjustamise nii, et see on viinud ühe sätte punktides toodud enamohtliku tagajärjeni. Nendeks enamohtlikeks tagajärgedeks on: oht elule (p 1), pikaajaline tervisehäire või tervisehäire, millega kaasneb töövõime vähenemine (p 2), raske psüühikahäire (p 3), raseduse katkemine (p 4), nägu oluliselt moonutatav ravimatu vigastus (p 5), elundi kaotus või selle tegevuse lakkamine (p 6), surm (p 7). Punktides 1–6 loetletud tagajärgede osas on vajalik tahtlus või ettevaatamatus.¹⁸⁹ Erandiks on seejuures seitsmes punkt, s.o surm kui tervisekahjustuse tagajärg, sest selle saabumine peab olema ettevaatamatu. Kui toimepanijal oli ka tahtlus tuua kaasa kannatanu surm, siis kohaldub KarS § 113 lg 1 ehk tapmine või KarS § 114 lg 1 p-des 1–9 loetletud asjaolude olemasolul tapmise enamohtlik koosseis, s.o mõrv.¹⁹⁰

Kui toimepanijal puudub aga tahtlus KarS § 121 lg 1 mõttes tervisekahjustuse tekitamise osas, kuid tagajärjeks on siiski surm, tuleb kõne alla KarS 117 ehk ettevaatamatusest surma põhjustamine.¹⁹¹ KarS § 119 lg 1 kriminaliseerib ka raske tervise kahjustuse tekitamise ettevaatamatusest ning selle lg 2 sätestab kvalifitseeriva koosseisu juhuks, kui raske tervisekahjustus on tekitatud kahele või enamale isikule.

Eelnevalt mainitu põhjal ei esine Eesti õiguses probleeme füüsilise vägivalla kriminaliseerimisega. Eesti õiguses on võimalik isiku füüsilise vägivalla eest vastutusele võtmine olenemata kontekstist, milles vägivald toime pandi. Konventsiooni sisuks on just lähisuhtevägivald ning naistevastane vägivald, mistõttu on oluline ka, et KarS § 58 p 4 kohaselt on süüteo lähisuhtes toimepanemine raskendav asjaolu, mida KarS § 56 lg 1 kohaselt arvestatakse karistuse mõistmisel.

2.7.2. Füüsiline vägivald Soome õiguses

Soome karisutsseadustiku 21. peatükk on keskendunud elu- ja tervisevastastele süütegudele. Selle § 1 kriminaliseerib tapmise ning § 2 kujutab endas tapmise kvalifitseerivat koosseisu ehk mõrva. Mõrvaga on muuhulgas tegemist, kui tapmine on toime pandud eriti jõhkral või julmal viisil või tõsist üldist ohtu põhjustades. Kui toimepandud tegu vastab mõrva koosseisule, kuid

¹⁸⁹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020, lk 77.

¹⁹⁰ Karisutsseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/download/720d0b8b-139f-44a2-8dba-4f1b025d17fb> (22.07.2021), lk 49.

¹⁹¹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 81.

arvestades toimepandu asjaolusid nähtub, et esines kergendavaid asjaolusid, mis mõjutasid kogu süütegu, siis vastavalt §-le 3 on võimalik mõista kergem karistus. Nimelt § 2 kohaselt karistatakse mõrva eest eluaegse vangistusega.¹⁹²

Füüsilise vägivalla kasutamine teisele isikule tervisekahjustuse või valu tekitamiseks või isiku abitusseisundisse panemiseks on kriminaliseeritud 21. peatüki §-ga 5. § 6 sätestab eelmainitud teo kvalifitseeriva koosseisu, mis kohaldub, kui tagajärjeks on raske kehavigastus, tervisekahjustus või eluohtlik seisund, kui süütegu on toimepandud eriti julmal viisil või kui on kasutatud tuli- või külmrelva või muud sarnast vahendit.¹⁹³ Ka ettevaatamatusest surma põhjustamine on Soome õiguses 21. peatüki § 8 järgi kriminaliseeritud. Samuti on karistatav ettevaatamatusest raske kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine vastavalt §-le 10. Eelmainitud ettevaatusdeliktide puhul võimaldab Soome õigus kohaldada rangemat karistust, kui teod on toime pandud raskest hooletusest.¹⁹⁴

Kõik eeltoodud füüsilise vägivalla koosseisud on kriminaliseeritud ka, kui toimepanijaks on kannatanu endine või praegune perekonna liige.¹⁹⁵ Eeltoodu põhjal saab järeldada, et Soome õiguses ei esine probleeme füüsilise vägivalla, k.a sellise vägivalla, mis kulmineerub kannatanu surmaga, konventsiooni nõuetele vastavalt kriminaliseerimisega.

2.7.3. Füüsiline vägivald Rootsi õiguses

Füüsiline vägivald on Rootsi õiguses kriminaliseeritud karistusseadustiku 3. peatüki kaudu. Antud peatükk kätkeb endas elu- ja tervisevastaseid süütegusid. Selle § 1 sisaldab mõrva koosseisu. Teise isiku elu võtmine on Rootsi õiguses mõrv § 1 mõttes ning seda karistatakse kümne kuni kaheksateist aasta pikkuse vangistusega või eluaegse vangistusega. Eluaegset vangistust kohaldatakse siis, kui tegu oli näiteks ettekavatsetud ja planeeritud või suunatud teiste süütegude varjamisele või põhjustas kannatanule raskeid kannatusi. Kui tegu ei olnud siiski nii raske, kuid päädis ikkagi isiku surmaga, siis kohaldub 3. peatüki § 2 ehk tapmise koosseis.

¹⁹² Rikoslaki.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Lobnikar, B., Vogt, C., Kersten, J. (toim), lk 145.

Ka ettevaatamatusest surma põhjustamine on Rootsi õiguses kriminaliseeritud vastavalt § 7 esimesele lõigule. Sama sätte teises lõigus on sätestatud ka kvalifitseeriv koosseis, mis kohaldub, kui surma põhjustanud tegu sisaldas tahtlikku tõsise riski võtmist või kui oli tegemist olukorraga, mil toimepanijalt oli nõutud erilist tähelepanu või oskusi, kuid toimepanija oli joobeseisundis või muidu raskelt hooletu.¹⁹⁶

Teisele isikule kehavigastuse, tervisekahjustuse või valu põhjustamine, kuid ka tema abitusseisundisse või muusse sarnasesse seisundisse panemine on kriminaliseeritud §-ga 5. Sellel koosseisul on kaks kvalifitseerivat koosseisu juhtudeks, mil isikule põhjustatakse raske kehavigastus, tõsine tervisekahjustus või kui tegu on muul viisil eriti jõhker. Eelmainitud kehavigastuse, tervisekahjustuse või valu põhjustamine ettevaatamatusest on samuti kriminaliseeritud ning sellelgi on kvalifitseeriv koosseis, mille osas raskendavad asjaolud on samad, mis ettevaatamatusest surma põhjustamise puhul.¹⁹⁷

Lähisuhtes toimepandud vägivalla osas on Rootsi õiguses olemas karistusseadustiku 4. peatüki § 4a, mille esimene lõik sätestab raske isikliku puutumatuse rikkumise ja teine lõik raske naise õiguste rikkumise koosseisu. Säte kohaldub kui selles mainitud teod on toimepandud kannatanuga lähisuhtes või varasemalt lähisuhtes olnud isiku poolt ning teod on toimepandud osana korduvast kannatanu isikliku puutumatuse rikkumisest. § 4a esimene lõik kohaldub näiteks, kui toime on pandud 3. peatükis sätestatud süütegu ning täidetud on eelmainitud § 4a eeldused. § 4a teine lõik kohaldub aga, kui eeltoodud tegu on toimepandud mehe poolt naise vastu, kellega ta on abielus või muus sarnases suhtes.¹⁹⁸ GREVIO variraportis on eeltoodud koosseisude kasutusele võtmist eriti kiidetud.¹⁹⁹

2.8. Naiste suguelundite moonutamine

Konventsiooni art 38 kohustab osalisriike kriminaliseerima järgnevaid naiste suguelundite moonutamisega seotud tegusid: naise suurte või väikeste häbememokkade või kliitori täielik või osaline eemaldamine, kinniõmblemine või muul moel moonutamine (p a); naise sundimine või asetamine olukorda tema peal p-s a nimetatud tegude läbiviimiseks (p b); tütarlapse

¹⁹⁶ The Swedish Criminal Code, lk 38–41.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Ibid.*, lk 50–51.

¹⁹⁹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 45.

õhutamise, sundimise või asetamise olukorda p-s a nimetatud tegude läbiviimiseks (p c). Viimase teo osas on silmas peetud alaealise tütarlapse tema perekonna või sugulaste poolt õhutamist või sundimist. Antud sättes on kasutatud sõna „tütarlaps“, sest säte ei kohusta osalisriike kriminaliseerima naise art 38 p-s a sätestatud tegude läbiviimiseks õhutamist.²⁰⁰

2.8.1. Naise suguelundite moonutamine Eesti õiguses

Eesti õiguskorras on KarS § 118¹ lg-ga 1 kriminaliseeritud naise suguelundite sandistav moonutamine. Säte kohaldub, kui tegemist on naise või alla kaheksateistaastase tütarlapse suguelundite sandistava moonutamisega või tema sundimise või asetamisega olukorda, kus ta kannataks sellise teo toimepanemise all, või alla kaheksateistaastase tütarlapse õhutamise, et ta kannataks sellise teo toimepanemise all, kui puudub KarS §-s 118 sätestatud süüteokoosseis, s.o raske tervisekahjustuse tekitamine.

KarS § 118¹ lg 2 sätestab kvalifitseeriva koosseisu, mis kohaldub, kui esineb üks järgnevatest asjaoludest: tegu on toime pandud korduvalt sama isiku suhtes, tegu on toime pandud kahe või enama isiku suhtes, tegu on toime pandud grupi poolt, teoga on põhjustatud raske tervisekahjustus, teoga on põhjustatud oht elule, teoga on põhjustatud raske tagajärg. Eeltoodust nähtub, et Eesti karistusõiguses on selgelt kriminaliseeritud konventsiooni 38. artiklis sätestatud teod. Arvestades sätte sõnastust on tegu konventsiooni enda sättest inspireeritud süüteokoosseisuga.

2.8.2. Naiste suguelundite moonutamine Soome õiguses

Soome karistusõiguses ei ole eraldi naise suguelundite moonutamise koosseisu, kuid õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et Soome õiguskorras jääb antud tegu karistusseadustiku 21. ptk §-de 5 ja 6 ehk kehalise väärkohtlemise ja raske kehalise väärkohtlemise koosseisude kohaldamisalasse.²⁰¹ Sisuliselt on seejuures konventsiooni nõuded täidetud, kuid õigusselguse ning naise suguelundite moonutamise kriminaliseerimise rõhutamiseks oleks parem kriminaliseerida antud teod eraldi koosseisudena.

²⁰⁰ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, k 34.

²⁰¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

GREVIO poolt on Soomele etteheidatud ka, et konventsiooni art 38 p-s c sätestatud tegu ei ole piisavalt kriminaliseeritud. Ettevalmistavad teod on Soome õiguses käsitletavad kihutamise ja sundimisena ning need on karistatavad. Samas ei ole karistatav tütarlapse perekonnaliikmete või sugulaste poolt tema õhutamine või sundimine nii, et perekonnaliikmed või sugulased ei osale aktiivselt suguelundite moonutamise toimepanemise tagamises.²⁰²

2.8.3. Naiste suguelundite moonutamine Rootsi õiguses

Rootsis ei ole naiste suguelundite moonutamist kui süütegu karistusseadustikus välja toodud. Selle asemel on koostatud naiste suguelundite moonutamise keelamise seadus. Seadus koosneb vaid kolmest paragrahvist ning sellega on kriminaliseeritud igasugune naiste suguelundite moonutamine või jäädavate muudatuste tegemine, olenemata, kas selleks on nõusolek antud.²⁰³

Eeltoodud seadusesätetega on naiste suguelundite moonutamine kriminaliseeritud konventsioonile vastavalt. Siinkohal võib tekkida küsimus selle kohta, kas õigusselguse kaalutlustel ei oleks olnud parem kriminaliseerida naiste suguelundite moonutamine karistusseadustiku sättega, mitte eraldi seaduse loomisega. Samas on tegemist Rootsi seadusandja valikuga, mis rõhutab naiste suguelundite moonutamise kriminaliseerimise olulisust Rootsi õiguskorras.

2.9. Seksuaalne ahistamine

Seksuaalse ahistamise kohta on konventsiooni art-s 40 kirjas, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et sugulise iseloomuga soovimatu verbaalse, mitteverbaalse või füüsilise käitumise suhtes, mille eesmärgiks või tagajärjeks on isiku väärikuse riivamine, hirmutava, vaenuliku, heidutava, alandava või ründava õhustiku tekitamine, rakendatakse kriminaal- või muid õigusmeetmeid.

Antud säte katab mitmeid seksuaalse ahistamise viise. Verbaalse käitumise all on silmas peetud sõnu ning häälightsusi, mille toimepanija on edastanud suuliselt või kirjalikult. Mitteverbaalne

²⁰² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

²⁰³ Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Sveriges Riksdag. – https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1982316-med-forbud-mot-konsstympning-av_sfs-1982-316 (11.04.2022).

käitumine seevastu tähendab igasugust toimepanijapoolset suhtlemist, mis ei seisne sõnades või hääliitsustes, st näoilmed, käeliigutused, sümbolid jms. Füüsiline käitumine kujutab endas toimepanija seksuaalset käitumist, millega võib aga ei pea kaasnema toimepanija poolt kannatanu keha puudutamine. Seksuaalse ahistamise definitsiooni alla mahtumiseks peab käitumine olema seksuaalse iseloomuga ning suunatud kannatanu väärikuse rüvetamisele. Viimase täpsustuse eesmärk on katta ka sellised käitumismustrid, mille üksikaktid ei ole karistatavad.²⁰⁴

2.9.1. Seksuaalne ahistamine Eesti õiguses

KarS § 153¹ kannab pealkirja seksuaalne ahistamine. Koosseisu teokirjelduseks on teise inimese tahte vastane ja tema inimväärikust alandava eesmärgi või tagajärjega tema suhtes toime pandud kehaline seksuaalse iseloomuga tahtlik tegevus. Säte katab kaks alternatiivset tegu: tahtevastane kehaline tegevus, millel on seksuaalne iseloom, ja sama tegevus, millel on ka kannatanud alandav tagajärg.²⁰⁵ Seksuaalse iseloomuga kehaline tegu on samatähenduslik KarS §-s 141¹ käsitletud sugulise iseloomuga teoga.²⁰⁶ Seksuaalse iseloomuga teoks on igasugune inimese kehaga seotud tegevus, mille eesmärgiks on normaaljuhul sugulise erutuse ja rahulduse esilekutsumine või suurendamine²⁰⁷ ning mille puhul on seksuaalse enesemääramisõiguse riive piisavalt oluline.²⁰⁸ Kohtupraktikast kohaselt tuleb KarS § 153¹ kõne alla, kui seksuaalse tähendusega tegu ei paigutu oma raskuselt ja intensiivsusest seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude alla, kuid on vajalik karistusõiguslik sekkumine.²⁰⁹

KarS § 153¹ puhul on konventsiooni mõttes tegemist füüsilist seksuaalset ahistamist kriminaliseeriva sättega. Verbaalne ja mitteverbaalne seksuaalne ahistamine eelmainitud KarSi sätte all ei kuulu. Käesolevalt on õiguskirjanduses leitud, et grammatilise tõlgendamise kohaselt puudub põhjus defineerida KarS § 153¹ mõttes seksuaalse iseloomuga tegu ning KarS §-s 141¹ käsitletud sugulise iseloomuga tegu erinevalt.²¹⁰ Seega on ebatõenäoline, et KarS § 153¹ koosseisu hakataks kohaldama verbaalse ja mitteverbaalse seksuaalse ahistamise korral. Kui verbaalne või mitteverbaalne seksuaalne ahistamine on piisava intensiivsusega, et seda on

²⁰⁴ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 35–36.

²⁰⁵ Kurm, M. KarSK. § 153¹/3.2.

²⁰⁶ Kurm, M. KarSK. § 153¹/3.2.1.

²⁰⁷ Kurm, M. KarSK § 141¹/3.2.a.

²⁰⁸ Kurm, M. KarSK § 141¹/3.2.b.

²⁰⁹ RKKKo 1-17-6580/138, p-d 16–17.

²¹⁰ Kurm, M. KarSK. § 153¹/3.2.1.

võimalik pidada ähvardamiseks KarS § 120 mõttes, siis on ka see kriminaliseeritud. Samas jääb ka KarS § 120 koosseisust välja palju n-ö kergemaid seksuaalse ahistamise tegusid. Eelnevale tuginevalt saab järeldada, et Eesti õiguses on konventsioonile vastavalt kriminaliseeritud vaid füüsiline seksuaalne ahistamine.

2.9.2. Seksuaalne ahistamine Soome õiguses

Seksuaalne ahistamine on Soome õiguses kriminaliseeritud karistusseadustiku 20. peatüki §-ga 5a, mis kriminaliseerib teise isiku puudutamise kaudu tema suhtes seksuaalakti toime panemise, kui sellega on rikutud kannatanu seksuaalse enesemääramise õigust.²¹¹ Antud säte käsitleb füüsilist ahistamist, sest eelmainitud koosseisu täitmine eeldab puudutamist.

Seksuaalse ahistamise erinevaid vorme käsitlevaid norme leidub ka muudes seadusandlikes aktides, näiteks töötervishoiu seaduses ning naiste ja meeste võrdõiguslikkuse seaduses. Muuhulgas on sätestatud sanktsioonid nii töökohas või õppeasutustes toime pandud verbaalse, mitteverbaalse ja füüsilise seksuaalse ahistamise eest. Sätestatud on sanktsioonid tööandjale, kui töötajat töökohas seksuaalselt ahistatakse, aga ei ole sätestatud sanktsioone ahistamise toimepanijale endale. Eeldatavasti seepärast, et kui toimepandud seksuaalne ahistamine riivab kannatanu õigusi piisavalt, et kaasa tuua sanktsioonid, siis on tegemist süüteoga.²¹²

Kuigi füüsiline seksuaalne ahistamine on Soome õiguses kriminaliseeritud eelmainitud sättega, siis verbaalsele ja mitteverbaalsele väljaspool töö- või õppeasutuse keskkonda toimepandud seksuaalsele ahistamisele sanktsioone eos ei järgne. Sanktsioonid järgnevad sellisele tegevusele vaid siis, kui toimepandu kvalifitseerub laimu või jälitamisenä.²¹³ Eeltoodut hinnates nähtub, et Soome seadusandlus ei täida konventsiooni nõudeid seksuaalse ahistamise osas. Sarnaselt Eestile on problemaatiline verbaalse ja mitteverbaalse ahistamise kriminaliseerimata jätmine.

2.9.3. Seksuaalne ahistamine Rootsi õiguses

Rootsi karistusseadustiku 4. peatüki § 7 kriminaliseerib ahistamise. Ahistamisega on tegemist, kui üks isik füüsiliselt ahistab teist isikut. Samuti on ahistamisega tegemist, kui üks isik on

²¹¹ Rikoslaki.

²¹² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 46.

²¹³ *Ibid.*.

teisega viimast häirivas füüsilises kontaktis või paneb toime muu hoolimatu käitumise.²¹⁴ Rootsi karistusõiguses on ka eraldi seksuaalset ahistamist kriminaliseeriv säte. Selle sätte esimese lõike kohaldumisel on vaid teod, mis on toimepandud noorema kui 15-aastase isiku vastu. Teine lõige kriminaliseerib aga ka enda teisele isikule paljastamise, kui see on toimepandud viisil, mis põhjustab kannatanule ebamugavust. Samuti on teise lõikega kriminaliseeritud muul viisil teise isiku ahistamine sõnaliselt või füüsiliselt, kui see rikub kannatanu seksuaalse enesemääramise õigust.²¹⁵

Rootsi karistusseadustiku 4. peatükis eksisteerib ka § 4b, mis kriminaliseerib ebaseadusliku ahistamise. Ebaseadusliku ahistamisega on tegemist, kui üks isik korduvalt rikub teise õigusi, pannes toime § 4b p-des 1–14 sätestatud teo. Nendeks tegudeks on: kallaletung või selle katse, ebaseaduslik sund, ähvardamine, ebaseaduslik sissetung, solvav fotografeerimine, teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine, eraelu puutumatuse ebaseaduslik rikkumine, ahistamine, enesetapule viimine, laim, seksuaalne ahistamine, võõra vara kahjustamine, lähenemiskeelu rikkumine.²¹⁶

Võrreldes Eesti ja Soomega on Rootsi seadusandlus seksuaalse ahistamise osas konventsioonile rohkem vastav. Rootsi seadusandlus demonstreerib, kuidas verbaalse ahistamise saab selgelt sättesse kirja panna. Siiski pole Rootsi karistusõiguses kriminaliseeritud mitteverbaalne seksuaalne ahistamine, seega ka Rootsil on veel arenguruumi.

2.10. Seksuaalvägivald

Konventsiooni art 36 lg 1 sätestab loetelu seksuaalvägivallaga seotud teokirjeldusi, mille tahtlikult toimepanemise kriminaliseerimiseks artikkel konventsiooni osalisriike kohustab. Nendeks tegudeks on: sugulise iseloomuga teona mingi kehaosa või eseme viimine teise isiku tuppe, pära- või suhu ilma teise isiku nõusolekuta; sugulise iseloomuga tegude toimepanemine teise isiku peal ilma tema nõusolekuta; teise inimese ilma tema nõusolekuta sundimine sugulise iseloomuga tegudele kolmanda isikuga. Sätte lg 2 selgitab, et nõusolek tuleb anda vabatahtlikult inimese vaba tahte tulemusena ning seda hinnatakse kaasnevate asjaolude kontekstis. Konventsioonis kirjeldatud seksuaalvägivallategude puhul on rõhk just nõusoleku puudumisel.

²¹⁴ The Swedish Criminal Code, lk 59.

²¹⁵ *Ibid*, lk 76–77.

²¹⁶ *Ibid*, lk 52–53.

Konventsiooni seletuskirjas on selgitatud, et art-s 36 sätestatud tegude koosseisuelemente tuleks hinnata Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikaga kooskõlas. Eraldi on seejuures rõhutatud *M.C. vs Bulgaaria* kaasuse olulisust.²¹⁷ Kohtuasjas leiti, et jäigad nõuded, sh kannatanu füüsiline vastupanu kui teo vägistamiseks pidamise eeldus, seksuaalvägivalla toimumise tõendamisele loovad ohu, et osad toimepanijad jäävadki karistamata. Kohtukolleegium rõhutas lisaks kontekstist lähtuva asjaolude hindamise olulisust.²¹⁸

2.10.1. Seksuaalvägivald Eesti õiguses

Eesti õiguses sätestab vägistamise legaalseaduse KarS § 141 lg 1. Antud sätte kohaselt on vägistamine inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallaga või kasutades ära tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama. Suguühe tähendab KarS § 141 lg 1 kontekstis seksuaalakti, mille puhul vähemalt ühelt poolt on kaasatud tegevusse suguorgan. Sellisteks seksuaalaktideks on näiteks peenise tuppe, suhu või pärakusse viimine, aga ka muu kehaosa või eseme tuppe viimine.²¹⁹ Vägistamise definitsioonis on mainitud nõusoleku puudumist ehk tahtevastasust kui koosseisu elementi. KarS § 141 lg 1 koosseisu kirjelduses on mainitud aga ka, et suguühtesse astumine peab olema toimepandud vägivallaga või kasutades ära kannatanu seisundit.

Vägivalla all on silmas peetud KarS §-des 120–121 sätestatud tegusid,²²⁰ s.o ähvardamist ning teise inimese tervise kahjustamist või valu tekitavat väärkohtlemist. Abitusseisund on kannatud seisund, milles ta ei ole võimeline vastupanu osutama või toimumust arusaama.²²¹ Selline seisund võib tuleneda kannatanu kaitsetusest, arusaamisvõimetusest või east tulenevast abitusseisundist.²²² Kannatanu kaitsetuse esinemise üle otsustatakse arvestades sündmuse kestust, kohta ja abi kättesaadavust, kannatanu vanust, füüsilist ja psüühilist seisundit ja tema suhet toimepanijaga.²²³ Arusaamisvõimetu on isik, kes on teadvusetu, kelle võime ümbritsevat mõista ning oma käitumist juhtida on psüühilise seisundi tõttu oluliselt piiratud²²⁴ või kes oma vanuse,

²¹⁷ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 33.

²¹⁸ EIKo 39272/98 *M.C. vs Bulgaaria*, p 161–166.

²¹⁹ Kurm, M. KarSK § 141/3.2.

²²⁰ Kurm, M. KarSK § 141/3.3.

²²¹ Kurm, M. KarSK § 141/3.4.1.

²²² RKKKo 3-1-1-48-11, p 9.

²²³ RKKKo 1-17-1629/44, p 20–23.

²²⁴ RKKKo 3-1-1-48-11, p 9.2.

nõrgamõistuslikkuse või vaimuhaiguse tõttu pole võimeline adekvaatselt mõtestama seksuaalkäitumist.²²⁵

Vägistamiseks kvalifitseerumiseks peab suguühe toimuma kannatanu tahte vastaselt, seega peab eksisteerima finalistlik seos vägivalla või abitusseisundi ärakasutamise ja seksuaalteo vahel.²²⁶ Juhul, kui toimepanija ekslikult arvas, et nõusolek on antud, on tegemist KarS § 17 mõttes süüteokoosseisule vastava asjaolu mitteteadmisega.²²⁷ KarS § 17 lg-s 1 seisab, et isik, kes tegu toime pannes ei tea asjaolu, mis vastab süüteokoosseisule, ei pane tegu toime tahtlikult ning seega vastutab vaid seaduses sätestatud juhtudel ettevaatamatusest toimepandud süüteo eest. Vägistamist ettevaatamatusest Eesti õiguses kriminaliseeritud ei ole. Samuti on kõik teised KarSi 7. jaos loetletud seksuaalse enesemääramise vastased süüteod karistatavad vaid, kui need on toimepandud tahtlikult.

Vägistamise koosseisu puhul esineb ka kvalifitseerivaid koosseise, mis on sätestatud KarS § 141 lg 2 p-des 1–7. Nendeks on: teo toimepanemine noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, grupi poolt teo toime panemine, teoga kannatanule raske tervise kahjustuse (st KarS § 118 lg 1 loetelus toodu) tekitamine, sellega kannatanu enesetapuni või selle katseni viimine, teo toimepanemine isiku poolt, kes on varem toimepannud KarSi 7. jaos sätestatud kuriteo, vägistamise on toimepanemine kasutades ära toimepanija poolt narkootilise või psühhotroopse aine abil kannatanule tekitatud abitusseisundit.

Kui ei kohaldu KarS § 141 koosseis, tulevad kõne alla teised KarSi 7. jaos mainitud koosseisud. Üheks KarS § 141¹ lg 1 kohaldumise eelduseks ongi KarS § 141 süüteokoosseisu puudumine. KarS § 141¹ lg 1 kriminaliseerib inimese tahte vastaselt temaga sugulise iseloomuga teo toimepanemise vägivallaga või kasutades ära tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama. Juba sätet lugedes nähtub, et see on väga sarnane eelnevalt avatud vägistamise koosseisule. Erinev on siiski koosseisupärane tegu. KarS § 141¹ puhul on selleks suguühete asemel seksuaalse iseloomuga tegu. Seksuaalse iseloomuga teoks on igasugune inimese kehaga seotud tegevus, mille eesmärgiks normaaljuhul on sugulise erutuse ja rahulduse esilekutsumine või suurendamine ning mille puhul on seksuaalse enesemääramisõiguse riive piisavalt oluline.²²⁸

²²⁵ Kurm, M. KarSK § 141/3.4.3.a.

²²⁶ RKKKo 3-1-1-48-11, p 8.1.

²²⁷ Kurm, M. KarSK § 141/3.5.2.

²²⁸ Kurm, M. KarSK § 141¹/3.2.a–3.2.b.

Kui toimepandule ei kohaldu KarS § 141 ega § 141¹, on veel olemas KarS § 143. Antud normiga on karistatav inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine, kasutades ära kannatanu sõltuvust toimepanijast, kui puudub KarS §-des 141 ja § 141¹ mainitud vägivald või abitusseisund. KarS § 143 kohaldamisalasse jääb nii suguühe KarS § 141 mõttes kui ka muu sugulise iseloomuga tegu KarS § 141¹ mõistes. Vajalik on siiski ka sõltuvussuhe kannatanu ja toimepanija vahel. Sõltuvussuhe on suhe, milles võim on isikute vahel jaotunud ebavõrdselt nii, et üht isikut saab käsitleda teisele allutanuna, mistõttu ei tulene tema käitumisotsused tema enda vabast tahtest.²²⁹

Eeltoodust nähtub, et konventsiooni artikli 36 lg 1 p-des a ja b sätestatud teod on Eesti õiguses kriminaliseeritud. Siiski pole ühegi sättega otsesõnu kriminaliseeritud teise isiku sundimist sugulise iseloomuga tegudele kolmanda isikuga art 36 lg 1 p c mõttes. Kolmanda isikuga seksuaalaktidele sundimise näol võib Eesti õiguses olla tegemist KarS § 141 lg 2 p 2 koosseisuga, st grupilise vägistamisega. Grupi moodustavad Eesti karistusõiguses KarS § 21 lg-le 2 vastavad kaastädeviijad.²³⁰ Antud sätte kohaselt on kaastädeviijateks isikud, kes panevad süüteo toime ühiselt ja kooskõlastatult. Grupilise vägivastamisega on tegemist kui on täidetud järgnevad tunnused: üks kaastädeviija on alustanud vägivald kasutamist või abitusseisundi tekitamist ning vähemalt üks kaastädeviijatest on astunud kannatuga suguühtesse.²³¹ Analooogne koosseis on ka KarS § 141¹ lg 2 p 2, s.o grupiliselt tahtevastase sugulisega iseloomuga teo toimepanemine.

Konventsiooni art 36 lg-s 3 sisaldub ka kohustus kriminaliseerida seksuaalvägivald, mis on pandud toime endiste või praeguste abikaasade või partnerite vastu. Eesti õiguses on seda edukalt tehtud. KarS § 58 p 4 järgi on karistust raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemine isiku suhtes, kes on süüdlasest teenistuslikus või majanduslikus sõltuvuses, samuti süüdlase endise või praeguse pereliikme, süüdlasega koos elava isiku või süüdlasest muul viisil perekondlikus sõltuvuses oleva isiku suhtes.

Eesti õiguses on kriminaliseeritud konventsiooni art 36 lg-s 1 kirjeldatud teod. Eesti õiguses seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude puhul kasutusel olev nõusoleku legaaldefiniitsioon vastab konventsiooni art 36 lg-s 2 toodud nõusolek definiitsioonile.

²²⁹ RKKKo 3-1-1-109-10, p 16.1.

²³⁰ RKKKo 3-1-1-62-07, p 15, RKKKo 3-1-1-116-06, p 21.

²³¹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod, lk 126.

Nõusoleku olemasolu hinnatakse Eesti õiguses vastavalt objektiivsetele tehiooludele.²³² Samas ei ole Eesti karistusseadustikus kirjas olevad süüteoüksused rõhutanud nõusoleku puudumist kui teo seksuaalvägivallaks pidamise alust sama palju kui seda on tehtud konventsioonis. Eesti õiguses on tahtevastasus üksuselementina kirjas KarS §-des 141, 141¹ ja 143, kuid antud üksuste täitmiseks ei piisa vaid tahtevastasusest. KarS § 141 lg-s 1 ja § 141¹ lg-s 1 on nõutud tahtevastasuse kõrval ka vägivallaga või kannatanu seisundi ära kasutamist. KarS § 143 lg-s 1 on üksusitunnustena vajalik tahtevastasus ning toimepanija poolt kannatanu sõltuvusseisundi ära kasutamine.

2.10.2. Seksuaalvägivald Soome õiguses

Ka Soome õiguses on vägistamise üksuse puhul rõhutatud vägivalla või sunni olemasolu kui objektiivse üksuse elementi.²³³ Soome karistusseadustiku 20. peatüki § 1 esimese lause kohaselt on kriminaliseeritud teise inimese suguhütesse astumisse sundimine vägivallaga kasutades või sellega ähvardades. Sama sätte teise lause järgi käsitletakse vägistamisena ka teise isikuga suguhütesse astumist, kui seejuures kasutatakse ära isiku võimetust ennast kaitsta või väljendada oma tahet seoses teadvusetuse, haiguse, vaimse häire või hirmuga.²³⁴

Suguhühe on Soome õiguses teise isiku suguelundi või päraku penetreerimine, sh toimepanija enda suguelundiga, ja teise isiku suguelundi sisestamine toimepanija suguelundisse või pärakusse. Vägivald on Soome kohtupraktika kohaselt teise isiku vastu füüsilise vägivalla kasutamine karistusseadustiku mõttes. Vägivald või selle kasutamise ähvardus võib olla suunatud nii kannatanu enda kui ka kolmanda isiku poole. Isiku võimetus end kaitsta või oma tahet väljendada katab mitmeid erinevaid olukordasid. See võib esineda seoses teadvusetuse haigusega, vaimse häirega, hirmuga või muu abitusseisundiga. Soome kohtupraktikas isiku võimetus end kaitsta aga laialdaselt kasutust ei leia. Statistikast kohaselt tihti lõpetatakse menetlus juba kohtueelses staadiumis abitusseisundi puudumise tõttu.²³⁵

Soome karistusõiguses eksisteerib ka n-ö kergem vägistamise üksus, mille puhul on toimepandud tegu vähem tõsine kui 20. peatüki §-des 1 ja 2 sätestatud teod. Näiteks kannatanu

²³² Kurm, M. KarSK § 141/3.5.2.

²³³ Heinskou, M. B., Skilbrei, M.-L., Stefansen, K. Rape in the nordic countries. Continuity and change. London, New York: Routledge 2019. – https://curis.ku.dk/portal/files/230143577/Rape_in_the_Nordic_countries.pdf (11.02.2022), lk 4.

²³⁴ Rikoslaki.

²³⁵ Alaattinoglu, D., Kainulainen, H., Niemi, J. Rape in Finnish criminal law and process – A discussion on, and beyond, consent. – Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice. 2020/8, lk 34–42.

kohta informatsiooni avaldamisega või muu mittevägivaldse, kuid siiski kannatanu jaoks ebameeldiva tagajärjega ähvardamine ning sellega kannatanu suguühtele sundimine kuulub antud kergema koosseisu alla.²³⁶ Karistusseadustiku 20. peatüki §-s 2 sätestatud ka vägistamise kvalifitseeriv koosseis. Tegemist on loeteluga asjaoludest, mille esinemisel kohaldub rangem sanktsioonimäär.²³⁷ Nendeks asjaoludeks on: vägistamise tagajärjeks on raske tervisekahjustus, tõsine haigus või esineb oht elule, vägistamine on toimepandud mitme isiku pool või on põhjustatud kannatanule märgatavaid vaimseid või füüsilisi kannatusi, kannatanu on noorem kui 18-aastane, vägistamine on toimepandud eriti julmal või alavääristaval viisil, kasutatud on tuli-, külm- või muud relva või kannatanut on ähvardatud muu tõsise vägivallaga.²³⁸

Seksuaalvägivalla kriminaliseerimiseks on Soome õiguses kasutusel ka teisi süüteo koosseise: seksuaalaktile sundimine (20. ptk § 4), seksuaalne väärkohtlemine (20. ptk § 5), lapse seksuaalne väärkohtlemine (20. ptk § 6, § 7), lapse vägistamise kvalifitseeritud koosseis (20. ptk § 7b), seksitöötaja ärakasutamine (20. ptk § 8), seksuaalteenuse ostmine noorelt (20. ptk § 8a), lapse meelitamine seksuaalsel eesmärgil (20. ptk § 8b), alaealise kupeldamine (20. ptk § 9, § 9a). Soome seksuaalvägivald käsitleva seadusandluse mõistmiseks on eeltoodutest olulised seksuaalaktile sundimine ja seksuaalne väärkohtlemine. Karistusseadustiku 20. peatüki § 4 sisaldab seksuaalaktile sundimise koosseisu, mis kriminaliseerib teise isiku vägivalla või ähvardamisega seksuaalaktis osalema sundimise, kui ei kohaldu § 1. Sama tegu on karistatav ka, kui kannatanu ei ole võimeline ennast kaitsma või oma tahet väljendama seoses haiguse, puude või muu abitusseisundi tõttu. Tegemist on normiga, mis on suunatud selliste isiku seksuaalse enesemääramise õiguse riivete kriminaliseerimisele, mis ei ole piisavalt rasked, et kvalifitseeruda vägistamiseks. Seksuaalne väärkohtlemine seevastu kätkeb endas vastavalt karistusseadustiku 20. peatüki §-le 5 toimepanija poolt enda positsiooni ärakasutamist selleks, et osaleda teise isikuga suguühthes või muus seksuaalse enesemääramiseõigust rikkuvas seksuaalaktis.²³⁹

Soome õiguse seksuaalvägivald kriminaliseerivatele sätetele on GREVIO poolt etteheidetud liialt suurt kohustust tõestada füüsilise vastupanu olemasolu, mis viib tähelepanu toimepanija tegudelt ära kannatanu käitumisele. GREVIO on veel maininud, et Soome seadusandluses tuleks panna suuremat rõhku nõusoleku puudumisele kui vägistamise olemuslikule

²³⁶ Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., Niemi, J., lk 37.

²³⁷ Rikoslaki

²³⁸ Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., Niemi, J., lk 37.

²³⁹ Rikoslaki.

koosseisutunnusele.²⁴⁰ Arvestades, kui sarnased on seksuaalvägivalda käsitlevad sätted Eesti ja Soome õiguses, siis on sama kriitika kohane ka Eesti karistusõiguses osas. Kuigi eeltoodud kriitika põhjal ei ole veel Soome seadusandluses muutusi tehtud, tuleb märkida, et arutlused vägistamise definitsiooni nõusolekukesksemaks muutmise osas algasid seal juba 2012. aastal. Sellel ajal ei jõutud kaugemale muutuste arutamisest, kuid uus proov Soome seadusandlusse muutuste sisseviimiseks tehti 2020. aastal.²⁴¹ Käesoleva töö koostamise ajaks muudatusi sisse viidud pole.

2.10.3. Seksuaalvägivald Rootsi õiguses

Rootsi karistusõiguse puhul on vägistamise koosseisu juures pööratud tähelepanu eelkõige nõusoleku puudumisele.²⁴² Enne 2018. aastat oli ka Rootsi õiguses vägistamise definitsioonis koosseisuelemendina olemas vägivalla või ähvardamisega sundimine või kannatanu seisundi ära kasutamine. 2018. aastal jõustus Rootsis uus seadus, mille kohaselt on kolm koosseisuelementi, mis peavad eksisteerima, et toimepandu kvalifitseeruks vägistamiseks. Esimeseks neist on suguuhe või muu seksuaalakt, mis oma tõsiduselt on võrreldav suguuhtega. Suguuhe on Rootsi õiguse kontekstis vaid peenise tuppe viimine. Tõsiduselt võrreldavateks seksuaalaktideks on muuhulgas peenise suhu või pärakusse viimine, aga ka muu kehaosa või eseme tuppe või pärakusse viimine. Vägistamisega võib olla tegemist ka, kui toimepanija rahuldab ennast kannatanu ees või paneb tema ees toime seksuaalakti kolmanda isikuga.²⁴³

Teiseks koosseisuelemendiks on seksuaalakti kannatanu tahte vastasus.²⁴⁴ Rootsi karistusseadustiku 6. peatüki §-s 1 on loetletud olukorrad, mil seksuaalakt on alati tahtevastane: kannatanu osalemine seksuaalaktis on saavutatud vägivallaga või ähvardades; toimepanija kasutab ära kannatanu kaitsetusolukorda, mille on põhjustanud kannatanu teadvusetus, magamine, suur hirm, alkoholi- või narkootilises joobes olemine, haigus, vigastus, vaimuhäire või muu sarnane olukord; toimepanija kasutab ära tema ja kannatanu vahelist sõltuvussuhet.²⁴⁵ 2018. aasta seadusemuudatusega kriminaliseeriti Rootsis ka ettevaatamatusest toimepandud

²⁴⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 43.

²⁴¹ Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., Niemi, J., lk 39–41.

²⁴² Heinskou, M. B., Skilbrei, M.-L., Stefansen, K., lk 4.

²⁴³ Wegerstad, L. Sex Must Be Voluntary: Sexual Communication and the New Definition of Rape in Sweden. – German Law Journal 2021/22, lk 739.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ The Swedish Criminal Code, lk 69.

vägistamine. Selle all on silmas peetud olukordi, mil toimepanijal küll ei olnud tahtlust, kuid ta oli ettevaatamatu seksuaalakti tahtevastasuse esinemise osas. Samuti kuuluvad ettevaatamatusest toimepandud vägistamise alla situatsioonid, mil toimepanija ei kahtlustanud, et seksuaalakt võib olla kannatanu tahte vastane, kuid ta oleks pidanud seda kahtlustama.

Vägistamise kõrval eksisteerivad ka Rootsi õiguses süüteokoosseisud, mis kohalduvad, kui toimepandud seksuaaltegu ei ole võrreldav suguühitega.²⁴⁶ Rootsi karistusseadustiku 6. peatüki § 2 kriminaliseerib seksuaalse kuritarvitamise ehk teise isiku tahtevastaselt tema suhtes seksuaalakti toimepanemise, mis ei ole vägistamine sama peatüki § 1 mõttes. Tahtevastasuse hindamine toimub § 1 esimese lõigu teise ja kolmanda lause järgi. Hinnatakse, kas kannatanu on väljendanud oma tahet sõnaliselt, oma tegude kaudu või muul viisil, v.a kui tegu on olukorraga, mil seksuaalakt on alati tahtevastane. Sama sätte teine lõik sätestab ka kvalifitseeriva seksuaalse kuritarvitamise koosseisu.²⁴⁷ Eraldi sätted on Rootsi karistusõiguses ka lapse vägistamise (6. ptk § 4), lapse seksuaalselt ära kasutamise (6. ptk § 5), lapse seksuaalse kuritarvitamise (6. ptk § 6), järglase või õe või vennaga seksuaalvahekorda astumise (6. ptk § 7), lapse seksuaalne kuritarvitamine seksuaalakti eest maksmise kaudu (6. ptk § 9), lapsega kontakti otsimine seksuaalsel eesmärgil (6. ptk § 10a) kohta.²⁴⁸ Eelkõige on tegemist nooremate kui 15-aastaste isikute kaitsele suunatud sätetega. Seksuaalvägivalda käsitlevate sätete osas vastab Rootsi seadusandlus konventsiooni nõuetele, pannes rõhu justnimelt nõusoleku puudumisele ehk teo tahtevastasusele. Sellega on Rootsi seadusandlus Eesti ja Soome omades seksuaalvägivalla kriminaliseerimise osas ees.

²⁴⁶ Wegerstad, L., lk 739–742

²⁴⁷ The Swedish Criminal Code, lk 71–72.

²⁴⁸ *Ibid*, lk 72–77.

KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö käsitles Eesti, Soome ja Rootsi seadusandluse vastavust Istanbuli konventsiooni materiaalõigust käsitlevatele nõuetele. Töö eesmärgiks oli saada teada kuivõrd sarnaneb see, mis määral Eesti õiguskord konventsiooni nõuetele vastab, võrdlusriikide õiguskordadele ning pakkuda lahendusi võimalikele vajakajäämistele.

Töö uurimisküsimusteks oli:

1. Kas võrdlusriikide õiguskorrad täidavad täiel määral konventsioonis sätestatud nõudeid materiaalõigusele?;
2. Milliseid aspekte saaks Eesti vajadusel üle võtta võrdlusriikide õiguskordadest?

Esimese küsimuse vastus on eitav. Vähemal või suuremal määral ei vastanud ühegi võrdlusriigi õiguskord kõigile konventsioonis sätestatud nõuetele. Tsiviilõiguse valdkonnas nõuete esitamise osas ühestki võrdlusriigis probleeme ei nähtunud seadusandluse tasemel. Lähenemiskeelu osas täitsid kõik kolm riiki peaaegu kõiki konventsioonis sätestatud nõudeid. Probleeme esines Rootsis art 53 lg-s 2 sätestatud viivitamatu kohaldamise nõude täitmisega. Samas on positiivne, et lähenemiskeelu instrument oli kõigi riikide õiguskordades olemas ning seda praktikas lähisuhtevägivalla juhtumite korral ka kohaldatakse. Viimast saab järeltada Eesti puhul kohtupraktikast,²⁴⁹ Soome puhul asjaolust, et on eraldi sätestatud, kui pikaks ajaks saab peresiseselt lähenemiskeeldu kohaldada,²⁵⁰ ning Rootsi puhul sellest, et lähenemiskeeluga saab keelata ühisesse elamisse sisenemise.²⁵¹

Hooldusõiguse ja suhtlusõiguse osas konventsioonis sätestatud nõuete puhul nähtus, et kõigi võrdlusriikide seadusandlus vastab nõuetele. Kõigis riikides on eelmainitud teemal otsuste tegemise aluseks lapse parimatest huvidest lähtumine. Samas aga praktikas ei mõisteta, milline negatiivne mõju lapsele on lähisuhtevägivalla tunnistajaks olemisel. Lähisuhtevägivalla tunnistajaks olevates lastes võib esineda näiteks kordarikkuvat käitumist, keskendumisraskusi koolis või arengus eakaaslastest maha jäämist.²⁵² Eelmainitud tagajärgede esinemist ei saa pidada lapse parimate huvidega kooskõlas olevaks. Seega on kõigis võrdlusriikides vajalik harida lapse hooldusõiguse ja suhtlusõiguse küsimuste üle otsustamises osalevaid

²⁴⁹ RKTkm 2-18-1221, p-d 1 ja 25.

²⁵⁰ RESTRAINING ORDER. RIIKU.

²⁵¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 53–54.

²⁵² Shulamit, R. Vakalopoulou, A., Lloyd, M., Rolle, L., Roszcynskya-Michta, J., Vimdšek, P., lk 4–5.

spetsialiste konventsiooni kohaldumisaslasse jäävate vägivalda vormide potentsiaalsetest mõjudest lastele.

Sundabielude regulatsiooni osas esineb riikide seadusandlustes suuri erinevusi. Sundabielu lõpetamisele suunatud tsiviilõiguslike meetmete osas, mida on mainitud konventsiooni art-s 32, on konventsiooni nõuded täidetud Eestis ja Rootsis. Eestis on sundabielu lõpetamine võimalik lõpetada eelkõige selle kehtetuks tunnistamise kaudu PKS § 9 lg 1 p 5 järgi, Rootsis aga selle lahutamise kaudu.²⁵³ Soomes seevastu ei ole eraldi sundabielude korral kohalduvaid abielu lõpetamise sätteid, mistõttu ei vasta Soome seadusandlus konventsioonis sätestatud sundabielude tsiviilõiguslike tagajärgede nõuetele. Sundabielud on vastavalt konventsiooni art 37 lg-le 1 kriminaliseeritud kõigis võrdlusalustes riikides, samas isiku abielluma sundimise eesmärgil välismaale meelitamine pole Soomes piisaval määral kriminaliseeritud.²⁵⁴ Sundabielude kriminaliseerimise viisi osas on konventsioonile vastavaim Rootsi karistusõigus, milles on eraldi abielluma sundimise ja selle eesmärgil välismaale meelitamise koosseisud.²⁵⁵ Soomes ja Eestis mahub isiku abielluma sundimine inimkaubanduse süüteokoosseisude alla. Selles osas on Soome seadusandlusele etteheidetud, et tegu pole terminoloogiliselt parima lahendusega.²⁵⁶

Psüühiline vägivald konventsiooni art 33 mõttes on kõigis võrdlusriikides kriminaliseeritud. Samas edukalt ei ole kriminaliseeritud kergemad psüühilise vägivallateod ning esineb probleeme ka tegude karistatavuse osas. Füüsiline vägivald on kõigis võrdlusalustes riikides kriminaliseeritud vastavalt konventsiooni nõuetele, k.a olukorras, kui see on toimepandud lähisuhtes. Rootsis on lähisuhtes või abielus toimepandud vägivallategude osas sätestatud eraldi koosseisud.²⁵⁷ Eesti õiguskorras on süüteo lähisuhtes toimepanek raskendav asjaolu vastavalt KarS § 58 p-le 4. Jälitamine on nii Eestis, Soomes kui ka Rootsis konventsioonile vastavalt kriminaliseeritud.

²⁵³ Divorce and legal separation: Sweden.

²⁵⁴ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

²⁵⁵ The Swedish Criminal Code, lk 54– 55.

²⁵⁶ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

²⁵⁷ The Swedish Criminal Code, lk 50–51.

Konventsiooni art-s 38 mainitud naiste suguelundite moonutamise kriminaliseerimise osas on võrdlusalustes riikides täidetud kõik nõuded, v.a art 38 p-s c sätestatud teo, s.o tütarlapse õhutamise, sundimine või asetamine olukorda naise suguelundite moonutamise läbiviimiseks, kriminaliseerimine. Viimane pole kriminaliseeritud Soome õiguskorras.²⁵⁸ Seejuures on tegusid kõigis võrdlusalustes riigis kriminaliseeritud erinevalt. Eesti õiguses on KarS § 118¹ lg-tes 1 ja 2 sätestatud eraldi kuriteokooosseis pealkirjaga naise suguelundite sandistav moonutamine. Soome õiguses naise suguelundite moonutamine karistusseadustiku 21. peatüki §-des 5 ja 6 kehalise väärkohtlemise koosseisu kohaldamisalasse.²⁵⁹ Rootsi õiguses on aga loodud eraldi seadus naise suguelundite moonutamise keelamiseks.²⁶⁰ Soome osas saab veel ette heita, et tegu pole piisavalt õigusselge lahendusega.

Konventsiooni art-s 40 sätestatud nõuete kohaselt seksuaalse ahistamise karistatavaks muutmise puhul esineb võrdlusalustes riikides probleeme verbaalse ja mitteverbaalse ahistamise kriminaliseerimisega. Eesti õiguses on füüsiline seksuaalne ahistamine konventsiooni mõttes kriminaliseeritud KarS §-ga 153¹ ja intensiivsem verbaalne ning mitteverbaalne seksuaalne ahistamine jääb KarS § 120, s.o ähvardamise, koosseisu alla. Soome õiguses ei ole samuti konventsiooni nõuetele vastavalt kriminaliseeritud verbaalset ja mitteverbaalset seksuaalset ahistamist, füüsiline seksuaalne ahistamine on aga muudetud karistatavaks Soome karistusseadustiku 20. peatüki §-ga 5a.²⁶¹ Rootsis on seevastu nii füüsiline kui ka verbaalne seksuaalne ahistamine kriminaliseeritud, kuid mitteverbaalne mitte.²⁶²

Seksuaalvägivalla osas konventsiooni art-s 36 sätestatud nõuetele vastab vaid Rootsi seadusandlus. Kõigis võrdlusalustes riikides on konventsioonis kriminaliseerimise nõudvad teod karistatavaks muudetud, aga vaid Rootsis on vägistamise koosseis täielikult konventsiooni nõuetele vastav. Rootsi karistusõiguses on vägistamise osas pandud rõhk nõusoleku puudumisele, mitte kannatanu tahte murdmisele vägivallaga või abitusseisundi esinemise tuvastamisele.²⁶³ Soomes on proovitud juba 2012. aastast muuta vägistamise definitsiooni ning rõhutada nõusoleku puudumist kui vägistamise olulisimat koosseisutunnust, kuid käesoleva töö

²⁵⁸ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

²⁵⁹ Rikoslaki.

²⁶⁰ Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

²⁶¹ Rikoslaki.

²⁶² The Swedish Criminal Code, lk 52–53.

²⁶³ Wegerstad, L., lk 739.

kirjutamise ajal neid muutusi sisse viidud ei ole.²⁶⁴ Eestis ei ole samuti vägistamise koosseis vastav konventsiooni nõuetele. Siingi on vägistamise koosseisu kohaldamiseks eelkõige oluline vägivalla kasutamine või abitusseisundi esinemine.²⁶⁵

Eeltoodu põhjal saab vastata teisele uurimisküsimusele. Eesti õiguses on vajalik parandada mitmeid sätteid enne kui on saavutatud konventsiooni nõuetele täielik vastamine. Muutusi tuleb seadusandluses veel teha sundabielude kriminaliseerimise, seksuaalvägivalla ja seksuaalse ahistamise osas. Nende muutuste tegemiseks saab lahenduste leidmiseks pöörduda eelkõige Rootsi seadusandluse poole, kuid kohati pole ka see piisav ning on vajalik vaadata konventsiooni enda sätete poole.

Sundabielu puhul on Eesti karistusõiguses konventsiooni nõuete täitmiseks vajalik luua eraldi seda kriminaliseeriv säte. Käesolevalt on see kriminaliseeritud ühe KarS § 133 lg 1, s.o inimkaubanduse koosseisu, alla kuuluva alternatiivina. Õigusselguse ja terminoloogilise selguse mõttes oleks parem selle eraldi koosseisuna sõnastamine. Sätte täpse sõnastuse osas saab vaadata nii konventsiooni kui ka Rootsi õiguse poole. Rootsi karistusseadustiku 4. peatüki §-s 4c on kriminaliseeritud sunniga või isiku haavatavat seisundit ära kasutades teise isiku, sh täisealise isiku või lapse, abielluma mõjutamine ning §-s 4d on kriminaliseeritud pettusega teise isiku mõjutamine reisima teise riiki selleks, et isiku suhtes toime panna §-s 4c sätestatud tegu.²⁶⁶ Konventsiooni 37. artikli lg-tes 1 ja 2 on sätestatud teokirjeldused kui tahtlik täiskasvanu või lapse abielluma sundimine ning täiskasvanu või lapse tahtlik meelitamine konventsiooniosalise territooriumile või riigi territooriumile, kus ta ei ela, nimetatud täiskasvanu või lapse abielluma sundimiseks.

Eelmainitud kahest sundabielu ja selle eesmärgil teise riigi territooriumile meelitamise teokirjeldustest saab koos tuletada edukalt sobiva teokirjelduse Eesti õigusesse. Saab kasutada sama sõnastust, mis konventsioonis, tagamaks vastavuse konventsiooni nõuetega. Näiteks võib Eesti õiguses saada sundabielu kui süüteo definitsiooniks isiku abielluma sundimine või tema meelitamine sellise riigi territooriumile, kus ta ei ela, eesmärgiga ta seal abielluma sundida. Teo toimepanemine alaealise vastu võib, arvestades Eesti karistusõiguse üldiseid trende, saada selle sätte kvalifitseerivaks koosseisuks.

²⁶⁴ Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., Niemi, J., lk 39.

²⁶⁵ Kurm, M. KarSK § 141/3.3.–3.4.

²⁶⁶ The Swedish Criminal Code, lk 54–55.

Rootsi õiguse poole saab vaadata ka seksuaalvägivalla, täpsemalt vägistamise, regulatsiooni konventsioonile vastavaks muutmisel. Käesolevalt on vägistamine KarS § 141 lg-s 1 sätestatud kui inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama. Rootsi vägistamise koosseisu puhul on esmalt defineeritud vägistamine kui kannatanu tahte vastane suguühe või sellega võrreldav seksuaalakt²⁶⁷ ning seejärel loetletud olukorrad, mil seksuaalakt on alati tahtevastane.²⁶⁸ Sarnane konstruktsioon sobiks ka Eesti õigusesse. Seega on vajalik muuta KarS §-i 141 nii, et sätte esimene lõige sätestab vägistamise kui inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumise. Teine lõige aga sätestab, et suguühe on alati tahtevastane, kui see on saavutatud vägivallaga või kasutades ära inimese seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama. Selline säte viiks Eesti õiguse konventsiooni nõuetega vastavusse, kaotamata ära Eesti õigusele tuttavaid alternatiive, s.o suguühtesse astumine vägivallaga või kasutades ära isiku abitusseisundit.

Samuti on Eesti õiguses vajalik seksuaalse ahistamise konventsioonile vastava kriminaliseerimise eesmärgil igasuguse verbaalse ja mitteverbaalse seksuaalse ahistamise karistatavaks muutmine. Selles osas ei saa vaadata Soome ega Rootsi seadusandluse poole. Sealgi pole konventsiooni nõuded seksuaalse ahistamise osas täidetud, mistõttu tuleb pöörduda konventsiooni enda nõuete poole. Konventsioon nõuab nii füüsilise, verbaalse kui ka mitteverbaalse seksuaalse ahistamise kriminaliseerimist.²⁶⁹ Eesti õiguses piisaks selle saavutamiseks KarS § 153¹ lg 1 täiendamisest nii, et teokirjelduseks oleks edaspidi teise inimese tahte vastase ja tema inimväärikust alandava eesmärgi või tagajärjega tema suhtes toime pandud kehaline, verbaalne või mitteverbaalne seksuaalse iseloomuga tahtlik tegevus.

²⁶⁷ Wegerstad, L., lk 739.

²⁶⁸ The Swedish Criminal Code, lk 69.

²⁶⁹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 35–36.

TRANSFERRING THE ISTANBUL CONVENTION INTO LEGISLATION: A COMPARISON BETWEEN ESTONIAN, FINNISH, AND SWEDISH LEGISLATION

Summary

The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (hereinafter: the Istanbul Convention) was opened for signatures in May of 2011 and it entered into force on August 1st, 2014. The Convention was created to provide its member states with specific obligations to fulfil in the field of violence against women and domestic violence. Previous similar international instruments have not set out specific obligations for its member states.²⁷⁰

This master's thesis focuses on the matter of transferring the substantive law requirements mentioned in the Convention into Estonian, Finnish, and Swedish legislation. The goal of this thesis is to find whether the extent to which the Estonian legal system meets the requirements of the Convention is similar to the legal systems of the other states compared in this thesis and to offer solutions to possible shortcomings.

In this, the thesis seeks to answer the following questions:

1. Does the legislation of Estonia, Finland, and Sweden match the requirements for substantive law set out in the Convention?
2. If there are shortcomings in Estonian legislation, can examples for fixing them be found in Finnish or Swedish legislation?

Estonian, Finnish, and Swedish legislation as well as legal writing were used for the compiling of this thesis. As the substantive law chapter of the Convention covers quite a few different fields of law, many different sources were used. Among those were the Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence,²⁷¹ GREVIO's (Baseline) Evaluation Reports on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence regarding Finland²⁷² and

²⁷⁰ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V. (koost)., lk 1–6.

²⁷¹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.

²⁷² GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND.

Sweden.²⁷³ In order to gather information about Estonia, as such a report has not been composed regarding Estonia, mainly legislation, court practice and legal writing were used.

The choice of these states was based on multiple factors. The main reason for such a choice is that before the creation of the Convention, the statistics regarding violence against women in these states were very similar.²⁷⁴ These three states were also chosen because of the similar structure of their legal systems and due to how all three states have had around the same amount of time to implement the changes the Convention calls for from its member states. The Convention came into force in Estonia on February 1st 2018,²⁷⁵ in Finland on August 1st 2015,²⁷⁶ and in Sweden on November 1st 2014.²⁷⁷

This thesis has been divided into two chapters. The first chapter first focuses on the Convention itself: the importance of it in the context of international provisions regarding the types of violence falling within the scope of the Convention is explained, and an overview of the contents and structure of the Convention is provided. Among other things it is explained that the Convention is the first of its kind in the field of violence against women and domestic violence to impose specific requirements on its member states.²⁷⁸ In regards to the phrasing of the Convention, it is explained that during the meetings of the Ad Hoc Committee for preventing and combating violence against women and domestic violence, a committee created by the Council of Europe for the creation of the Convention,²⁷⁹ two separate stances emerged about what this Convention should cover.²⁸⁰ Some member states of the Council of Europe insisted that any violence against women should fall within the scope of the Convention, while others argued that the Convention should cover all domestic violence regardless of the gender of the victim.²⁸¹ Thus, in the end the Convention covers, as its name suggests, both violence against women and domestic violence.²⁸² Due to this disagreement a gender-neutral phrasing

²⁷³ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN.

²⁷⁴ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring, lk 20–31.

²⁷⁵ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210.

²⁷⁶ Wittenius, M., lk 1–2.

²⁷⁷ Chart of signatures and ratifications of Treaty 210.

²⁷⁸ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 3.

²⁷⁹ The Negotiations.

²⁸⁰ Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 7.

²⁸¹ REPORT OF THE 2nd MEETING, lk 5.

²⁸² Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V., lk 7.

has been preferred in most of the articles regarding which acts must be criminalised by the member states.²⁸³

The first chapter also explains the structure of the Convention and brings out the provisions regarding substantive law outside of the substantive law chapter. To illustrate the latter, some examples from Estonia, Finland, and Sweden have been provided. Regarding the creation of shelters for the victim of the types of violence covered by the scope of the Convention as mentioned in article 23, it appears none of the three states have created enough family places within the shelters. There also appear to be problems with the requirement of providing the victims adequate and timely information regarding available support services and legal measures as stated in article 19. These problems are especially prominent in Estonia and Finland.

The answer to the first question this thesis sought to answer is no. All three states do not fulfil all the requirements set out in the Convention. However, all three states do fulfil the requirements regarding civil remedies and compensation mentioned in articles 29 and 30. When it comes to restraining orders, all three states fulfil almost every requirement. There appear to be problems regarding the immediate availability of restraining orders mentioned in article 53 paragraph 2 in Sweden. However, it must be noted that in all three states restraining orders are used in cases of domestic violence. This can be concluded from Estonian court decisions,²⁸⁴ the fact that Finland has a separate regulation regarding restraining orders filed between family members,²⁸⁵ and Sweden's regulations which allow restraining orders to be used for disallowing people from entering a shared home.²⁸⁶

Regarding custody and visitation rights mentioned in article 31, the legislation of all three states meets the requirements of the Convention. The best interest of the child is what decisions regarding custody and visitation rights are based upon in all three states. This provides all three states with the opportunity to take incidents of violence covered by the scope of the Convention into account when making decisions regarding the custody and visitation rights of children. In practice though, the negative consequences of children being exposed to domestic violence are

²⁸³ REPORT OF THE 2nd MEETING, lk 5–6.

²⁸⁴ RKTKm 2-18-1221, p-d 1 ja 25.

²⁸⁵ RESTRAINING ORDER. RIIKU.

²⁸⁶ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN, lk 53–54.

not fully understood. At least not to the point where divesting parents who have committed acts of violence against another parent of custody and/or visitation rights would be commonplace.

The civil consequences of forced marriage as set out in article 32 of the Convention are met in Estonian and Swedish legislation. Subsection 5 of section 1 of § 9 of the Estonian Family Law act allows for the annulment of a marriage that was contracted by fraud, threat, or violence. In Sweden, forced marriages are allowed to be divorced in an expedited manner.²⁸⁷ Finland, however, does not have any specific legislation regarding the civil consequences of forced marriages.²⁸⁸ The latter does not fulfil the requirements of the Convention.

The situation is similar regarding the requirement of criminalising forced marriages and the act of luring a person abroad with the purpose of forcing them to enter into a marriage there as set out in article 37 of the Convention. The Swedish legislation most closely resembles what is set out in the Convention. In Sweden, forcing a person to marry and luring them to another state with the purpose of forcing them to enter into a marriage are both criminalised in a clear way. Both are separate crimes in the Swedish Criminal Code.²⁸⁹ In Estonia and Finland, forced marriages are one of the acts criminalised by the provisions criminalising human trafficking. In both states the crime of human trafficking covers a multitude of different acts, thus making it somewhat unclear that one of these acts is forced marriage. In Estonia, the act of luring a person to the territory of another state with the purpose of forcing them to enter into a marriage is criminalised by the aforementioned provision. In Finland, though, the act of luring one to the territory of another state with the purpose of forcing them to enter into a marriage is not criminalised.²⁹⁰

Psychological violence is, for the most part, criminalised as required by article 33 of the Convention in all three states. Although there appear to be certain discrepancies regarding the criminalisation of less intense psychological violence in all states. There also appear to be issues when it comes to holding the perpetrators of psychological violence. The requirements set out for the criminalisation of physical violence, including the physical violence committed between intimate partners or family members, are met by the legislation of all three states. For example,

²⁸⁷ Divorce and legal separation: Sweden.

²⁸⁸ Avioliittolaki.

²⁸⁹ The Swedish Criminal Code, lk 54– 55.

²⁹⁰ GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND, lk 45.

in Sweden violence committed by an intimate partner or by a husband against his wife qualify as a separate offence,²⁹¹ and in Estonia the commission of an offence against a former or current family member of the offender, against a person who lives with the offender or a person who is otherwise in a family relationship with the offender is considered an aggravating circumstance according to subsection 4 of § 58 of the Estonian Penal Code. Stalking in the meaning of article 34 of the Convention has also been adequately criminalised in all three states.

Female genital mutilation, which is mentioned in article 38 of the Convention, is also criminalised in all three states. In Estonia § 118¹ of the Penal Code criminalises disabling female genital mutilation. In Finland female genital mutilation is not criminalised as a separate crime, but it is considered assault or aggravated assault in the meaning of §-s 5 and 6 of chapter 21 of the Finnish Penal Code.²⁹² Sweden has created a separate law to criminalise female genital mutilation regardless of whether the woman had consented to it.²⁹³

Regarding the criminalisation of sexual harassment as required in article 40 of the Convention, it seems there are no problems regarding the criminalisation of physical sexual harassment. In Estonia physical sexual harassment is criminalised with § 153¹ of the Penal Code, and more intense verbal sexual harassment is criminalised with § 120, however non-verbal sexual harassment has not been criminalised here. Sweden has also criminalised both physical and verbal sexual harassment.²⁹⁴ In Finland, however, only physical sexual harassment has been criminalised with § 5 of chapter 20 of the Penal Code, but not verbal or non-verbal sexual harassment.²⁹⁵

Only the Swedish legislation fulfils the requirements about criminalising sexual violence set out in article 36 of the Convention. While the acts listed in the article have been criminalised in all three states, only the Swedish legislation meets all the requirements. The Convention requires for the focus of rape and other acts of violence to be on the lack of consent. In Sweden, the legal definition of rape focuses on the lack of consent.²⁹⁶ Finland made attempts to change the legal definition of rape since 2012, but as of now, changes have not been made.²⁹⁷ Thus,

²⁹¹ The Swedish Criminal Code, lk 50–51.

²⁹² Rikoslaki.

²⁹³ Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

²⁹⁴ The Swedish Criminal Code, lk 52–53.

²⁹⁵ Rikoslaki.

²⁹⁶ Wegerstad, L., lk 739.

²⁹⁷ Alaattinoglu, D., Kainulainen, H., Niemi, J., lk 39.

both the Finnish and Estonian legislation focus too much on the use of violence by the perpetrator or the victim's state of helplessness as requirements for an act to be considered rape.

Based on everything that has been mentioned this far, it is possible to answer the second research question. There appear to be shortcomings in the Estonian legislation when it comes to the criminalisation of forced marriages, sexual violence, and sexual harassment. To fix these shortcomings, it is possible to turn to the Swedish legislation, but in some cases, it is not sufficient and thus it is necessary to look towards the Convention itself.

It is necessary to create a separate provision in Estonian criminal law for criminalising forced marriages. It is currently criminalised as one of the many alternatives listed as human trafficking in § 133 of the Penal Code. For the sake of legal and terminological clarity, forced marriage should be criminalised with its own provision. To figure out the exact phrasing of such a provision, it is possible to turn to Swedish legislation. § 4c of chapter 4 of the Swedish Criminal Code defines forced marriage as using unlawful coercion or exploiting another person's vulnerable situation to induce another person to enter into a marriage. § 4d of chapter 4 also criminalises using deception to induce another person to travel to another state for that person to be subjected to an act referred to in § 4c.²⁹⁸ To make sure the requirements set out in the Convention are fulfilled, it is also possible to see how the convention itself defines forced marriage. Article 38 of the Convention calls for the criminalisation of intentional conduct of forcing an adult or a child to enter into a marriage and the intentional conduct of luring an adult or a child to the territory of state other than the one they reside in with the purpose of forcing this adult or child to enter into a marriage. Using the two aforementioned definitions of the offence, it is possible to create a provision for the Estonian legislation. Such a provision could define the offence of forced marriage as forcing another person to enter into a marriage or luring a person to the territory of a state, in which they do not live, with the purpose of forcing them to marry there. Considering the general trends of Estonian criminal law, committing such an act against a child can, likely, become an aggravating circumstance that shall be mentioned in the second section of the same provision.

It is possible to look towards Swedish legislation in the field of sexual violence, namely rape, as well. Currently section 1 of § 141 of the Estonian Penal Code defines rape as sexual intercourse with a person against their will by using force or taking advantage of a situation in

²⁹⁸ The Swedish Criminal Code, lk 54– 55.

which, the person is not capable of initiating resistance or comprehending the situation. To assure that the definition of rape fits the requirements of the Convention, the Swedish legal definition of rape can be used. The Swedish definition of rape consists of first defining rape as sexual intercourse with a person against their will or a comparable sexual act.²⁹⁹ Then circumstances under which a sexual act is always against a person's will are listed.³⁰⁰ Such a construction would fit into Estonian legislation. Thus, it is necessary to change § 141 of the Penal Code so that its first section would define rape as sexual intercourse with a person against their will. The second section would then explain that sexual intercourse is always against one's will if it has been achieved by using force or by taking advantage of a situation in which the person is not capable of initiating resistance or comprehending the situation.

It is also necessary to add a provision that criminalises verbal and non-verbal sexual harassment to Estonian legislation. In this, however, there is no use in turning to Swedish or Finnish legislation. Verbal and non-verbal sexual harassment have not been successfully criminalised there either. Due to this, it is necessary to turn to the Convention itself. The Convention calls for the criminalisation of physical, verbal, and nonverbal sexual harassment.³⁰¹ For Estonian legislation to meet that requirement it would only be necessary to amend the first section of § 153¹ so it would define the criminalised act as an intentional physical, verbal, or nonverbal act of sexual nature against the will of another person committed against him or her with degrading objectives or consequences.

²⁹⁹ Wegerstad, L., lk 739.

³⁰⁰ The Swedish Criminal Code, lk 69.

³⁰¹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, lk 35–36

KASUTATUD KIRJANDUS

1. About Nollalinja. Nollalinja. – <https://nollalinja.fi/en/about-nollalinja/> (30.03.2022).
2. Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., Niemi, J. Rape in Finnish criminal law and process – A discussion on, and beyond, consent. – Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice. 2020/8.
3. Att arbeta med frågorna, Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/yrkesverksam/#> (06.04.2022).
4. Avaleht. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=1> (10.11.2021).
5. Beställ material. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/yrkesverksam/bestall-material/#> (06.04.2022).
6. Chart of signatures and ratifications of Treaty 210. Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=0> (22.10.2021).
7. Countries. European Union. – https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#the-27-member-countries-of-the-eu (28.07.2021).
8. Divorce and legal separation: Sweden. E-justice. – https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-se-en.do?member=1#tocHeader7 (11.04.2022).
9. Estniska – Eesti keel. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/telefonkort/estniska-eesti-keel/> (10.04.2022).
10. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series – No. 210. Istanbul, 11.05.2011. – <https://rm.coe.int/16800d383a> (28.09.2021).
11. Family Law. Regeringskansliet. – <https://www.government.se/4a767e/contentassets/1e0263a0318e47b4b8515b535925941b/family-law.pdf> (27.02.2022).
12. Final Activity Report. Council of Europe Task Force to Combat Violence against Women, including Domestic Violence (EG-TFV). – https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/Final_Activity_Report.pdf (04.11.2021).
13. Finland's preliminary population figure 5,550,066 at the end of February. Statistics Finland. – https://www.stat.fi/til/vamuu/2022/02/vamuu_2022_02_2022-03-22_tie_001_en.html (27.03.2022).
14. GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence

- against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): FINLAND. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). – <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> (16.03.2022).
15. GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): SWEDEN. Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). – <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686> (17.02.2022).
16. Heinskou, M. B., Skilbrei, M.-L., Stefansen, K. Rape in the nordic countries. Continuity and change. London, New York: Routledge 2019. – https://curis.ku.dk/portal/files/230143577/Rape_in_the_Nordic_countries.pdf (11.02.2022).
17. Help and support for the victims of sexual violence. Turku University Hospital. – <https://www.vsshp.fi/en/toimipaikat/tyks/to7/Seri-keskus/Pages/default.aspx> (30.03.2022).
18. Home. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=2> (10.11.2021).
19. Home. Raiskaus-kriisikeskus Tukinainen. – <https://tukinainen.fi/en/> (30.03.2022).
20. HOW IS A RESTRAINING ORDER APPLIED FOR AND HOW QUICKLY CAN IT BE ORDERED? RIIKU. – <https://www.riku.fi/en/various-crimes/frequently-asked-questions/how-is-a-restraining-order-applied-for-and-how-quickly-can-it-be-ordered/> (11.04.2022).
21. Karistusseadustiku ja välismaalaste seaduse muutmise seaduse (millega viiakse Eesti õigus kooskõlla Istanbuli konventsiooniga) eelnõu seletuskiri. – <https://eelnoud.valitsus.ee/main#7JQ01TRq> (24.01.2022).
22. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/download/720d0b8b-139f-44a2-8dba-4f1b025d17fb> (22.07.2021).
23. Kvinnofridslinjen – en nationell stödtelefon. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/sv/> (06.04.2022).
24. Kvinnofridslinjen – Sweden's National Women's Helpline. Kvinnofridslinjen. – <https://kvinnofridslinjen.se/en/> (02.04.2022).
25. Laki ja asetukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-jasoiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/laki-ja-asetukset> (30.03.2022).
26. Lasteabi. Lasteabi.ee. - <https://www.lasteabi.ee/index.html> (25.01.2022).

27. Learn more about NCK. The National Centre for Knowledge on Men's Violence Against Women (NCK). – <https://nck.uu.se/en/about-nck/more-about-nck-> (03.04.2022).
28. Lobnikar, B., Vogt, C., Kersten, J. (toim). Improving Frontline Responses to Domestic Violence in Europe. University Press: Maribor 2021.
29. Luht, K. Uue ohvriabi seaduse poole. Tervise Arengu Instituut. – <https://www.tai.ee/en/node/11652> (12.04.2022).
30. Madise, M., Kalmo, H., Kask, O. Pruks, P. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5. vlj. – <https://pohiseadus.ee/> (18.02.2022).
31. Naiste tugikeskused. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/naiste-tugikeskused> (10.11.2021).
32. Naiste tugikestuste kontaktid. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?id=167> (10.11.2021).
33. Naiste varjupaik. Kriminaalpoliitika.ee. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivalla-vorgustik/naiste-varjupaik> (09.11.2021).
34. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. European Union Agency for Fundamental Rights. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_et.pdf (08.03.2022).
35. National helpline for women – Kvinnofridslinjen. The National Centre for Knowledge on Men's Violence Against Women (NCK). – <https://nck.uu.se/en/national-helpline-for-women---kvinnofridslinjen/national-helpline-for-women> (03.04.2022).
36. Niemi, J., Peroni, L., Stoyanova, V. (koost). International law and violence against women: Europe and the Istanbul Convention. New York: Routledge 2020.
37. Ohvriabisse pöördujate arv kasvab. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/ohvriabisse-poordujate-arv-kasvab> (25.01.2022).
38. Rahoitus. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/rahoitus> (30.03.2022).
39. REPORT OF THE 2nd MEETING. AD HOC COMMITTEE ON PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE (CAHVIO). – <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805938a3> (06.03.2022).
40. Reservations and Declarations for Treaty No.210 - Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210).

- Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=2&codePays=FIN> (07.04.2022).
41. Reservations and Declarations for Treaty No.210 - Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210). Council of Europe. – <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=2&codePays=SWE> (07.04.2022).
42. RESTRAINING ORDER. RIIKU. – <https://www.riku.fi/en/guides-and-instructions/restraining-order/> (24.03.2022).
43. RV021: RAHVASTIK SOO JA VANUSERÜHMA JÄRGI, 1. JAANUAR. Statistikaamet: Statistika andmebaas. – https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021/table/tableViewLayout2 (09.11.2021).
44. Salmenkylä, H. Family law in Finland: overview. – [https://content.next.westlaw.com/8-576-1745?__lrTS=20201207131349718&transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://content.next.westlaw.com/8-576-1745?__lrTS=20201207131349718&transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (21.03.2022).
45. Seksuaalvägivalla kriisiabikeskused. Ohvriabi. – http://media.voog.com/0000/0043/9719/files/Ohvriabi%20SAK%20voldik%20EST_VII MANE.pdf (25.01.2022).
46. Seri Support Center for Victims of Sexual Assault. HUS. – <https://www.hus.fi/en/patient/hospitals-and-other-units/womens-hospital/seri-support-center-victims-sexual-assault> (30.03.2022).
47. Shelters for victims of domestic violence. Finnish institute for health and welfare. – <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/services/special-government-services-in-social-welfare-and-health-care/shelters-for-victims-of-domestic-violence> (29.03.2022).
48. Shulamit, R. Vakalopoulou, A., Lloyd, M., Rolle, L., Roszcynskya-Michta, J., Vimdšek, P. Understanding the connections between intimate partner domestic violence and mental health within the European context: implications for innovative practice. – Dialogue in Praxis: A Social Work International Journal 2015/4.
49. Skyddshemstjänster. Institutet för hälsa och välfärd. – <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/tjanster/statens-specialtjanster-inom-social-och-halsovarden/skyddshemstjanster> (30.03.2022).
50. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2020.
51. Sootak, J. Karistusõiguse üldosa. Juura: Tallinn 2018.

52. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karisutsseadustik. Komm vlj. 5. vlj. – <https://karistusseadustik.juuraveeb.ee/> (09.02.2022).
53. Sveriges befolkning. Statistikmyndigheten. – <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/sveriges-befolkning/> (02.04.2022).
54. Stalking. Poliisi. – <https://poliisi.fi/en/stalking> (27.03.2022).
55. Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. Juura: Tallinn 2012.
56. Teejuht Soome elama asujale. infoFinland.fi – <https://www.infofinland.fi/et> (26.04.2022).
57. The Negotiations. Istanbul Convention Action against violence against women and domestic violence. Council of Europe Portal. – <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/cahvio#:~:text=In%20December%202008%2C%20the%20Council,Council%20of%20Europe%20member%20states> (06.03.2022).
58. Tilastot ja asiakaspalaute. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. – <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/tilastot> (30.03.2022).
59. Viuhko, M., Lietonen, A., Jokinen, A., Joutsen, M. (koost). Exploitative Sham Marriages: Exploring the Links Between Human Trafficking and Sham Marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia. Heuni: Tampere 2016.
60. Wegerstad, L. Sex Must Be Voluntary: Sexual Communication and the New Definition of Rape in Sweden. – German Law Journal 2021/22.
61. Wittenius, M. Violence against Women: On the implementation of the Istanbul Convention in Finland. Observatory for Sociopolitical Developments in Europe, July 2020. – <https://beobachtungsstelle-gesellschaftspolitik.de/f/962c660e40.pdf> (28.09.2021).
62. Women's support centres. Social Insurance Board. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/victim-support/womens-support-centres> (10.11.2021).
63. Your guide for living in Finland. infoFinland.fi. – <https://www.infofinland.fi/en> (26.04.2022).
64. 116 006 – Ohvriabi kriisitelefoni. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/116-006-ohvriabi-kriisitelefoni> (25.01.2022).
65. Главная. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. – <https://naisteliin.ee/?keel=3> (10.11.2021).
66. Услуга женского опорного центра. Sotsiaalkindlustusamet. – <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/ru/usluga-zhenskogo-opornogo-centra> (10.11.2021).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

67. Avioliittolaki. – 13.6.1929/234. Finlex. –
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234#O1L2> (23.03.2022).
68. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe Treaty Series No. 210. –
<https://rm.coe.int/168008482e> (19.01.2022).
69. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
70. Family Law Act. Riigi Teataja. –
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/505012022007/consolide> (23.02.2022).
71. Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.
72. Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.
73. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.
74. Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. Sveriges Riksdag. –
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1982316-med-forbud-mot-konsstympning-av_sfs-1982-316 (11.04.2022).
75. Laki rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista. – 935/1973. Finlex. –
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730935> (03.04.2022).
76. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.
77. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.
78. Ohvriabi seadus. – RT I, 06.05.2020, 22.
79. Penal Code. – 02.06.2021. – <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502062021003/consolide> (10.04.2022).
80. Perekonnaseadus. – RT I, 22.12.2021, 15.
81. Proposal for a COUNCIL DECISION authorising Member States to ratify, in the interest of the European Union, the Violence and Harassment Convention, 2019 (No. 190) of the International Labour Organization. European Commission. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0024&from=ET> (10.04.2022).
82. Riigieelarve seadus. – RT I, 10.03.2022, 12.
83. Rikoslaki. – 19.12.1889/39. Finlex. –
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20> (14.02.2022).

84. Strafflag. – 19.12.1889/39. Finlex. –
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001> (12.04.2022).
85. Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord. – RT I, 29.12.2014, 12.
86. The Swedish Criminal Code. Government Offices of Sweden. –
<https://www.government.se/4b0103/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf> (14.02.2022).
87. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.
88. Võlaõigusseadus. – RT I, 15.03.2022, 14.
89. Õiguskantsleri seadus. – RT I, 26.05.2020, 11.
90. ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ КОДЕКС. – RT I, 21.05.2021, 9. –
<https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2031.05.2021.pdf> (10.04.2022).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

91. EIKo 39272/98 *M.C. vs Bulgaaria*.
92. RKKKo 1-17-1629/44.
93. RKKKo 1-17-6580/138.
94. RKKKo 3-1-1-48-08.
95. RKKKo 3-1-1-48-11.
96. RKKKo 3-1-1-62-07.
97. RKKKo 3-1-1-109-10.
98. RKKKo 3-1-1-116-06.
99. RKTko 3-2-1-18-13.
100. RKTkm 2-17-507/51.
101. RKTkm 2-18-1221.
102. RKTkm 3-2-1-142-13.